

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**BURSA VE ÇEVRESİNDEN TOPLANAN VE TİCARETİ YAPILAN BAZI
EKONOMİK BİTKİLER**

BURCU ZEYNEP ŞANLI

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
BİYOLOJİ ANABİLİM DALI**

BURSA 2006

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BURSA VE ÇEVRESİNDEN TOPLANAN VE TİCARETİ YAPILAN BAZI
EKONOMİK BİTKİLER

BURCU ZEYNEP ŞANLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
BİYOLOJİ ANABİLİM DALI

Bu Tez 02/11/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hulusi MALYER (Danışman)

Prof.Dr. A.Gönül KAYNAK

Doç. Dr. Cihat TÜRK BEN

ÖZET

Bursa ili ve yakın ilçelerinde yetişen, halkın pazarlardan ve aktarlardan temin ederek kullandığı bitkiler ve kullanım amaçları yaptığımız anketlerle saptanmaya çalışılmıştır.

2003-2005 yılları arasında Bursa aktarları ile Bursa ve yakın ilçelerinin pazarları gezilerek 210 bitki örneği toplanmıştır. Yörede toplanan bu örnekler halk tarafından gerek sebze olarak değerlendirilmekte gerekse alternatif tıp da kullanılmaktadır. Aktar veya pazarlara getirilen bitkilerin büyük bir kısmı yöre köylüleri veya toplayıcılar tarafından doğal habitatlardan toplanmaktadır. Bununla beraber kültüre alınmış tarımı yapılan 10 kadar takson saptanmıştır .

Çalışma sonunda 37 familyaya ait 67 cins ve buna ait 86 takson saptanmıştır. 3 takson Pteridophyta bölümüne geriye kalan 85 takson Spermatophyta bölümüne aittir Gymnosperm alt bölümü .2 takson, Angiosperm alt bölümü 83 taksona sahiptir. Angiospermiler de 79 takson Dikotiledon, 4 takson Monokotiledon sınıfına aittir.

Pazarlarda ve aktarlarda tüketimi en fazla olanlar Ericaceae, Lamiaceae, Asteraceae, Polygonaceae, Rosaceae, Tiliaceae, Urticaceae ve Umbelliferae familyalarına ait türlerdir.

Anahtar kelimeler: Takson,Aktar,Sistematik,Morfoloji,Sebze,Tıbbi Bitki

ABSTRACT

The plants which grow in Bursa city and surroundings and consumed by people after buying them from local markets and herbalists are tried to be determined by means of questionnaires.

210 plant specimens have been collected from local herbalists and markets in and around Bursa between the years 2003-2005. The collected specimens are used either as vegetables or for medical purposes. Most of the plant specimens brought to herbalists and markets are collected by villagers and collectors from their natural environments. Around ten taxa are determined as agricultural products.

At the end of this study, 67 genera belonging to 37 families, and also 86 taxa belonging to these genera are determined. 3 taxa belong to Pteridophyta division and the remaining 85 taxa belong to Spermatophyta division. Gymnospermae subdivision has 2 taxa and Angiosperm division has 83. For Angiosperms; 79 taxa belong to Dicotyledonae while 4 belong to Monocotyledonae.

The most consumed species at markets and herbalists are the ones belonging to the families Ericaceae, Lamiaceae, Asteraceae, Polygonaceae, Rosaceae, Tiliaceae, Urticaceae and Umbelliferae.

Keywords: Taxa, Herbalist, Systematic, Morphology, Vegetables, Medical Plants.

İÇİNDEKİLER**Sayfa**

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	iv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİ	
1.1.1. COĞRAFİ KONUM.....	3
1.1.2. BİTKİ ÖRTÜSÜ.....	4
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI.....	6
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	9
4. BULGULAR.....	11
4.1.Bölüm I: BURSA VE YAKIN İLÇE PAZARLARINDA SATILAN VE	
HALK TARAFINDAN KULLANILAN BİTKİLER.....	13
4.1.1. ACI FİLİZ.....	16
4.1.2. ADA ÇAYI.....	17
4.1.3. AHUDUDU.....	18
4.1.4. ALIÇ.....	19
4.1.5. ARDIÇ.....	21
4.1.6. ASMA YAPRAĞI.....	22
4.1.7. AT KESTANESİ.....	23
4.1.8. AT KUYRUĞU.....	24
4.1.9. BAĞLA OTU.....	26
4.1.10. BALIK OTU.....	26
4.1.11. BİBERİYE.....	28
4.1.12. BİNBİRDELİKOTU.....	29
4.1.13. BÖĞÜRTLEN.....	30
4.1.14. CEVİZ.....	32
4.1.15. CİVAN PERÇEMİ.....	33
4.1.16. ÇOBAN ÜZÜMÜ.....	34

4.1.17. DAĞ ÇAYI.....	35
4.1.18. DEFNE.....	36
4.1.19. DEVEDİKENİ.....	37
4.1.20. EBEGÜMECİ.....	38
4.1.21. ELEM OTU.....	40
4.1.22. FESLEĞEN.....	40
4.1.23. GELİNCİK.....	42
4.1.24. HATMI.....	43
4.1.25. HİNDİBA.....	44
4.1.26. HÜNNAP.....	45
4.1.27. IHLAMUR.....	46
4.1.28. ISIRGAN.....	47
4.1.29. İĞDE.....	49
4.1.30. ERKEK İNCİR.....	49
4.1.31. İSTANBUL KEKİĞİ.....	50
4.1.32. KARA HİNDİBAĞ.....	52
4.1.33. KARABAŞ.....	53
4.1.34. KAZAYAĞLI.....	54
4.1.35. KARA KEKİK.....	55
4.1.36. KEKİK.....	56
4.1.37. KIRMIZI KANTORON.....	57
4.1.38. KISA MAHMUT OTU.....	58
4.1.39. KIZILCIK.....	60
4.1.40. KİŞNİŞ.....	61
4.1.41. KOCA YEMİŞ.....	61
4.1.42. KUDRET NARI.....	62
4.1.43. KUŞBURNU.....	63
4.1.44. KUŞKONMAZ.....	64
4.1.45. KUŞ OTU.....	65
4.1.46. KUZUKULAĞI.....	66
4.1.47. MADIMAK.....	67
4.1.48. MELEK OTU.....	68
4.1.49. MERSİN.....	69
4.1.50. MÜHRÜSÜLEYMAN.....	70

4.1.51. MÜRVER AĞACI.....	71
4.1.52. ÖKSÜRÜK OTU.....	72
4.1.53. ÖLMEZÇİÇEK.....	73
4.1.54. PAPATYA.....	74
4.1.55. REZENE.....	75
4.1.56. SEMİZOTU.....	76
4.1.57. SİNİRLİ OT.....	77
4.1.58. SU TERESİ.....	78
4.1.59. ŞERBETÇİ OTU.....	79
4.1.60. TAŞ NANESİ.....	80
4.1.61. TURNAGAGASI.....	80
4.1.62. TURP OTU.....	81
4.1.63. ÜVEZ.....	82
4.1.64. YARPUZ.....	83
4.1.65. YABAN YASEMİNİ.....	83
4.1.66. YOĞURT OTU.....	84
4.2. BÖLÜM II: BURSA VE ÇEVRESİNDEN TOPLANARAK	
SADECE AKTARLARDA SATILAN BİTKİLER.....	93
4.2.1. ACI DÜLEK.....	93
4.2.2. AYRIK OTU.....	94
4.2.3. AYVA YAPRAĞI.....	96
4.2.4. CENSİYAN.....	97
4.2.5. ÇAKAL ERİĞİ.....	98
4.2.6. DALAK OTU.....	99
4.2.7. KARAÇALI.....	99
4.2.8. LADEN.....	100
4.2.9. SUMAK.....	101
4.2.10. ŞAHTERE.....	102
5.TARTIŞMA SONUÇ.....	111
6. KAYNAKLAR	118
7.EKLER.....	123

7.1. EK: I TÜRKİYE EKONOMİK BİTKİLERİ BİLGİ	
TOPLAMA FORMU.....	123
7.2 EK: II RESİMLER.....	124
7.2.1. YENİŞEHİR PAZARI'NDAN GENEL GÖRÜNÜM.....	124
7.2.2. BALIKOTU (<i>Trachystemon orientale</i>)BURSAREYHANPAZARI.....	124
7.2.3. BALIKOTU (<i>Trachystemon orientale</i>) ve	
GELİNCİK (<i>Papaver rhoeas</i>) – KARACABEY PAZARI.....	125
7.2.4. GELİNCİK (<i>Papaver rhoeas</i>) – YENİŞEHİR PAZARI.....	125
7.2.5. ISIRGAN OTU (<i>Urtica dioica</i>) ve	
KAZAYAĞI (<i>Chelidonium majus</i>) – KESTEL PAZARI.....	126
7.2.6. İNEGÖL PAZARI GENEL GÖRÜNÜM.....	126
7.2.7. KUŞBURNU (<i>Rosa Canina</i>) –ÇARŞAMBA PAZARI.....	127
7.2.7. LABADA (<i>Rumex obtusifolius</i>) MUSTAFAKEMALPAŞA	
PAZARI.....	127
7.2.8. MUSTAFAKEMALPAŞA PAZARI GENEL GÖRÜNÜM.....	128
7.2.9. İNEGÖL PAZARI.....	128
7.2.10. İHSANİYE PAZARI.....	129
7.2.11. MADIMAK (<i>Polygonum cognatum</i>) – TUZ PAZARI.....	129
7.2.12. BAĞLA OTU (<i>Lathyrus undulatus</i>) – KARACABEY PAZARI.....	130
7.2.13. KESTEL PAZARI'NDAN GENEL GÖRÜNÜM.....	130
7.2.14. ADAM OTU (<i>Mandragora autumnalis</i>)	
TAHTAKALE PAZARI-ULUCAMI CİVARI.....	131
7.2.15. İZNİK PAZARI.....	131
TEŞEKKÜR.....	132
ÖZGEÇMİŞ.....	133

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Cizelge</u>	<u>Sayfa</u>
4.1. Araştırma Alanındaki Taksonların Genel Dağılımı.....	11
4.2. Bursa Ve Çevresinde Yetişmekte Olan Ve Pazarda Sebze Veya Halk İlacı Olarak Satılan Bitkiler.....	13
4.3. Bursa Ve Çevresinden Toplanarak Pazarlar Da Sebze Veya Halk İlacı Olarak Satılan Bitkiler.....	87
4.4. Bursa Aktarlarında Satılan Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler.....	93
4.5. Bursa Ve Çevresinden Toplanarak Aktarlarda Satılan Tıbbi Amaçlı Kullanılan Bitkiler.....	103
4.6. Bursa ve Çevresinde Tarımı Yapılarak Aktarlarında Satılan Önemli Bitkiler.....	106
4.7. Bursa ve Çevresinden Toplanarak Pazarlarda Satılan Bitkileri Pazarlara Göre Yoğunluk ve Dağılımları.....	107
5.1. Araştırma Alanındaki Taksonların Oransal Dağılımı.....	111
5.2. Akdemin (Bursa ‘Dan Karşıladıkları) Şifalı Bitkiler Listesi Ve Yıllık Tüketim Miktarı.....	116
5.3. Kurtsan‘da Toptan ve Perakende Satışı Yapılan Şifalı Bitkiler Listesi.....	117

1.GİRİŞ

Türkiye florası yaklaşık 12000 taksondan oluşmaktadır. Bu sayının %31.3 'ü olan 3778 takson ülkemiz için endemiktir (Erik, 1988). Türkiye'nin flora ve vejetasyon yönünden iyi bilinen, orta derecede bilinen, az yada hiç bilinmeyen alanları Davis tarafından hazırlanan bir harita üzerinde gösterilmiştir. Buna göre Bursa ve çevresi flora ve vejetasyon açısından iyi ve orta derecede bilinen alanlar içerisinde yer almaktadır (Çırpıcı, 1987).

Bu güne kadar Bursa ile ilgili başta Uludağ olmak üzere hazırlanmış bazı flora çalışmaları (Çırpıcı, 1986; Özhatay, N. ve Çırpıcı, A. 1987; Kaynak ve ark.2005), Uludağ Üniversitesi kampüs alanı florası (Tarımcılar ve Kaynak, 1994; 1995), Bursa ve çevresi Eğreltileri (Kaynak ve Tuyji, 1991) Uludağ endemik türlerini tanıtıcı çalışmalar (Güleryüz ve Malyer 1998; Güleryüz ve Arslan 1998), Katırlı Dağları Florası (Erdoğan, 2005) ve Uluabat Gölü ve Adalar florası (Çınar, 2005) çalışmaları bulunmaktadır.

Son yıllarda droglarda sentetik ilaçlara göre yan etkilerin daha az görülmesi insanları bitkilerle tedaviye yönlendirmiştir. Dünya sağlık örgütü (WHO)'nce yapılan bir çalışmaya göre tüm dünyada 20000 civarında bitki türünün tıbbi amaçlarla kullanıldığı saptanmıştır. 4000 bitkisel drog yoğun olarak kullanılmakta, Batı Avrupa da ise 400 kadar bitkisel drogun ticareti yapılmaktadır (Tıbbi bitkiler Bülteni1998). Bunun yanında halen Türkiye'de tedavi maksadıyla kullanılan bitkilerin miktarı en az 500 civarındadır (Baytop, 1999).

Bir yörede yaşayan halkın yakın çevresinde bulunan bitkilerden çeşitli gereksinimleri karşılamak üzere yararlanma bilgisi ve o bitkiler üzerine etkileri anlamına gelir. Uluslararası etnobotanik kongrelerde gözleendiği gibi tüm dünyada etnobotanik çalışmalara bakışında giderek değiştiği ve arttığı gözlenmektedir (Tümen ve Sekendiz 1989; Enginalp, 1983). Ülkemizde bu çalışmalara paralel bitkisel araştırma ve aktivitelere de rastlanmaktadır. Bununla beraber yine de Ekonomik yönden önem taşıyan endüstriyel bitkiler dışında şu ana kadar yapılagelen etnobotanik çalışmalar ülkemizde az sayıdadır. Ülkemizin tarihsel geçmişi dikkate alınacak olursa gerek beslenme gerekse halkın ilacı

olarak bitkilerin kullanılması zengin bir geçmişi olduğunu ve bu geleneğin kırsal kesimlerde hala sürmekte olduğunu biliyoruz . Özellikle Ege ve Karadeniz bölgelerinde doğal zenginliğin de katkısıyla yaygın bir ‘‘Ot Kültürünün ‘‘ varlığı bilinmekteyse de bu zenginlik Őimdiye kadar çok az araştırılmıştır (Yıldırım, 2004).

Anadolu’nun kültürel geçmişi ve zengin bitki potansiyeli göz önüne alındığında kullanılan bitkilerin tespiti, yayılış alanlarının saptanması ülkemizde olduğu kadar yakın doğuda da tarımın gelişmesini ortaya koymak bakımından büyük önem taşımaktadır..

Halk bitkileri yetiştirmez, yetişmiş doğal bitkileri kullanır. Gerektiği zaman gider bitkileri yetiştiği yerden toplar ve değerlendirir gerçeğini unutmamak gerekir. Nice kullanılan bitkiler vardır ki bu bitkilerin kullanımı tarihsel gelişim içersinde unutulup gitmiştir. Özellikle modern toplumlarda bu daha da kaçınılmazdır. Oysa kullanılan bir bitkinin kültürü yapılmış olsaydı hem bu bitki korunmuş olacak hem de ekonomik kazançlar sağlayabilecektir.

Çalışmamız da bu yönden değerlendirildiğinde Bursa kültürel geçmişi ve ve zengin bitki potansiyeli dikkate alındığında; yöre halkının gerek tıbbi amaçla kullanmış olduğu bitkilerin tespiti ve kullanım Şekilleri, gereksede sebze olarak kullanılan ot kültürünü ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu etnobotanik araştırma hem ülkemizde yapılan diğer etnobotanik çalışmalara bir kaynak oluşturabilecek, hem de kültürel değerlerin korunmasına katkı sağlayabilecektir.

1.1. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1.1. Coğrafi konum

Bursa ili Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesinin güney batısında 39° 30'-40° 37' kuzey enlemleri, 28° 06' – 29° 58' doğu boylamları arasında yer alır .Kuzeyden Marmara Denizi,Yalova Kocaeli,batı ve güneybatıdan Balıkesir, Kütahya, doğudan Bilecik,Kuzeydoğudan Sakarya illeri ile çevrilidir (Aydın, 2002).

Bursa merkez ve ilçelerini kapsayan 11,392 km² 'lik yüzölçümünün %17 'si ovalarla kaplıdır (Dara, 2001). Doğu-batı yönünde uzanan dağlar %35 'ini geriye kalan bölgeyi yaylalar kaplamaktadır (Gökçen, 1993). Bölgenin en önemli yükseltisi Uludağ 'dır (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa Merkez İlçeleri; Osmangazi, Nilüfer, Yıldıırım.

Diğerleri; Batıda Mustafa Kemal Paşa, Karacabey, Doğuda Yenişehir,İnegöl, Güneyde Orhaneli, Keles, Harmancık, Kuzeyde Orhangazi, İznik'dir.

Bursa ili, fitocoğrafi olarak Akdeniz Fitocoğrafi bölgesinde, Türkiye florasında kullanılan kareleme sistemine göre ise A2 (A) karesinde yer almaktadır.

1.1.2.Bitki Örtüsü

A2 (A) karesinde yer alan Bursa ili, Türkiye florasında Akdeniz Fitocoğrafi Bölgesi'nde yer almaktadır. Araştırma alanı olan Bursa, farklı iklimsel özelliklere ve yükseltiye bağlı olarak doğal bitki örtüsü de farklılıklar oluşturmaktadır. Bursa şehrinde hakim olan Akdeniz iklimine paralel olarak Akdeniz Bitki Örtüsü yayılış göstermektedir. Bununla beraber Bursa 'nın hemen güneyinde yer alan Uludağ, farklı iklimsel ve yapısal özelliklerine paralel olarak içerdiği özel habitatlarla beraber, aşağıdan yukarı doğru Akdeniz Bitki Örtüsünden Euro-Sibirian Bitki Örtüsüne doğru geçiş göstermektedir.

Çalışma alanının doğal bitki örtüsü yanında 200-300 m 'ler arası tarım alanları, yol kenarı, bahçe ve park peyzajında kullanılan ağaç ve çalı türlerine de rastlanmaktadır. Bu bölgede Rosaceae familyasına ait *Prunus persica* Miller.(Şeftali), *P. cerasus* L. (Kiraz), *Malus sylvestris* Miller. (Elma), *Pyrus comminis* L. (Armut) gibi yöre ekonomisine katkısı çok olan ağaçlar bulunmaktadır (Günay, 2001).

Bursa florası için önemli diğer bitkiler ; *Acer campestre* L. (Akça ağaç), *A. negundo* L., *Aesculus hippocastanatum* L. (At kestanesi), *Ailanthus altissima* (Miller) Swingle (Kokar ağaç), *Albizia julibrissin* Durazz. (Gülibrişim), *Betula* spp. (Huş Ağacı), *Catalpa bignonioides* Walt. (Sigara Ağacı), *Celtis australis* L. (Çitlenbik), *Cedrus libani* A. Richard (Lübnan Sediri), *Cupressus sempervirens* L. (Manolya Ağacı), *Robinia pseudoacacia* L. (Yalancı Akasya), *Salix babylonica* L. (Salkım Söğüt), *S. alba* L. (Beyaz Söğüt), *Sophora japonica* (Zofora), *Taxus baccata* L. (Porsuk Ağacı), *Tilia tomentosa* Moench. (Ihlamur), gibi ağaç türleri ve *Buxus sempervirens* L. (Şimşir), *Cotoneaster horizontalis* (Dağ muşmulası), *Forsythia intermedia* Zab. (Ateş Çanağı), *Nerium oleander* L. (Zakkum), *Viburnum opulus* L. (Kartopu, Gilaburu), *Berberis* spp. (Hanım tuzluğu) gibi çalı türleri bulunmaktadır (Malyer, 1990).

Gemlik Körfezi ve Mudanya şeridi ile bölgenin alçak kesimlerindeki Kızıl çam ormanlarının tahrip edildiği 350-500m'ye kadar olan yerlerde Akdeniz ikliminin tipik bitki örtüsü olan ve başlıca Kocayemiş (*Arbutus unedo* L.), Sandal Ağacı (*Arbutus andrachne* L.), Funda (*Erica arborea* L.), Defne (*Laurus nobilis* L.), Kermez Meşesi (*Quercus coccifera* L.), Akça kesme (*Phyllaria latifolia* L.), Katran Ardıcı, (*Juniperus oxycedrus*

L.), Zeytin (*Olea europea* L.), Menengiç (*Pistacia terebinthus* L.), Erguvan (*Cersis siliquastrum* L.), Lavanta (*Lavandula stoechas* L.), Laden (*Cistus salviifolius* L.) yer almaktadır. Makinin tahrip edildiği alanlarda ise Abdestbozan (*Sarcopoterium spinosum* (L.) Spach., Laden (*Cistus creticus* L., *C. laurifolius* L.) ve Çirişotu'ndan (*Asphodelus aestivus* Brot.) oluşan garig formasyonu görülür. Vadi ve dere kenarlarındaki nemli alanlarda Doğu Çınarı (*Platanus orientale* L.) *Cistus creticus* L., *C. salviifolius* L.), Katırtırnağı (*Spartium junceum* L.) türlerinden oluşan maki, Söğüt (*Salix* sp.), Kavak (*Populus* sp.), Kızıl Ağaç (*Alnus* sp.) türleri yaygın olarak bulunmaktadır. (Kaynak ve ark., 2005)

Narlı ve Fıstıklı çevresinde daha önceleri büyük topluluk oluşturan Fıstık çamı ormanları günümüzde küçük koruluklar halinde görülmektedir. Dağların güney yamaçlarında Kızıl çam ve Meşelerden oluşan kuru ormanlar bulunmaktadır.

Uludağ eteklerini oluşturan kesimlerde *Erica arborea* L. (Funda), *Cistus* spp. (Laden) *Arbutus unedo* L. (Kocayemiş), *Phillyrea latifolia* L. (Akçakesme), *Spartium junceum* L. (Katırtırnağı), *Quercus* spp. (Meşe)'den oluşan maki formasyonu yer almaktadır. İl merkezinde ise tarla ve yol kenarları ile boş alanlarda, mezarlık çevrelerinde *Rosa* spp., *Rubus* spp. gibi çalılara ayrıca kozmopolit ve rudeal tek ve çok yıllık bitkilere sıkça rastlanır. Bunlar; *Chenopodium*, *Polygonum*, *Rumex* gibi cinslerdir. Dere kenarlarında *Platanus orientale* (Doğu Çınarı), *Salix* sp. (Söğüt), *Populus* sp. (Kavak) Doğal yayılış gösterir (Malyer, 1990; Tarımcılar, 1995; Günay, 2001; Kaynak ve ark., 2005; Erdoğan, 2005; Çınar, 2005).

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Araştırma alanının bulunduğu Bursa ilinin florası ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça sınırlı olup etnobotanik çalışmalar ise bulunmamaktadır.

Tuzlacı (1981); Marmara Adasının bitkileri üzerine yaptığı çalışmada 88 familyaya ait 312 cins ve 475 takson belirlenmiştir. Compositae familyası 71, Legüminosae familyası 39, Labiatae familyası 34, Graminae familyası 28, Cruciferae familyası 21, Umbelliferae familyası 19, Rosaceae familyası 16 ve Boraginaceae familyası 15 taksonla floranın en zengin familyalarını oluşturmuştur.

Çırpıcı (1986) ; Özhatay ve Çırpıcı (1987); Uludağ'da yapmış oldukları botanik gezileri sonuçlarına dayanarak Türkiye Florası'nda (P.H.Davis 1965-1985) bildirilen ve İSTE yer alan herbaryum örneklerine dayanarak bitki listesi hazırlamışlardır. Bu listede 93 familyaya ait 789 takson belirtilmiştir. Bu taksonlardan 27'si Uludağ için Endemiktir.

Genç (1989); Bursa çevresi ve Uludağ'da yetişen *Euphorbia* L. türlerini incelemiştir. Bu çalışmada *Euphorbia* L. türlerine ait tayin anahtarına,türlerin genel özelliklerine,anatomielerine ve genel görünümüne yer verilmiştir. Bu çalışma sonucunda Türkiye Florası'nda Uludağ'da rastlanıldığı belirtilen 12 *Euphorbia* L. türüne 6 yeni tür eklenmiş ve bazı türlerin yayılış alanlarının genişlediği,bazılarının ise kayıtlarda belirtilen yerlerde bulunamadığı tespit edilmiştir.

Arıkanlı (1989); Bursa ve Yakın Çevresindeki *Ornithogalum* L. Türleri üzerinde yaptığı taksonomik araştırmada, bölgedeki 6 *Ornithogalum* L. türü üzerine morfolojik ve kronolojik gözlemlerde bulunmuştur.

Malyer ve Tunca (1990); Bursa ve çevresinin Park ve Orman Ağaçları Üzerinde İncelemeler adlı çalışmasında,Bursa ili ve çevresinde doğal olarak yetişen veya kültüre alınmış park ve orman ağaçları araştırılmıştır.

Kaynak ve Tuyji (1991); Bursa ve çevresinde yetişen eğreltiler üzerine korolojik bir çalışma yapmışlardır.Bu çalışma sonunda 25 eğrelti ürününün araştırma alanında yayılı olduğu saptanmıştır.Bu türden 4'ünün Türkiye florasında uygulanan kareleri için yeni kayıt olduğu tespit edilmiştir.

Rehder ve ark. (1994); Uludağ orman Zonunun Üzerinde yer alan alpin ve subalpin kuşaktaki vejetasyonu çalışması sonucunda 250 'den fazla taksonun varlığı tespit edilmiştir.

Tarımcılar ve Kaynak (1994;1995); 'Uludağ Üniversitesi Kampus Alanı Florası'nı içeren bir çalışma yapmışlardır.

Tavukçuoğlu ve ark (1996) ; Uludağ'da yayılışı olan 4 *Thymus* L. türü üzerine morfolojik ve anatomik bir çalışma yapmışlardır.

Gülyüz ve Malyer (1998); tarafından *Verbascum* L. cinsine ait Uludağ endemiği 3 türün deskripsiyonu yapılarak yayılışı habitatu ve ekolojik özellikleri ile ekonomik önemi incelenmiştir.

Gülyüz ve Arslan (1998); Uludağ 'ın alpin bölgesinde yetişen bir endemik olan *Astragalus sibthorbianus* Boiss. Türünün deskripsiyonu yayılışı, habitat ve ekolojisi üzerine bir çalışma yapmışlardır.

Bunlarında dışında Bursa ve yakın çevresindeki diğer iller ile ilgili bazı flora ve vejetasyon çalışmaları da mevcuttur.

Kaynak ve Malyer (1990); Armutlu Yarımadası Geofitlerini İçeren çalışmalarında Areceae (İki cins, iki tür), Liliaceae (12 cins,26 tür), Amaryllidaceae (1cins,2 tür), Iridaceae (4 cins,12 tür), Orchidaceae (5 cins,10 tür) familyalarına ait 24 cins, 52 tür,53 takson saptanmıştır. Bu taksondan %26'sı Akdeniz, %22'si Doğu Akdeniz, %11'i Avr-Sib ve %3,7 'si Öksin elementidir. Ayrıca A2 karesi için 3 yeni kayıt [*Crocus pallasii* Goldb. subsp *pallasi*, *C. flavus* Weston subsp. *dissectus* T.Baytop ex Mathew, *Aceras anhtropophorum* (L.) Aiton. Fill.] saptanmıştır. Çalışmada yer alan türler arasındaki farklar, tayin anahtarı ve çizimlerle de belirlenmiştir.

Kaynak (1997 a,b,c); Armutlu yarım adasında (Bursa – Yalova)'nın florasını içeren çalışmaları sonucunda bölgede 95 familyaya ait 429 cins ve 906 takson saptanmıştır.

Günay (2001); 'Bursa Şehir Florası ' adlı yüksek lisans tezinde 86 familyaya ait 377 cins, 493 tür, 134 alttür ve 80 vayete saptanmıştır. 3 takson Pteridophyta bölümüne 704 takson Spermatophyta bölümüne aittir. Gymnosperm alt bölümüne 4 takson, Angiosperm alt bölümü 609 takson Dikotiledon, 91 takson Monokotiledon sınıfına aittir.

Yılmaz (2003) ; Uludağ da Yayılışı olan *Linum* L. Türleri üzerine morfolojik ve anatomik araştırmalar adlı yüksek lisans tezinde 9 takson tespit etmiştir. Bu taksonlardan *Linum pamphylicum* (Boiss.) Podp.subsp. *olympicum* G.K. et Ö.Y. bu çalışma sırasında tespit edilmiş ve bilim dünyasına tanıtılmıştır.

Kaynak ve ark. (2005); Bursa Bitkileri adlı kitabında Bursa ve Uludağ'da yaşam bulmuş bitki türleri ile onların tanımları, resimleri yayılışları belirtilmektedir

Erdoğan (2005); 'Katırlı Dağı Florası' adlı yüksek lisans tezinde 88 familyaya ait 331cins 428 tür, 124 alttür ve 83 varyete olmak üzere 635 takson bildirilmiştir.

Çınar (2005); Uuabat Gölü 'nün Kıyı ve Adalar Florasını kapsayan bu yüksek lisans tezinde 97 familya ya ait 347cins,471 tür, 130 alt tür ve 65 varyete saptanmıştır. Toplanan takson sayısı 666 dır. 6 takson Pteridophyta bölümüne, 600 takson Spermatophyta bölümüne aittir. Gymnosperm alt bölümü 5 takson, Angiosperm alt bölümü 655 takson bunlardan 562'si Dikotiledon, 93'ü Monokotiledon sınıfına aittir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bursa ili ve çevresinde çoğunluk doğal yetişen, halkın besin veya sağlık amacıyla kullandığı bitkiler, gerek floristik bilgilerin gerekse folklorik bilgilerin katkısıyla araştırılarak değerlendirilmiştir. Bu amaçla çok sayıda aktar ve bitki toplayıcısına kaynak kişi olarak başvuruldu. 2003-2006 tarihleri arasında Bursa merkez ilçelerindeki Osmagazi, Yıldırım, Nilüfer'e ait (Reyhan, Tuz Pazarı, Tahtakale, İhsaniye, Pazar Pazarı vs.)semt pazarları ile Mustafa Kemal Paşa, Karacabey, Yenişehir, İnegöl, Orhaneli, Keles, Harmancık, Orhangazi ve İznik ilçelerinin pazarı hemen her hafta gezilmeye çalışıldı. Bursa ilçelerdeki pazarlar, o bölgede yaşayanlar için alış veriş imkanı sağladığı gibi bizim için de farklı yörelerden çok sayıda bitkinin getirildiği farklı bilgileri olan pazarcıları bir arada bulabileceğimiz zengin bir çalışma alanı oluşturdu. Köylü pazarlarında özellikle yabani özellikte bitki satan kişilere ait bitkiler toplandı, bitki satışı yapan kişilerden bitkilerle ilgili bilgiler önceden hazırlanmış olan formlara yazılarak düzenlendi. Formlarda şu soruların cevapları özellikle istenmiştir. Bitkinin; Nereden toplandığı? Bulunduğu yerdeki sıklığı? Hangi amaçla satıldığı? Ne kadar satıldığı? Gıda, tıbbi amaç veya diğer ne şekilde kullanılıyorsa tüketim şeklinin dayanağı? v.s. Pazarlardan alınan bitkilerin teşhisleri, U.Üniversitesi Biyoloji Bölümü Botanik Ana biliminde konu ile ilgili öğretim elemanlarınca yapılmıştır.

Bursa ve çevresindeki pazarlarda satıldığı tespit edilen türlerin çoğunluğu 'Yabani yada Deli' denilen doğal, birazı da hem doğal hem tarımı yapılan bitkilerdir. Bölgeye özgü olmayan bitkiler bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Elde edilen bitkilerin çoğu sebze veya salata olarak tüketilmekte olup aralarında endemik türe de rastlanmıştır. Tıbbi amaçla kullanımı saptananların en yaygın uygulama biçimi çay adı altında infüzyon olarak yapılan yöntemlerdir. Bitkilerin haşlanarak lapa, tıbbi yağ, uçucu yağ ve yağ altı suyu kullanımları (özellikle kekik, lavanta, hayıt türlerinde) görülmektedir.

Ayrıca bitkilerini kendi toplayan yada özellikle belli yerlerden toplayan aktarlarla, bazı bitki toplayıcılarının depoları ziyaret edilerek anket amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanmış "Türkiye Ekonomik Bitkileri Bilgi Toplama Formu "na bu bilgiler işlenmiştir. Bitki toplama formuna ait bir örnek EK II de verilmiştir.

Metin içindeki taksonların çoğunun betimleri ve yayılışları için Flora of Turkey and The East Aegean Islands (Davis, 1965-1968), Bursa Bitkileri (Kaynak *ve ark.*, 2005), Uludağ Üniversitesi (Bursa) Kampüs Alanı Florası (Tarımcılar ve Kaynak, 1994;1995) Katırlı Dağı'nın Florası (Erdoğan, 2005), Uluabat Gölü ve Adaları Flora Çalışması (Çınar, 2005)

Toplanan bitkilerden herbiye örneği olabilecek olanlar Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji bölümü Herbaryumunda (Bulu) saklanmaktadır. Herbiye örneği olamayacak durumda olan örnekler ise ayrıca numaralandırılarak Burcu Şanlı tarafından muhafaza edilmektedir.

Pazar ve aktardan toplanan bitki ve Pazar fotoğraflarına ait örnekler EK I de görülmektedir.

4. BULGULAR

2003-2006 tarihleri arasında Bursa ve ilçelerine ait 12 Pazar her hafta gezildi. Bu pazarlar, farklı yörelerden çok sayıda bitkinin getirildiği ve farklı bilgileri olan pazarcıları bir arada bulabileceğimiz zengin bir çalışma alanı oldu. Köylü pazarlarından özellikle yabancı bitki satan kişilerin getirdiği bitkiler alınmıştır.

Pazar ve aktarlardan toplanan yöreye ait 210 bitki örneğinin teşhisi ile 37 familyaya ait 67 cins, 83 tür, 2 alttür ve 1 varyete seviyesinde 86 takson saptanmıştır. Araştırma alanındaki taksonların genel dağılımı Çizelge 1.1 'de verilmiştir. Çalışmamızda saptanan türlerin tanımları, literatürlerde rastlanan mahalli isimleri ve tesbit ettiğimiz yöresel ismi, etki ve kullanılışları verilmiştir. Bitki tanımlamaları için bu konu ile ilgili daha önceden hazırlanmış çalışmalar, ve Flora of Turkey 'den faydalanılmıştır (Davis, 1965-1988; Tümen, G., Sekendiz, O., 1989; Günay, 2001; Erdoğan, 2005; Çınar 2005).

Çizelge 4.1: Araştırma Alanındaki Taksonların Genel Dağılımı

	Pterido phyta	Gymno spermae	Dicotyle donae	Monocotyle donea	Toplam
Familya	1	1	35	-	37
Genus	1	-	66	-	67
Tür	1	1	81	-	83
Alttür	-	-	2	-	2
Varyete	-	-	1	-	1
Takson	1	-	85	-	86

Çalışmamız, Bursa ve yakın ilçe pazarlarında satılan ve halk tarafından kullanılan bitkiler ile Bursa ve çevresinden toplanarak aktarlarda satılan ekonomik ve tıbbi önemi olan bitkiler olmak üzere 2 bölümden oluşmaktadır. Bölüm I de tanımları yapılan bitkiler, Bursa Pazarlarında satılan ekonomik önemi olan bitkiler (Çizelge 4.2) Bursa ve çevresinden toplanarak pazarlarda sebze veya halk ilacı olarak satılan bitkiler (Çizelge 4.3) ile birlikte verilmişlerdir. Bursa ve çevresinden toplanarak aktarlarda satılan tıbbi amaçlı kullanılan bitkiler (Çizelge 4.4) tablosu Bölüm II de tanımlanan bitkiler ile birlikte derlenmiştir. Pazarda da satılan halk ilacı olarak kullanılan bitkilere Bölüm II de tekrar değinilmemiştir. Bursa ve çevresinde tarımı yapılarak aktarlarda satılan, kullanımına sıkça rastlanan

bitkiler ile çeşitli bitki kısımlarına ait bilgiler özet tablo halinde (Çizelge 4.5) bölüm metinlerinin sonunda ayrıca verilmiştir. Bursa pazarlarından toplanan bitkilerin yoğunlukları ve pazarlara göre dağılımları Bölüm II 'nin sonunda tablo halinde verilmiştir (Çizelge 4.7).

4.1. BÖLÜM I:

BURSA VE YAKIN İLÇE PAZARLARINDA SATILAN VE HALK TARAFINDAN KULLANILAN BİTKİLER

Bu bölümde Bursa ve ilçelerindeki 12 pazarın dolaşılmasıyla toplanan bitkilerin tanımı, çiçeklenme zamanı, yetiştirme yeri, Bursa 'da ki yayılışı, literatürel ve yöresel isim ve kullanımları verilmiştir.

ÇİZELGE 4.2: Bursa Ve Çevresinde Yetişmekte Olan Ve Pazarda Sebze Veya Halk İlacı Olarak Satılan Bitkiler		
Familyası	Türü	Yerel Adı
Asteraceae	<i>Achillea nobilis</i>	Civan Perçemi
Asteraceae	<i>Anthemis tinctoria</i>	Papatya
Asteraceae	<i>Cichorium intybus</i>	Hindiba-Hindibağ
Asteraceae	<i>Cirsium arvense</i>	Köy göçüren
Asteraceae	<i>Crepis foetida</i>	Hindibağ
Asteraceae	<i>Helichrysum plicatum</i>	Ölmez Çiçek
Asteraceae	<i>Taraxacum aznovori</i>	Kara Hindibağ
Asteraceae	<i>Scolymus hispanicum</i>	ŞevketiB.
Asteraceae	<i>Silybum marianum</i>	Gengel -Deve diken
Asteraceae	<i>Tusillago farfara</i>	Öksürük otu
Boraginaceae	<i>Trachystemon orientale</i>	Balık otu
Caesalpiniaceae	<i>Ceratonia siliqua</i>	Keçi Boynuzu
Cannabaceae	<i>Humulus lupulus</i>	Şerbetçi otu
Carpifoliaceae	<i>Sambucus nigra</i>	Mürver Ağacı
Caryophyllariaceae	<i>Stellaria media</i>	Kuş Otu
Chenopodiaceae	<i>Chenopodium album subsp.album</i>	Sirken
Cornaceae	<i>Cornus mas</i>	Kızılıcık
Cruciferae	<i>Nastrium officinalis</i>	Su Teresi
Cruciferae	<i>Raphanus raphanistrum</i>	Turp otu

Cucurbitaceae	<i>Momardia charanthia</i>	Kudret narı
Cupressaceae	<i>Juniperus oxycedrus</i>	Ardıç
Dioscoreaceae	<i>Tamus communis</i>	Acı Filiz
Eleagnaceae	<i>Eleagnus angustifoliüs</i>	İğde
Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i>	Ekli ot-At kuyruğu
Ericaceae	<i>Abutus unedo</i>	Koca Yemiş
Ericaceae	<i>Vaccinium myrtillus</i>	Çoban üzümü
Fabaceae	<i>Castanea sativa</i>	Kestane
Fabaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	Meyan Kökü
Gentianaceae	<i>Centarium erytraea</i>	Kırmızı Kantoron
Geraniaceae	<i>Geranium lucidum</i>	Kuş Ekmeği
Guttiferae	<i>Hypericum perforatum</i>	SarıKantron /Binbirdelik otu
Hippocastanaceae	<i>Aesculus hippocastanum</i>	At Kestanesi
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i>	Ceviz
Leguminoseae	<i>Lathyrus undulatus</i>	Bağla Otu
Liliaceae	<i>Asparagus officinalis</i>	Kuş Konmaz
Lamiaceae	<i>Corydothymus capitatus</i>	Taş Kekiği
Lamiaceae	<i>Lavandula stoechas</i>	Karabaş
Lamiaceae	<i>Melissa officinalis</i>	Oğul otu
Lamiaceae	<i>Mentha piperita</i>	Nane
Lamiaceae	<i>Mentha pulegium</i>	Yarpuz
Lamiaceae	<i>Occimum basilicum</i>	Fesleğen
Lamiaceae	<i>Origanum vulgare subsp. hirtum</i> <i>Origanum vulgare subsp gracile</i> <i>Origanum onites</i>	Güvey otu Çibrisa
Lamiaceae	<i>Salvia sclerae</i>	Adaçayı
Lamiaceae	<i>Sideritis dichotoma</i>	Dağ Çayı
Lamiaceae	<i>Satureja juliana</i>	Taş Nanesi
Lamiaceae	<i>Rosmarium officinalis</i>	Biberiye
Lamiaceae	<i>Teucrium chamaedrys</i>	Kısa Mahmut otu
Lamiaceae	<i>Thymus praecox</i> <i>Thymus bornmülleri</i> <i>Thymus thracicus</i> <i>Thymus longicauli</i>	Kekik Dağ Kekiği Yabani Kekik
Lamiaceae	<i>Thymbra spicata</i>	Kara Kekik

Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i>	Defne
Liliaceae	<i>Polygonatum orientale</i>	Mührüsüleyman
Malvaceae	<i>Althea pallida</i>	Hatmi
Malvaceae	<i>Malva sylvestris</i> <i>Malva neglectum</i>	Ebegümeçi Ebegümeçi
Moraceae	<i>Ficus carica subsp. carica var. carpificus</i>	Erkek İncir
Myrtaceae	<i>Myrthus communis</i>	Mersin
Papaveraceae	<i>Papaver rhoeas</i>	Gelincik
Pinaceae	<i>Pinus pinea</i>	Çam fıstığı
Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i>	Sinirli ot
Polygonaceae	<i>Rumex crispus</i>	Kızılbacak
Polygonaceae	<i>Rumex acetocella</i>	Labada
Polygonaceae	<i>R.umex schutatus</i>	Yumru kök k.k
Polygonaceae	<i>R umex tuberosus</i>	Kuzukulağı
Polygonaceae	<i>R umex alpinus</i>	Dağ labadası
Polygonaceae	<i>R umex. olympicus</i>	Çayır labadası
Polygonaceae	<i>Polygonum cognatum</i>	Madımak
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i>	Semiz Otu
Primulaceae	<i>Anagallis arvensis</i>	Kuş Ekmeği
Rahamnaceae	<i>Zizyphus jujuba</i>	Hünnap
Rosaceae	<i>Crateagus monogyna</i>	Aliç
Rosaceae	<i>Rosa canina</i>	Kuşburnu
Rosaceae	<i>Rubus caesius</i> <i>Rubus.sanctus</i>	Böğürtlen Böğürtlen
Rosaceae	<i>Rubus idaeus</i> <i>R.ubus discolor</i>	Ahududu
Rosaceae	<i>Sorbus torminalis</i>	Üvez
Rubiaceae	<i>Gallium verum L. var. verum</i>	Yoğurt Otu
Solanaceae	<i>Solanum dulcamara</i>	Yaban Yasemini
Tiliaceae	<i>Tilia argentea</i>	Ihlamur
Urticaceae	<i>Urtica pulifera</i> <i>Urtica dioica</i>	Kara ısırgan Büyük Isırgan
Umbelliferae	<i>Angelica sylvestris</i>	Melek otu

Umbelliferae	<i>Coriandrum sativum</i>	Kişniş
Umbelliferae	<i>Foeneculum vulgare</i>	Rezene
Umbelliferae	<i>Oenanthe pimpinelloides</i>	Elem otu- Kazayağı
Umbelliferae	<i>Sancus asper</i>	Sütleğen
Vitaceae	<i>Vitis vinifera</i>	Üzüm Asması

4.1.1. ACI FİLİZ (*Tamus communis* L. subsp. *cretica* (L) Kit.Tan - Dioscoreceae)

Sarmaşık, Kuşkonmaz, Dövülmüş avrat otu, Kara asma

Yumrular toprak altında, en çok 20 cm veya daha fazla siyahımsı. Gövde ince uzun, en çok 4 m, nadiren dallanmış boyuna çizgili, tüysüz, sola doğru sarılıcı. Yapraklar almaşlı, uzun saplı ve uzun akuminat, koyu yeşil, tüysüz, hastat – üç loplul, yan loplul dairesel, orta lop lanseolat . Çiçekler yeşilimsi – sarı, tüysüz . Brakteoller 2 adet linear lanseolat, 1-2 mm, Erkek çiçekler 3-5 mm, loplul 1.5-2.5x1-1.5 mm, ovat lanseolat ; Flamentler ince 2mm, gelişmemiş ovaryumlu. Dişi çiçekler 5-6 mm, loplul 1.5-2x0.3-0.5mm; stiluslar serbest, geriye kıvrık ve uçları iki parçalı Üzümsü meyve 12-15 mm çapında, yeşil, olgunlaşınca kırmızı, hemen hemen küremsi (Kaynak ve ark.2005).

Çiçeklenme Zamanı: Nisan -Haziran

Yetiştirme yeri : 150-1000 m'ler arasında orman altları, çalılık içleri, yamaç ve yol kenarlarında yetişmektedir (Kaynak ve ark.2005).

Bursa'da ki Yayılışı: Uludağ nemli çayırları (Kaynak ve ark.2005). Doburca, Demirtaş Barajı civarlarından toplanarak pazarda satılmaktadır (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: Doburca köyünden – Uludağ yolundan toplanmış olan örneğe sadece Reyhan pazarında rastlanmıştır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri : Dahilen kusturucu, müshil ve idrar artırıcı olarak infüzyonu kullanılır. Haricen romatizma ağrılarına karşı tüketilir. Taze kökten kesilen bir dilim ağrıyan yere kuvvetlice sürülür. Deri kızarıp ve bu şekilde ağrıyı azaltır. Taze drog tehlikeli olup kuru toz droglul tüketilir. Yaprakların ezilmesi ile elde edilen usare cilt lekelerine sürülür (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Acı filiz, Kuşkonmaz

Yöresel Kullanımı: Genç sürgünler demetler halinde semt pazarlarında satılmaktadır. sebze olarak tüketilmektedir. Elle koparılan genç sürgün uçları, yıkandıktan sonra yağda kavrulur, soğan ilave edilerek, yada yumurta kırılarak tüketilir. Kavurmadan önce acısının çıkması için haşlanmaktadır.

4.1.2. ADA ÇAYI (*Salvia sclera* L.- Lamiaceae)

Yalancı adaçayı, Yılandık,Kara Şalba.,

1 m'ye kadar uzayan çok yıllık otsu bitkiler. Gövde altta eglandular-lanat, yukarı kısımları pilostan tüysüze kadar.Yapraklar basit veya triloblu veya küçük lateral segmentli, ovat oblong yaklaşık 2-5 x 0.75-2 cm. düzensiz krenulat, altyüz beyaz tomentos tüylü, petiyol 0.5-3 cm. 2-8 çiçekli vertisillatlar hemen hemen tepede . Brakteler ovat yaklaşık 7x3 mm hemen düşücü, brakteoller bulunur ve düşüçüdür. Pediseller 2mm boyunda ve dik kaliks tubular kampanulat 9 mm, genellikle mor, yoğun salgı tüylü, üst dudaklar meyvada birbirine yaklaşmıştır.Korolla mor nadiren beyaz 20-25 mm; tübü hemen hemen düz, boğaza doğru genişler. Nutletler obovat, küresel yaklaşık 3x2.5 mm. (Kaynak ve ark.2005).

Yetiştği yerler: Orman çalılık kenarları, gölgelik ve kayalık taşlık yamaçlar, yol ve tarla kenarları 300-1400m 'ler arası yüksekliklerde yaygındır. Makilerde ve kireçli kayalar arasında bulunur. Kumluk arazilerle park ve bahçelerde yetişir.Bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir.

Çiçeklenme Zamanı : *Salvia fruticosa* Mart – Temmuz, *Salvia sclera* Mayıs-Ağustos.

Bitki genellikle çiçek açmadan yaprak ve genç dalları toplanır gölgelik yerlerde kurutularak kullanılır .

Ormanlık alanlarda bulunan ve aynı amaçla kullanılan *S .tomentosa* Anadolu adaçayı olarak bilinir. *Salvia fruticosa* 'nın yine aynı amaçla tüketimi yaygındır.

Bursa'da İznik,İnegöl Pazarlarında özellikle *S. sclarea* ve *S. tomentosa* satılmaktadır

Bursa'daki yayılışı: *S.sclarea* ve *S .tomentosa* Gürsu Dağ çıkışı Dışkaya Köyü (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: Kumla - Narlı-Gemlik sırtlarından toplanan bitki Gemlik pazarı ile İnegöl pazarlarında satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri : Antiseptik, midevi, diüretik ve terlemeyi engelleyici özellikleri kayıtlıdır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Acı tadı sebebiyle iştah açıcı, hazım kolaylaştırıcı, Bağırsak gazlarını giderici, ferahlatıcı kokusu ile antiseptik özelliğe sahip, boğaz ve ağız yaralarındaki iltihaplanmalarında ve anjinlerde gargara olarak kullanılmaktadır. Yapraklarından elde edilen saf uçucu yağ zehir özelliğine sahiptir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Adaçayı

Yöresel kullanımı: Yapraklardan hazırlanan çayı yaralar üzerinde iyileştirici olarak özellikle ciltteki güneş lekeleri silinmek sureti ile tüketimi yaygındır. Boğaz ağrılarında karşı ve soğuk algınlıklarında çay olarak içilir. Mide ağrılarında nane ve kekikle kaynatılarak kullanılır. Alkol içinde bekletilen yapraklardan hazırlanan karışım direk ağrıyan yerlere sürülerek ağrı kesici olarak kullanımı önerilmektedir.

4.1.3. AHUDUDU (*Rubus idaeus* L. - Rosaceae)

Horzgözü, Moruh, Totuk.

50-100 cm boyunda, dik gövdeli basit veya dallanmış; ince dikenli veya dikensiz, çoğunluk ikinci yılda çiçeklenen çalılar. Alt yapraklar 5-6 parçalı pinnat, üst yapraklar terrat; Yapraklar üst yüzde hemen hemen tüsüz, alt yüzde beyaz - tomentoz, 1-2 serrat, yanal yaprakçıklar hemen hemen sapsız., uçtakiler saplı, ovat akuminat; Stipulalar ipliksi. Çiçek durumu uçlarda ve yaprak koltuklarında birkaç çiçekli sarkık rasemler şeklinde, bazen alt çiçekler yaprak koltuklarında tek. Sepaller lanseolat, akuminat tomentoz, meyveler geriye kıvrık . Petaller beyaz dar,küçük,dik. Stamenler tek sıralı. Meyveler kırmızı, pubesent, çok sayıda (Kaynak ve ark.2005).

Kozmopolit bir cinstir. Kültüre alınmış olup tarıma elverişli hale getirilmiştir (Seçmen *ve ark.*, 1998)

Yetiştigi Yer : Orman içlerinde, dağlık alanlarda yol kenarlarında, çalılık içleri yamaçlar, yol ve tarla kenarlarında yetişmektedir (Kaynak *ve ark.*2005).

Çiçeklenme Zamanı : Haziran -Temmuz aylarında.

Bursa 'da ki Yayılışı: Gemlik Ericcek –Fındıcak yolu orman altı, orman içi, açık alanlar çeşme yanı (Erdoğan, 2005) .

Uludağ eteklerindeki köylerde yoğun olarak yetiştirilmekte ve ticareti yapılmakta olup bölge halkının ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır.

Uludağ köylerinden getirilen kültür formları semt pazarlarında satılmaktadır. Bursa ve ilçelerinin pazarlarında yıl içerisinde yüksek miktarlarda satılmaktadır.

Nereden Toplandığı: Uludağ köylerinde tarımı yapılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri : Yaprakları çaya karıştırılarak ishal ve dizanteri tedavisinde ilaç yapımında kullanılması, ellagic asit ile kanserden korunmada, iştah açıcı, kuvvet verici, idrar söktürücü, tanenle pektin sebebiyle kabız yapıcı özelliği kayıtlıdır. Kuru yaprağı suda kaynatılır.Çay şeklinde günde üç kez içilir, göz çapaklanmaları için kullanılır. Diş etleri için mikrop öldürücü olarak gargara yapılır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Ahududu

Yöresel Kullanımı : Ağız ve boğaz gargarası olarak kullanılır. Meyvelerinin ağız yaralarına iyi geldiği belirtilmektedir.

Turta yada keklerde kullanılır. Jölesi ve reçeli yapılır.

4.1.4. ALIÇ (*Crataegus monogyna* L. Rosaceae)

Geyik Dikeni, Aluç,Yemişken, Yemişen, Kuş Yemişi. Beyaz Diken, Ekşi Muşmulla, Orman gülü, Akdiken

En çok 10 m. Boyunda çalı veya küçük ağaçlar; yaprak koltuklarındaki dikenler 0.7-2 cm, yapraksı dikenler daha uzun.Yapraklar ovat veya obovat, en çok 5x4 cm tabanda

kuneat veya hemen hemen turunkat, üst yüzde koyu yeşil, alt yüzde donuk mavimsi yeşil tüysüz veya birkaç dağınık tüylü, yaprağın çoğu 3-7 loplul, derince bölünmüş, akut veya obtus, tam veya uçta seyrek şekilde dentat.Yaprak sapları en çok 3 cm .Çiçek durumu gevşek, 10-18 çiçekli ; çiçekler beyaz yada pembemsi, 8-15 mm çapında .Sepaller üçgensel, meyvada geriye kıvrık. Meyva kırmızı veya kahve rengimsi-kırmızı, hemen hemen küresel ovoid 6-10 mm çapında (Kaynak ve ark.2005).

Yetiştirildiği yerler : *C. monogyna* Orman içi açık alanlar,yamaçlar, yol kenarlarında 150-1200m 'ler arasında rastlanmaktadır (Kaynak ve ark.2005).

C. orientalis Uludağ 1000-1450 m'ler arasında orman açıklıkları, meralık açıklık alanlarda yetişmektedir (Kaynak ve ark.2005).

Çiçeklenme Zamanı : *C. orientalis* Mayıs – Temmuz *C. monogyna* Nisan -Haziran

Bursa da ki Yayılışı: Apollont, M.Kemalpaşa, Oylat, Gemlik, Katırlı Dağı yamaçları, İnegöl, Çekirge - Uludağ yolu. Orhangazi Güvenli Köyü'nden,Üçkaya tepesine doğru orman içleri,Gürsu dağ çıkışı-Dışkaya Köyü yol kenarı vadi, kayalık (Erdoğan, 2005).

C. orientalis'in Çiçekleri ve meyveleri ayrı toplanarak kurutulur ve kullanılır. Yabanisi ve kültüre alınmış formları bulunmaktadır.

C. orientalis türünün olgun meyveleri Doğanbey Köyü'nden toplanarak ipe dizilip, pazarlarda halka hesabı satılmaktadır.

C. monogyna 'nın meyveleri ve çiçek durumları İnegöl Pazarında köylüler tarafından satılmaktadır.

Nereden Toplandığı: Kaplıkaya ve Uludağ da bulunmaktadır. Yunuseli ve Doğanbey'den meyveleri, Uludağ yolundan diğer bitki kısımları toplanarak İnegöl pazarı , Reyhan pazarında satılmaktadır. Meyveleri Bursa da ki birçok semt pazarında gözlenmiştir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri :

Anjin,yüksek tansiyon, bacak ağrılarının tedavisinde kullanılmaktadır. Kuru meyveleri idrar yolu problemlerinin tedavisinde kullanılmaktadır.Teskin edici spazm çözücü özelliğı uykusuzluğa ve asabiyet durumlarında yatıştırıcı olarak kullanılması kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Çiçekleri salatalarda, bazı yörelerde yahnilerde, çorbalar da lezzet verici olarak kullanılabilir. Ayrıca dallarından baston yapılmakta olduğu kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Yemişen, Alıç.

Yöresel Kullanımı: *C. orientalis* türünün meyvesi yenilir. Ağustos ve Eylül ayında dallardan koparılan meyveler ipe dizilerek taze olarak yenilmesi daha çok tavsiye edilmektedir. Çiçekleri, yaprakları ve henüz açmakta olan sürgünleri ile birlikte toplanarak gölgede kurutulur. Gerek taze olarak gerekse kurutulmuş olarak yapılan çayları kan dolaşımını düzenlemekte, kalp rahatsızlıklarının tedavisinde ve kalp kuvvetlendirici olarak kullanılmaktadır. Köylü pazarlarında kalp dostu tansiyon düzenleyici olarak satılmaktadır. Ayrıca taze veya kurutulmuş meyveler Pazar ve aktarlarda bronşit, soğuk algınlığı, kum dökücü olarak hazırlanan bitki çayı karışımlarının içine de katılmaktadır.

C. orientalis meyvelerinin çiğ yenilmesi kan dolaşımını düzenlemekte olup yüksek tansiyonu düşürdüğü ifade edilmektedir. *C. monogyna* 'nın herbasından hazırlanan çayın her sabah bir fincan tüketimi ritim bozuklukları ve tansiyon düşürücü olarak aralıklarla kullanımı tavsiye edilmektedir.

4.1.5. ARDIÇ (*Juniperus oxycedrus* L.- Cupressaceae)

Adi Ardıç, Katran Ardıcı.

İki evcikli 6 m'ye kadar boylanabilen ağaç veya çalılardır. Vertisillat meyvalar etli 3 karpelli ve erkek çiçekleri vardır. Kozalaklıdır. 1-7 m yükseklikte, kışın yaprağını dökmeyen bir ağaççıktır. Yapraklar dar, sivri uçlu lanseolat ve gevşek 6-25x1.5mm uzunlukta akuminat mukronat yeşil üst yüzeyde belirgin stoma bantlı, batıcı. Olgun kozalaklar az çok küresel 6-9 mm çapında koyu kırmızı veya mordan açık kahveye kadar değişken 3 –6 pullu değişken. Üzerinde ince bir mum tabakası bulunur (Kaynak ve ark., 2005).

Yöresel İsmi: Katran Ardıcı.

Yetiştigi Yer : Uludağ 300-1000 m 'ler arası yükseklikte maki, *Quercus* türleri ormanı ve çalılıklarda, tahrip edilmiş pinus türleri ormanlarının içinde yayılış gösterir (Kaynak ve ark., 2005)

Nisan ve Mayıs aylarında meyveleri köylüler tarafından toplanarak İnegöl pazarında satılmaktadır.

Bursa'daki Yayılışı : Uludağ, Katırlı Dağı, Gürsu da ki köy yolları kenarları. Demirtaş beldesi Avdancık köyü (Erdoğan, 2005),İnegöl ile Domaniç arası, M.Kemalpaşa Devecikonak Sazak mevki (Mengili A.1986).

Nereden Toplandıği: İnegöl'ün köyleri Sırnaz, Cerrah dan toplanarak pazarda ve daha çok aktarlarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:İdrar arttırıcı, terletici, midevi,kalp yetmezliği gibi hastalıklarda kullanılabilir. Romatizmal hastalıklarda burkulma ve çarpma gibi kazalarda ağrı kesici ve hareket kabiliyetini artırıcıdır. Gut hastalığı çeşitli kas hastalıklarında oldukça faydalıdır. Nefes kokularını yok eder. Meyvaları C vitamini açısından zengin olması sebebiyle soğuk algınlığında kullanılabilir. Antiseptik özelliğe sahip olması deri hastalıklarında,ayrıca aromaterapistler tarafından selülitlerde kullanılması kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılış : Ardıç yağının zeytin yağı içinde karıştırılarak romatizma ağırlı eklemlere sürüldüğü belirtilmektedir. Özellikle soğuk algınlığında romatizmal hastalıklardada olgun meyvaları kaynatılarak çaylarının içilmesi veya meyvelerin direk yenilmesi yaygındır.

4.1.6. ASMA YAPRAĞI (*Vitis vinifera* L.-Vitaceae)

Üzüm Asması

Çok yıllık, sülüklü tırmanıcı çalimsı bitkilerdir. Yapraklar basit veya palmat loplul . Çiçekler yaprakların karşısında panikula durumda . Çiçekleri tek eşeyli veya erdişi. Periant daireleri 5 parçalıdır. Meyve büyük ve iki tohumlu

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

Yetiştirme Yeri: Park bahçeler ile ekilmiş bölgelerde genellikle kültüre alınmış formları yetiştirilmektedir.

Bursa 'da ki Yayılışı: Mudanya Zeytinbağı, Gümüştepe, İznik, Yenişehir ilçelerinde tarımı yaygındır.

Nereden Toplandığı: Kültür formu sebebiyle asma bahçelerinden genç yapraklar baharda hemen her pazarda satılmaktadır. Özellikle Barkfaki, Doğan beyden toplanarak getirilmektedir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri : Üzüm meyvesinin çekirdekleri özellikle de kara üzüm çekirdeğinin öğütülmüş şekli ile yaşlılık etkilerini azaltıcı, güçlendirici, olarak kullanılmaktadır. Taze üzüm suyu sıkılarak şıra, şarap, pekmez yapımında kullanılmaktadır. Yaprakları kabız yapıcı, kan durdurucu, sivilce ve cerahat toplayıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Öğütülmüş meyve çekirdekleri veya öğütülmüş üzüm çekirdeği ekstresi hapları çok kuvvetli antioksidan etkiye sahip olduğundan kan damarlarının yapımını korumada, erken yaşlanmayı önlemede ve kardiyovasküler sistemi desteklemede önerilmektedir.

Yöresel İsmi: Bağ Yapracağı, Asma yaprağı

Yöresel Kullanımı : Yaprakları ilk baharda toplanıp pazarlarda yoğun olarak satılmaktadır. Ekşi lezzeti ile yemek (sarma) yapımında kullanılmaktadır Ayrıca çeşitli şekillerde salamura yapılarak da kışın tüketilmektedir. Meyveleri, besin değerinin yüksek olması sebebi ile taze ve kuru olarak tüketilmektedir. Öğütülmüş çekirdekleri damar güçlendirici olarak, hemoroid ve varis tedavisinde tavsiye edilmektedir. Özellikle kara üzüm çekirdekleri mikrop öldürücü özelliği ile bağışıklığı kuvvetlendirmek, ağız yaraları dişeti kanamaları ve dişeti çekimleri için tedavi edici özelliğe sahiptir.

4.1.7. AT KESTANESİ (*Aesculus hippocastanum* L. - Hippocastanaceae)

Yaban Kestanesi

Yüksek boylu ağaçlardır. Yapraklar palmat, 5-9 yaprakçık, kenarları dişli. Çiçek piramit şeklinde dik duruşlu, panikularlar da, beyaz veya pembe renktedir . Ülkemizde süs

bitkisi olarak park ve bahçelerde kullanılmaktadır. Dış görünüşü 10-15cm uzunlukta ve 3-4 cm genişlikte, düz veya hafif oluk biçiminde parçalarıdır. Kokusuz ve hafif buruk lezzetlidir (Baytop, 1999).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs -Haziran

Yetiştigi Yer: Süs bitkisi olarak park ve bahçelere Ormanlık alanlarda bulunur. Eylül Ekim aylarında toplanarak kullanılır.

Bursa'da ki Yayılışı: Peyzaj olarak Bursa Merkezdeki yol kenarları park ve bahçelerde oldukça yaygındır.

Nereden Toplandığı: Botanik parkından park ve bahçe peyzajından toplanarak aktarların hepsinde satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri :Ağaç gövdesinin kabuğu, yaprakları, çiçekleri ve tohumları kurutulup kullanılacağı zaman suyla kaynatılarak tüketilir. Toplardamarların tonüsünü arttırarak onları daraltması ve kılcal damardaki porları küçülterek dokulara sıvı geçişini engellemesidir. Bu sebeple de varislerde ve hemoroidin tedavisinde, kırık çıkık burkulma ve darbelerde meydana gelen şişliklerin engellenmesinde tohumlarından elde edilen preparatlar damar daraltıcı ve kılcal damarların çatlamasını önleyici olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Yaban Kestanesi,At Kestanesi.

Yöresel Kullanımı : Meyveleri rendelenerek kireç ile yapılan merhem haricen hemoroid tedavisinde kullanılır. Damar büzücü özelliği ile kanamaları durdurucu ve varis tedavisinde kullanımı, kanamaları durdurucu, böbrek ve idrar kesesi arasındaki taşların düşürülmesi, deri iltihapları ve şişkinliklerin indirilmesinde kullanımı aktarlar tarafından önerilmektedir.

4.1.8. AT KUYRUĞU (*Equisetum arvense* L.- Equisetaceae)

Eklem Otu,Çin İşi ,Gelen dost, Kırkboğum,Katırkuyruğu, Zemberek,Kırk kilit

1 m 'ye kadar ulaşabilen çiçeksiz çok yıllık otsu bitkilerdir. İki çeşit gövdeli, fertil bir bitkidir. Yeşil steril gövdeden önce yeşil olmayan gövde oluşur. Steril gövde 20-80 cm, yeşil

dallanmış hafif bir şekilde kaba, 6-19 tane derin oluklu, kılıf yeşil, vagina dişleri oluklar kadar;Gövde silindir biçiminde dallı veya dalsız yeşil veya esmer yeşil, sert ve içi boş.Dallanmış dallar 3-4 oluklu, en alttaki internod gövde kılıfından daha uzundur. Fertil gövdeler 25 cm yükseklikte bazen 40 cm 'ye kadar uzanır. Genellikle az dallanmıştır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). Yaprak çok küçük ve pul biçiminde ve sivri uçlu spor ile çoğalır .Spor keseleri verimli gövdelerin ucunda başak şeklinde toplanmıştır (Baytop, 1999).

Yetiştigi Yer: Yaygın ; Boş araziler, nehir kenarlarında 1700m yüksekliğe kadar yetişebilir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). Su kenarları rutubetli ve kumluk yerlerde sulak çayır, orman açıklıklarında bulunur. İlk Bahar ve Yazın boldur.

Bursa'da ki Yayılışı: Uludağ yolu İnkaya mevki yol kenarı sulak yerler. Katırlı Dağ Bayır köy yakınları da dere kenarında . Gemlik Fındıcaklı köyü (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: Vakıf köy , Uludağ su kenarlarından toplanarak İnegöl ve Reyhan Pazarlarında stılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri : İçindeki silicic asit etkisi ile vücut direncini mikroplara karşı yükseltici yani akyuvarları sayısını arttırıcı özelliğe sahiptir. Genel olarak bağ dokuyu kuvvetlendirici ve mikrobik durumlarda ortaya çıkacak ağrılı durumları en aza indirmede bağırsaktan kalsiyum emilimini arttırarak sağlamaktadır. Ağız ve boğaz iltihaplarında gargara olarak kullanılır. Kronik egzama düz tabanlık damar tıkanıklığı ile oluşan ağrılı rahatsızlıklarda kullanılır. Deri ve saçları kuvvetlendirir olmaları kayıtlıdır (Baytop, 1999).

İdrar yolu enfeksiyonlarında, böbrek ve mesane taşlarında bitki sapının tozundan yapılan haplar tavsiye edilmekte pek çok kozmetik ürününün yapısında yer almaktadır.

Yöresel İsmi: Kırk Kilit, Ekli Ot, Zemberek, At Kuyruğu.

Yöresel Kullanımı: Kuru Atkuyruğu ile hazırlanan infüzyon günde 3-4 bardak içilerek dahilen İdrar söktürücü, idrar yolları iltihabında, taş ve kum düşürücü olarak kullanılır,haricen yaraların iltihapların dezenfektesinde kullanılır yaraları iyi edici özelliği vardır. safra kesesi taşları, alt ıslatma,kanlı işeme, ağrılı eklem şişlikleri, romatizma, mide ağrıları, yüksek tansiyon, damar sertliğinde sedatif etkisi ile birlikte kullanılmaktadır.

4.1.9. BAĞLA OTU (*Lathyrus undulatus* Boiss.- Fabaceae)

Yalancı Bezelye

Uzun tırmanıcı çok yıllıklar. Gövdeler kanatlı, 1-2.5m boyunda. Yapraklar dallanmış, uçta tendril'li ; yaprakçıklar 1 çift, genişçe eliptik, undulat kenarlı . Stipulalar ovat lanseolat veya lanseoloat, yarı sagittat. Çiçek durumu sapları 3-13 çiçekli, yapraklar çok uzun .Kaliks 7-9 mm; dişler eşit değil, üstte genişçe üçgensel, alttakiler daha uzun, kaliks tüpünün 1-1.5 katı Korolla koyu pembe, 18-25 mm. Legümen linear,50-70 x7-10 mm, tüysüz (Kaynak ve ark., 2005).

Yetiştigi Yer : Yol kenarları, Tarla kenarları, orman açıklıkları, çalılık içleri, taşlık yamaçlar da yetişir . Öksin elementi olup Endemiktir (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran –Temmuz (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa'da ki Yayılışı: Orhangazi Gürle dağı, Gürle Kayaları mevki (Erdoğan, 2005) Uludağ Kıran Yaylası (Kaynak ve ark., 2005).

Mart ve Nisan aylarında Yenişehir ve İnegöl pazarlarında demet yapılarak yoğun olarak satılmaktadırlar .

Nereden Toplandığı: Yenişehir'in Baraklı, İnegöl' ün Sırnaz, Paşaören köylerinden toplanarak İnegöl, Yenişehir, Bursa Merkez İlçesindeki pazarlarda yoğun olarak satılmaktadır.

Yöresel İsmi: Bağa otu, Bağla Otu

Yöresel Kullanılışı: Demet halindeki genç filizler salatası yapılarak yada tuza batırılarak tüketilmektedir.

4.1.10. BALIK OTU (*Trachystemon orientale* L. G.Don- Boraginaceae)

Zılbıt, Kaldırak, Kalabak , Ispıt ,Hodan ,Kadırgak ,Kalduruk, Kaydirik,Galabak .

Siyahımsı uzun sürünücü yumrulu rizomlu çok yıllıklar . Gövde 20-60 cm,dik, birkaç dallı, seyrek şekilde geriye dönük hispit. Yapraklar seyrek şekilde hispit ; taban

yaprakları ovat kordat, saplı; saplar 10-25 cm, aya 20-18 cm, akuminat ; gövde yaprakları keman şeklinde, sapsız gövdeyi sarıcı . Brakteler eliptik lanseolat'tan oblanseolat'a kadar. Değişken,sapsız, akut . Kaliks çiçekte 3-4 mm, meyvada ençok 7mm, loplar üçgensî,obtus, hispit . Korolla morumsu mavi, tüp 4-6 mm, loplar 6-8 mm ;üstteki boğaz pulları beyaz, çok kısa,küt emerginat . Anterler ve stilüs uzun, dışarı uzamış . Fındıksı meyveler asimetrik şekilde ovoid, omugalı,kırışik ağsı (Kaynak ve ark., 2005).

Yetiştigi Yer: Nemli kayalıklar,yol kenarları, sulak arazilerde yetişir.150-1000 m'ler arasındaki yükseklikler *Fagus* ormanı ve *Quercus* çalılığı altındaki gölgelik yerlerde yetişmektedir (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı : Mart- Mayıs

Bursa da ki Yayılışı: Gemlik Fevziye Ericcek –Karagöl yol ayrımı, 630m de. (Erdoğan, 2005) İnegöl –Oylat, Büyük Şelale (Kaynak ve ark., 2005).

Nereden Toplandığı: Vakıfköy, Cumalıkızık, Ovaakça, Ketsel, Doğancı, Keles, Kirazlı ve Akçalar'dan Şubat-Nisan aylarında toplanan genç rizom ve toprak üstü kısımları semt pazarlarında satılmaktadır. İznik vadilerinde. Bütün pazarlarda enuzun süreli ve en çok görülen bitkidir.

Yöresel İsmi: Kaldırak, Galabak ,Kanser Otu, Balık Otu.

Yöresel Kullanılışı : Aslında zehirli olduğı bilinen bitki önceden balık avlamada balıkları sersemletmek için kullanıldığı için balık otu olarak isimlendirilir. Yörede kanser otu olarak da bilinmekte ve gıda olarak tüketiminin kansere iyi geldiğı söylenmektedir. Erken bahardan itibaren pazarlarda yoğun olarak satılmaktadır.

Küçük doğranmış kök, gövde, yaprak veya çiçekler kaynar suya atılarak biraz haşlandıktan sonra yağda kavrulur. Arzuya göre üzerine yumurta kırılabilir, pastırma veya pirinç katılarak ya da yoğurtlanarak elde edilen lezzetli yemek sofraları süslemektedir.

4.1.11. BİBERİYE (*Rosmarium officinalis* L. - Lamiaceae)

Kuş Dili, Püren, hasalban, lacivert gül, ıtrıların prensi, sultan otu.

Kışın yaprak dökmeyen 1-2 m. boyunda çok yıllık ilk bahar ve yazın mavi çiçeklere sahip bir bitkidir . Yaprakları küçük linear, 10-25x 1-2 (-4) mm boyutunda dil biçiminde alt yüzü koyu yeşil renkli pürüklü ve üzeri piloz altı tomentoz tüylü basit yapraklardır. Kaliks 3-4.5 mm, yarıya kadar bölünmüş, beyaz tomentoz tüylüdür. . Korolla açık mavi renkte 2 dudaklı 8-12 mm boyutlarında Meyve damarlı ve tüysüzdür. Nutletler kahverengindedir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Çiçeklenme Zamanı :Şubat-Mayıs

Yetiştği Yer : Kalkerli ve kayalık tepelerde, Pinus brutia ve Erica pulifloralar arasında yol kenarlarında, 30-250m . yüksekliklerde yetişir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). Batı Anadolu da lokal olarak görülen park ve bahçelerde çit bitkisi olarak çok kullanılan aromatik ve herdem yeşil çalı. Makilik,kurak alanlarda, yamaçlarda bulunur. Yazın kurak, kışın yağışlı ılıman yerlerde ve hemen her yerde rahatlıkla yetişir.

Bursa da Yayılışı : Kültüre alınmış formları bütün park bahçelerde süs bitkisi olarak kullanılır.

Nereden Toplandığı: Kültür formları toplanarak aktarlarda , İnegöl pazarında satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri : Başlıca dolaşım sistemini ve sinir sistemini aktive edici özelliği vardır. Bu sebeple yaşlılarda damar sertliğine bağlı hafıza zayıflıklarında başarı ile kullanılır. Hazım ettirici, safra arttırıcı, idrar söktürücü olarak dahilen, haricen ise cerahatli yaraların tedavisinde kullanılır (Baytop, 1999). Bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan lapa incinmiş veya burkulmuş ayak bileğine sarılarak haricen kullanılabilir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel İsmi: Biberiye

Yöresel Kullanımı : Hazırlanan infüzyon dan yaralara pansuman yapılabilir. Banyo yapılması yine zindelik verir . Bir küvet suya iki avuç dolusu biberiye atmak yeterli olur. Saça tonik olarak uygulanması saçı kuvvetlendirir, dökülmesini engeller. Çayı gaz giderici,

hafıza kuvvetlendirmesi, için kullanılması yaygındır. Damar açıcı özelliğe sahiptir. Yağ eritici özelliği ile zayıflama çaylarının terkbine girmektedir.

4.1.12. BİNBİRDELİKOTU (*Hypericum perforatum* L.- Guttiferae)

Sarı Kantron, Mayası Otu, Yara Otu,

Bir veya çok yıllık otsular veya çalimsılar. Gövdeler 10-110cm, dik, iki çizgili, dallar hemen yükselici. Yapraklar 5-35 mm, darca ovat veya lanseolattan eliptik oblong veya linear, nadiren oblanseolat 'a kadar değişen şekillerde, sapsız, düz, daima büyük şeffaf noktalı . Sepaller lanseolat'dan oblong veya eliptik, akut veya akuminata kadar değişen şekillerde, tam birkaç yüzeysel siyah noktalı ve bazen yüzeysel . Petaller 5-15 mm, kenarda birkaç siyah noktalı ve bazen yüzeysel siyah çizgili .Kapsül 4-9 mm, ovoid veya piramit (Kaynakveark.,2005).

Çiçeklenme Zamanı: Nisan -Eylül

Yetiştirme Yeri : Katırlının nemli ormanlarında 150-1700 m'ler arasında orman açıklıkları, çalık içleri yamaçlar ve yol kenarlarında,bahçe içlerinde nemli,sıcak ve ılıman bölgelerde yayılış gösterir (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa 'da ki Yayılışı : Yaygın ; Uludağ yol kenarlarında,Katırlı Dağında Gürsu Dağ çıkışı Ericek köyü yol kenarları dere kenarlarında bol bulunmaktadır (Erdoğan, 2005). Akçalar mezbaha çevresi (Tarımcılar, 1995; Çınar, 2005).

Nereden Toplandığı: İnegöl pazarında Gökçeören Sırnaz köylerinden toplanarak, Uludağdan toplananlar Tuz pazarında ve daha çok aktarlarda alıcı bulmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri : Mide ve bağırsak spazmlarını çözer, ülser ve gastritte iyileşmeyi hızlandırır. Hafif uyku verici rahatlatıcı,uzun süreli kullanımlarda hafifçe sıkıntıyı ortadan kaldırarak erişkinlerde hafif depresyon durumlarında, çocuklar da gece korkusu, altına işeme gibi bazı psikolojik rahatsızlıkları giderir olumlu etkilerinin olduğu kayıtlıdır. Yaralarda iyileştirici olarak kullanılmaktadır. Özellikle kantron yağı yanık yaralarında etkilidir. İçeriğinde Hypericin maddesi deride hassasiyet meydana getirerek güneşte yanık yaralarına sebep olmaktadır (Baytop, 1999).

İçeriğindeki antidepresan özellikli %0.2 hiperisin ve pseudohiperisin ile sedatif özellikli hiperforinden dolayı depresyon uykusuzluk, melankoli, gibi problemlerde piyasada satılan bitki tozu içerikli haplarının satışı ve kullanımı yaygındır. Spazm çözücü özelliği ile kramplarda mide ülserlerinde ağrı kesici ve yara iyileştirici olarak tedaviye yardımcı amaçla tavsiye edilmektedir .

Yöresel İsmi: Sarı Kantron, Binbirdelik otu.

Yöresel kullanımı : Kantronun toprak üstü kısımları yaz aylarında toplanır. Gölgede kurutulur. Dahilen kullanılacaksa su ile kaynatılır ve ülser tedavisinde kullanılabileceği gibi sakinleştirici olarak yüksek tansiyon hastalarına önerilmektedir. Haricen kullanmak için ise çeyrek litre zeytin yağ kavanozuna konan kuru veya taze kantron sürekli çalkalanmak üzere 2 hafta süreyle yağda bekletilir elde edilen sıvı tülbentten süzülür yanıklara ve yaralara sürülerek kullanılır. Aynı zamanda mikrop üremesini engelleyip damar büzücü özelliğe sahiptir

4.1.13. BÖĞÜRTLEN (*Rubus canescens* DC.- Rosaceae)

Yabani üzüm, Kapina, Diken Çileği., Garanti Üzümü. Kızamık, Ağaç Çileği, Tilki Üzümü, Karamuk, Kara Çilek.

Sürünücü çalılar . Sürgünler yatık, köşeli, pubescent tüylü veya hemen hemen çıplak, seyrek şekilde ince, kısa,oraksı dikenli. Yapraklar ternat yada bazen beş yaprakçıklı pedat, her iki yüzüde farklı renkte ; yaprakçıklar üst yüzde tüysüz, yeşil ve parlak, alt yüzde yıldızsı tüylerle grimsi tomentose, çift dentat ; yandakiler hemen hemen sapsız, uçtakiler saplı, kuneat obovat' tan rhombike kadar değişken ;stipulalar linear, çiçekli sürgünler dik,15-40 cm köşeli pubescent veya kısa tomentose, dikenler verimsiz sürgünlere benzer . Panikula uça çok çiçekli ; ovat oblong'dan darca ovata kadar değişken şekillerde, 1.5-5 cm çapında, tomentoz, ince iğneli, salgısız yada seyrek şekilde salgılı tüylü. Sepaller ovat oblong, pubescent tomentoz, çiçeklenmeden sonra geriye kıvrık . Petaller beyaz obovat – oblong, 5-10mm . Meyveler küçük, çok sayıda, tüysüz ve siyah renkli (Kaynak ve ark., 2005).

Yetiştigi Yer: 150-1450m‘ler arası Yol kenarlarında bol,Yamaçlar orman içleri,tarla ararları, hemen her bölgede yayılışı bulunmaktadır. Orman altları,tarla ve bahçe kenarları,nemli ortamlar (Kaynak *ve ark.*, 2005).

Çiçeklenme Zamanı : Mayıs –Ağustos aylarında yoğunur

Bursa ‘da yayılışı : Kozmopolit bir türdür hemen her yerde yayılışı vardır. Kültüre alınmış formları yaygındır.

Nereden Toplandığı: Yunuseli, Doğanbey, Trilye ‘den toplanan bitki kısımları aktarda meyveleri ise tüm pazarlarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:

Çayı boğaz ağrılarında ve iltihaplanmalarda gargara olarak kullanılır. Taze yaprakları çiğnemek diş etlerindeki uzun süreli kanamalar için önerilmektedir. Ateşli hastalıklarda böğürtlen sirkesi basit bir halk ilacıdır. Meyvelerinin ve köklerinin hafif şeker düşürücü etkisi mevcuttur (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi : Kara Çilek ,Böğürtlen .

Yöresel Kullanımı: Meyveler olgunlaştığında, yaprak ve gövde gölgede kurutularak kullanılmaktadır. Kuru böğürtlen yaprağı suda kaynatılarak elde edilen çayı şeker hastalığında önerilmektedir. İnfüzyonla hazırlanan çayın C vitamini açısından zengin olması sebebiyle vücut direncini arttırmak için tavsiye edilmektedir. Meyvelerinden elde edilen su ile hazırlanan şurubu çocukların ağızlarındaki pamukçuğun tedavisinde kullanılmaktadır.

Böğürtlenin meyvelerinden reçelleri ve marmelatları yapılarak satılmaktadır. Ayrıca 2 fincan ahududu yada böğürtlen 2 fincan vanilyalı yoğurtla karıştırıp bir miktar da süt eklenip karıştırılınca dondurma elde edilmektedir. Turtalarda ve keklerde rahatlıkla kullanılabilir.

4.1.14. CEVİZ (*Juglans regia* L.- Juglandaceae)

Koz, Guz

20-30 m'ye kadar boylanabilen geniş taçlı ağaçlar, Yapraklar alternat dizilişli, imparipinnat ve aromatik. Dişi çiçekler uç da rasemuslarda. Meyve geniş drupa, tohum kotiledonları girintili çıkıntılı, yağca zengin ayrıca henüz olgunlaşmamış ceviz meyvelerinde limonun 30 misli kadar C vitamini taşımaktadır (Seçmen ve ark., 1998).

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Mayıs

Yetiştigi Yerler : Ormanlık alanlar ve su kenarlarında, yüksek ekolojik hoş görüsü olan ve yabanişinden kültür formları elde edilmiştir.

Bursa'da ki Yayılışı: Bağlık ve bahçelik alanlarda kültür formları yaygın olarak bulunmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: İlkbahar ve yazın tomurcuklar; kabuk ve yapraklar ve meyveler sonbaharda toplanarak gölgede kurutulur. İçindeki tanen ve uçucu yağlar kabız edici, kuvvet verici, kan temizleyici, safra arttırıcı, yapraklar şeker düşürücü, iştah arttırıcı, antiseptik, saç kuvvetlendirici, sivilce, anjin (gargara), boyama (saç, yün, kumaş), bit, pire, böcek kaçıracı. Ağaç yapraklı iken karbon siyanür gazı üretir. Ağaç altında uzun süre durulmamalıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Ceviz

Yöresel Kullanımı: Erkek çiçekler haşlanarak iç yağı ile hazırlanan merhem romatizmal ağrıların kesilmesinde, yapraklar demleme, yeşil kabuklar kaynatma ile banyo toniği yapılmaktadır. Yapraklar, meyve kabukları boyar özelliğe sahip olduğu için kına ile saç boyama sırasında kullanılmaktadır. Olgunlaşmamış meyvelerinden yapılan reçelin yöresel kullanımı yaygındır. Ayrıca kurutulmuş tohum içleri yenmekte, tatlı ve pastalarda kullanılabilir.

NOT: İnegöl bölgesinin İclaliye şefliğinde 10,0 ha takribi yayılış alanında 2 tonluk yıllık üretim miktarına sahiptir. 2003 yılı bu veri özel mülkiyete ait olmayan alanları kapsamaktadır.

4.1.15. CİVAN PERÇEMİ (*Achillea nobilis* L. - Asteraceae)

Bayır Pelini, Bin Yaprak, Ayva Dana, Barsam Otu, Binbir Yaprak, Ebülmüşük, Ebülmelik.

15-70 cm yüksekliğinde, stolonsuz,kök stoklu, gövde uzunluğuna çizgili, hemen hemen yoğun basık veya yaygın tüylü . Yapraklar gevşek bir şekilde veya yoğun bir şekilde yünümsü tüylü. Gövde yaprakları taban yapraklarına benzer.Bazal yapraklar 2-3 pinnatifidit, oblong lanseolat, 2-10 x 1-3 cm, ortadaki gövde yaprakları ovat- oblongtan genişçe ovata kadar, 2-5x1-3 cm, ana eksenler hemen hemen düzenli bir şekilde tek pinnatifitten tek pinnatisekte kadar; kapitulumlar 50-150 ve daha fazla, korimbus 2-10 cm genişliğinde, pedinkul (0.5-) 1-4 mm,İnvolutkrum geniş bir şekilde obovoid ‘den oblonga kadar, 3-3.5x 2-3 mm . Tüpsü çiçekler üç köşeli – lanseolat ve akuttan oblong ve obtusa kadar, seyrek tüylüden yoğun yünümsü kaba tüylü; Dilsî çiçekler 3-5 parçalı üstü uçuk sarı, altı beyaz 0.8-1,5 (-2) mm boyutunda, disk çiçekler 10-25 tane (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Ağustos

Yetiştigi Yer: Orman, step, volkanik kayalık boş arazilerle Özellikle yol kenarlarında tarla kenarlarında 400-2350 m yüksekliğe kadar olan yerlerde bulunur.

Bursa ‘da Yayılışı: *A. millefolium* ile birlikte ;Uludağ 1890m., Kirazlı, Yılkaya Yenişehir Fethiye -Yeni köy ‘e doğru 344m ‘de orman içi. (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: Uludağ yol kenarları ve orman içlerinden toplanarak Tahtakale pazarı , İnegöl pazarı ve yoğun olarak aktarlarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: İdrar arttırıcı, iştah açıcı,mide bağırsak gazlarını giderici, adet söktürücü ve damar büzücü etkisiyle yara iyi edicidir, soğutulmuş suları yara tedavisinde kullanılabilir. Verem de soğuk algınlığı ve gripte kullanılır. Kan dolaşımını arttırarak zindelik vermesi kayıtlıdır. Midevi özelliği için dahilen infüsyon halinde günde 2-3 bardak içilir. Soğuk Algınlığı ve gripte suda kaynatılır. Yemeklerden sonra birer kahve fincanı içilir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Civan Perçemi, Ayva Dana, Pelin otu.

Yöresel Kullanımı : Midevi özelliği (gastrit ve ülser) için dahilen infüzyon halinde günde 2-3 bardak içilir. Soğuk Algınlığı ve grip te suda kaynatılır. Bronşit ve grip çaylarının ter kibine girmektedir. Basur yaralarını iyi edici olarak taze yaprağın sıkılması ile elde edilen usare bir tülbentle yaraların veya basur memelerinin üzerine konur.2-3 kere değiştirilir. Etkili ve zararsız bir ilaçtır. İdrar artırıcı özelliği ile böbrek faaliyetlerini düzenler .

Not : *A. multifida* ; Civan perçemi, Ebülmelik – Ebülmüşük gibi isimlerle bilinmekte olup Uludağ için endemiktir. Uludağ da 1700m ‘den zirveye kadar olan yüksekliklerde yayılış göstermektedir. Malyer ve ark. tarafından esansiyel yağlarının antimikrobiyal aktivitesi çalışılmıştır (Başer, ve ark., 2002).

A.coarctata; Kaynaklarda Civan perçemi, Ebülmülük olarak geçmekte olup Bursa da 450-2500 m’ler arası yayılış gösterir.

4.1.16. ÇOBAN ÜZÜMÜ (*Vaccinium myrtilus* L.- Ericaceae)

Çay Üzüümü, Yaban Mersini , Ayı Üzüümü.

En çok 30 cm boyunda olabilen, rizomlu yaprak döken küçük çalılar ; Gövde köşeli,seyrek şekilde puberulent veya değil . Yaprakları kısa saplı, almaşlı dizilişli yaprak ayası ovattan eliptike kadar değişen şekillerde, 0.9-2.8x0.7-1.8cm, kenarlar serrulat. Tek çiçekler baharda gelişen ilk 1-4 .yaprak eksenlerinde ;çiçek sapı meyvede yaklaşık 7 mm. Çiçekler 5 parçalı Kaliks lopları 0.5-1 mm, hemen hemen birleşik . Korolla soluk yeşilimsi – kırmızı, testi şeklinde, 4-5.5 x 5 mm .Stamenler 10 adet; filamentler 1.2-1.6 mm ; anterler 2-2.5 mm, tübüler ; 0,8-1mm, mahmuz tübüllere eşit . Ovaryum 5 odacıklı; stilus yaklaşık 5.5 mm . Meyve koyu mor, donuk mavimsi yeşil (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs –Temmuz

Yetiştirme Yeri:Yüksek kesimlerde 1500-1900 m’ler arasında *Abies-Fagus-Pinus* türlerinden oluşan orman altlarında ve bodur ardıç toplulukları arasında yetişmektedir.

Bursa’da Yayılışı : Uludağ Çobankaya, Sarıalan mevki çalılıklar (Mengili 1986).

Nereden Toplandığı: Çobankayadan tüccarlar toplamakta ve yoğun ticareti yapılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Göz ve damar hastalıkları katarakt, gece körlüğü, daolaşım bozuklukları kapiler yetersizlikler varis ve diyabetin damar hasarlarının önlenmesinde incinme gibi durumlarda beslenme desteği olarak kullanılır .

Organik asitler ve C vitamini açısından zengindir. Kabız edici, antiseptik, kuvvet verici ve şeker hastalığına karşı, idrar yolu enfeksiyonlarında kullanılmaktadır. Ayrıca meyveleri görme üzerinde etkili olup gece görüşünü artırır. Meyveleri yenebilir. Yaprakları meyve ile aynı özelliğe sahiptir. Tehlikesiz bir drog olduğu kayıtlıdır. %5'lik infüzyon ile hazırlanan çaydan dahilen 2-3 bardak şeker hastalığı için içilir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Çoban Üzüümü, Yaban Mersini.

Yöresel Kullanımı : Meyveleri çiğ olarak yenir veya reçel,marmelat yapımında kullanılmaktadır. Ayrıca meyveleri görme gücünü arttırmakta olup yaşlılar, görme gücünü kaybedenler tarafından tüketilir. Kuvvetli boyar madde özelliğine sahiptir.

Çiçeklenme döneminde uçtaki taze sürgünler biçilir, kurutulur. Kuru yapraklar su ile kaynatılıp demlendikten sonra içilmesi Bursa da çok eskilerden beri kullanılmaktadır. Bursa çayı ve Türkmen Çayı olarak bilinir.

4.1.17. DAĞ ÇAYI (*Sideritis dichotoma* Huter - Lamiaceae)

Kandil çayı, Kedi Kuyruğu Çayı ,Sarıköz çayı

Çok yıllık, 20-35 cm boyunda, basit veya az dallanmış bir bitkidir. Yoğun bir şekilde yatık yünüksü tüylere sahiptir. Taban yapraklar oblanseolattan genişçe eliptik ve ligulat kuneata kadar olan şekillerde, petiyo 11-3 cm. gövde yaprakları 2-3 çift, nodlar arası 4-10 cm, lamina 4-6 x 0.8-1 cm, tepesi obtus, kenarı hafif krenat dentikulat veya tam vertisillatlar 5-12, hepsi kümelenmiş veya ençok 1-2.5 cm uzaklıkta, ortadaki brakteler ovattan orbikulata kadar 1-1.7 x 0.8-1 cm, birden bire akuminat 2-5 mm . Kaliks 8-10 mm, yoğun tüylü, dişler linear - lanseolat, akut, 3,5-4,5 mm korolla sarı,11-13 mm, iç kısmı tüylü (Tümen , Sekendiz, 1989).

Çiçeklenme : Temmuz –Ağustos

Yetiştirme yeri: Kayalık kireçli topraklarda açık Cedrus ormanlarında, 90-2500m yüksekliklerde bulunur.

Bursa'daki yayılışı: *S. dichotoma* Uludağ Alpinik Bölge,Uludağ Karagöller (Mengili, 1989) *S. montana* Gürsu Dağ çıkışı Dışkaya köyü tarla kenarları (Erdoğan, 2005).

S.perfoliata, Anadolunun güney bölgelerinden toplanarak Bursa aktarları ve pazarlarında yoğun olarak satılmaktadır.

Nereden Toplandığı: Mudanya, Gemlik ve Armutlu' nun denize bakan yamaçlarından toplanarak il ve ilçe pazarlarında (İnegöl, Merkez semt pazarları) satılmaktadır.

Yöresel İsmi: Adaçayı, Dağ Çayı.

Yöresel kullanımı: Adaçayı ile kullanım şekli aynıdır. Şeker hastalığı ve soğuk algınlığı için bitki çaylarına karıştırılmaktadır.

4.1.18. DEFNE (*Laurus nobilis* L.- Lauraceae)

Değirmen Fındığı, Tanel.

2-15 m. yükseklikte kışın yaprağını dökmeyen ağaç veya çalılar . Yapraklar almaşlı, tam, 3-11x2-5 cm, darca oblong – lanseolat ‘dan genişçe ovata kadar değişen şekillerde, akut veya akuminat, az çok dalgalı kenarlı,derimsi eterik yağlı . Erkek çiçekler 8-12 stamenli filamentler tabanda yakın kısımda saplı guddeli . Dişi çiçekler sıklıkla 4 staminotlu Meyve 10-20 mm. Küremsiden elipsoide kadar değişken siyah (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Mayıs

Yetiştigi Yer: Deniz kenarından itibaren 700m'ye kadar yayılış gösteren yerlerde maki içlerinde *Erica* , *Arbutus*, *Phyllyrea*, *Quercus*,*Pistacia* ve yol kenarlarında sulak alanlarda yayılış gösterir (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa'da Yayılışı: Uluabat gölü kenarların da yaşayan halk defne kesimi ile ilgilenmekte ve bu işten gelir sağlamaktadır. Zeytinbağı, Mudanya,Armutlu denize bakan

yamaçlarda ve özellikle Karacabey Boğazı Yeniköy Değirmendere (Mengili, 1986) .Akçapınar (Çınar, 2005).

Orman Bölgenin izni ile kesilen defne İzmir'e kurutulmaya götürülmekte ve İzmir defnesi olarak iç ve dış piyasada satılmaktadır. İhraç edilen önemli ürünlerdendir.

Nereden Toplandığı: Karaca bey boğazından toplanıp Karacabey pazarı, Mkemalpaşa Pazarı ve daha çok aktarlarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri :

Yaprakları aromatik kokusu ile baharat olarak kullanılması yaygındır. Bazı likörlerin terkebine girer. Terletici, antiseptik, idrar arttırıcı olarak ve midevi özelliklere sahiptir. Meyvası romatizmal ağrılara karşı dahilen dekoksasyon yöntemi ile kullanılmaktadır. Yaprakları ağızda çiğnenirse ağız kokularına iyi gelir. Soğuk algınlığı sebebiyle meydana gelen kırıklıklarda kullanılabilmesi kayıtlıdır. Parfümeri, gıda, baharat, deri sanayi, koruyucu, ilaç sanayi, bayatlamayı önleyici, olarak kullanılması sebebiyle ihraç edilen önemli ürünlerdendir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Defne.

Yöresel Kullanımı : Et yemeklerinde lezzet verici olarak aromatik kokusu ile kullanılmaktadır. Ayrıca aromatik yağı, ağrılı bölgelerde haricen kullanılmakta olup saç kuvvetlendiricilerin de terkebine girmektedir. Yapraklar kurutulmuş portakal kabuğu ile kaynatılması etki ve içimi kolay bir içecek durumuna getirir ve soğuk algınlığında bronşit,romatizma, baş ağrısı, öksürükde, ateş de önerilmektedir .

4.1.19. DEVEDİKENİ (*Silybum marianum*,L.- Asteraceae)

Gengel, Meryem Ana Dikenî ,Deve kengeri.

9- 100 cm yükseklikte iki yıllık, otsu bir bitkidir. Gövdesi köşeli, çizgili, seyrek viloz tüylüdür. Yaprakları tüsüz soluk yeşil renkli, dikenli dentat; taban yaprakları obovat, saplı, 9-26 x 5-12 cm derince üçgensiz loplu; üsttekiler basit, kulakçıklı ve gövdeyi sarıcı . İnvolutrum 2.5 - 4 x 2-4 cm ;involutrum brakteleri çok sıralı, kenarları dikenli, ekleri ovat-subulat geriye dönük veya dik ; en içteki involukrum lanseolat eksiz. Çiçekler pembe veya

mor nadiren beyaz renkli . Korolla derince ve asimetrik şekilde 5 loplu. Flamentler salgılı . Akenler basık, obovat, kahverengimsi, siyah çizgili, yaklaşık 7x3 mm . Dış papus tüyleri yaklaşık 15 mm (Kaynak *ve ark.*, 2005).

Çiçeklenme Zamanı : Nisan –Mayıs

Yetiştği Yer : Bursa da 150-600 m ‘ler arası terk edilmiş tarım alanları, yol ve tarla kenarlarında yetişmektedir (Kaynak *ve ark.*, 2005).

Ayrıca yol ve tarla kenarları ve boş arazilerde görülür. Yol kenarları sulak ortamlar, ekilmemiş tarla içleri Baharda yeşil yazın kurak zamanlarında sararmakta ve çiçek açmaktadır. Su kenarı yol kenarı, yamaçlar Tohumlar olgunlaştığında toplanır, kurutulur. Yapraklar ve tohumlar gölgede kurutulur.

Bursa’da ki Yayılışı : Hemen her yerde yaygın .Gürsu dağ çıkışı- Dışkaya Köyü Orman içi 269m (Erdoğan 2005) .

Nereden Toplandıği: Göl yazı yol kenarı Karacabey yolu yol kenarı , Doburca köyü, Ürünlüden Toplanarak merkez ilçe pazarlarında seyrek olarak raslanılmıştır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Kurutulmuş yapraklardan hazırlanan çayının içilmesinin; idrar artırıcı ateş düşürücü romatizma ağrılarını giderici yatıştırıcı ve iştah açıcı olduğu kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Gengel,Meryem AnaDikeni.

Yöresel Kullanılışı: Gövdesi soyularak yenilmesi kuvvet verici, Tohumları; Karaciğer rahatsızlıklarına karşı öğütülüp bala karıştırılarak kullanılmaktadır. Tansiyon yükseltici etkisi de vardır.

Baharda genç sürgünler pazara getirilmekte olup yemeğinin yapılarak tüketilmesi yaygındır.

4.1.20. EBEGÜMECİ (*Malva sylvestris* L.- Malvaceae)

Ebegümeç, Ebegömeçi, Ememkömeçi, Develik.

Bir veya çok yıllık otsular .Gövde dik veya yükselici, tuberkulat tüyler ile yayık,piloz yapraklar hemen hemen dairesel, 5-7 loplu, krenat, seyrek şekilde pilozdan

tüysüze kadar değişen, çiçekler yaprak koltuklarında demetler halinde ve dal uçlarında kümelerde. Dış kaliks segmentleri hemen hemen linear'dan oblong'a kadar değişen veya darca ovat . sepaller genişçe üçgensel, 3-7 mm. Petaller 18-25 mm, sepallerin 4 katı veya daha fazla uzunlukta, açık mordan pembeye kadar değişen renklere emarginate veya hafifçe 3-5 parçalı. merikarpler tüylü veya tüysüz şişkin değil sırtta düz., rugoz (Kaynak ve ark., 2005) .

M. neglecta Wallr. ile birlikte çok yıllık otsu ve mor çiçekli bitkilerdir. Korolla boyları ile iki tür bir birinden ayrılabilir (Seçmen ve ark., 1998).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs – Ekim. (Kaynak ve ark., 2005)

Yetiştigi Yer : *M. neglecta* 600-700 m taşlık yamaçlar . *Malva sylvestris* 150-800 m arası meralık ve boş alanlarda yetişmektedir (Kaynak ve ark., 2005).

Yol kenarları Tarla kenarları, orman içleri Viranelik alanlarda ve ya ekilmemiş topraklarda, çayırlarda bol bulunmaktadır.

Bursa'da ki Yayılışı: Bütün her yerde kozmopolit olarak yayılış göstermektedir. Gürsu Dağ çıkışı Ericek köyü 689m. (Erdoğan, 2005). Fadıllı parkı (Çınar, 2005).

Mart - Mayıs ayları arasında genç filizler, yapraklar temiz arazilerde toplanıp pazara getirilerek gıda olarak satılmaktadır.

Nereden Toplandı: Özellikle Bursa içindeki semt pazarlarında Demirtaş, Ürünlü, Akçalar, Uludağ yolundaki köyler, Orhanlı 'nin köyleri ve Vakıfköyden getirildiği tespit edilmiştir. Yenişehir, İnegöl, Karacabey Orhangazi, Gemlik ilçe pazarlarında da çeşitli köylerden getirilerek satılmaktadır. İlçe pazarlarından Keles ve Harmancık da gözlenmemiştir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Temmuz ve ağustos aylarında toplanan çiçekler gölgede ve açık havada kurularak ilaç hammaddesi elde edilmektedir. Çiçeklerin taşıdığı müsilaj sebebiyle göğüs, bağırsakları yumuşatıcı etkilere sahiptir. Ayrıca ıhlamurla kaynatılan çayları öksürük kesicidir. Solunum ve sindirim sistemi tahrişlerinde bronşit anjin ve ses kısıklıklarında kullanıldığı kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Ebegümece, Ebegömeç ,Ebegümece.

Yöresel Kullanılışı: Solunum ve sindirim yolu tahrişlerinde koruyucu, yumuşatıcı olarak, üst solunum yolu rahatsızlıkları, bronşit öksürük, nefes darlığında hazırlanan çayı

içilir. Göz iltihaplarında lapa halinde çıban ve yaraların ağrılarının dindirilmesinde faydalanılır. Yine Hemoroid tedavisinde hazırlanan lapası önerilmektedir.

Genç yapraklar soğan domates kavru olarak pirinçli zeytin yağlı yemeği olur. Ayrıca arzuya göre ıspanakla karıştırılarak yemeği yapılmaktadır.

4.1.21. ELEM OTU (*Oenanthe pimpinelloides* L. - Umbelliferae)

Kaz Ayağı, Yaban Maydonozu, Elem Otu, Turşu Otu, Deli Maydonozu

30-60cm yükseklikte yumru köklü beyaz çiçekli otsu bir bitkidir.

Çiçeklenme Zamanı : Mayıs-Haziran

Yetiştigi Yer : Yol kenarı, su kenarı

Bursa'da ki Yayılışı: Gürsu dağ çıkışı –Ericek Köyü yol kenarı (Erdoğan, 2005)

Nereden Toplandığı: Demirtaş, Gürsu, M.Kemalpaşa, İnegöl ,Yenişehir, Karacabey, Orhangazi köylerinin arazilerinde yada kültür formları toplanarak satılmaktadır.

Yöresel İsmi: Kaz Ayağı, Yaban Maydonozu, Turşu Otu.

Yöresel Kullanılışı: Rozet yaprakları ilkbaharda semt ve ilçe pazarlarında sebze olarak satılmaktadır. Haşlanıp limonlu ve yağlı salata, olarak sirke içinde bekletilip, turşuların üzerine koruyucu ve lezzet verici olarak tüketilebilir. Haşlanmış bitkiler soğanla kavrulup pirinçli yemeği yapılmaktadır. Pirinç yerine yumurta kırılarak tüketimi de lezzetlidir. Ayrıca Mücverden köftesi yaygın olarak yapılır. Haşlanmış bitkiye yumurta kırılıp unla karıştırılıp çeşitli baharatlar ilave edilerek, yağda kızartılır.

4.1.22. FESLEĞEN (*Ocimum basilicum* L. - Lamiaceae)

Yapışkan Otu, Fesliyen, Peslan, Reyhan Otu,

Tek yıllık otsulardır. Gövdeleri dallanmış veya dik 10- 100 cm yükseklikte çiçekli dallı,kısa tüylü veya yarı çıplak Yapraklar ovattan lanseolata kadar,25-70x 13-25 mm,

genellikle çok az derecede hafif dentat,yarı tüysüz. Salgı tüyleri kuvvetli kokulu, grimsi yeşil uzun saplı. Çiçekli yaprakları brakteye benzer, genişçe ovat, aküminat nadiren kaliksten fazladır. Genellikle mor renklidir. Vertisillatlar 6 çiçeklidir. Kaliks çiçekte 3–4 mm meyvada 7–8 mm. Krolla beyaz ya da pembe 7–8 mm. Stamenler yaklaşık 6–6,5 mm. Situlus 12mm (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz-Ağustos

Yetiştigi Yer: Park ve bahçelerde kültüre alınmış formları bulunmaktadır. *O. basilicum* (Kara Fesleğen) *O.minimum* (Top fesleğen, Küçük Yapraklı Fesleğen) saksıda yetiştirilir.

Bursa ‘da ki Yayılışı: Çamlıtarla ‘da yamaçlarda

Nereden Toplandığı: Tohum ve fide ile çoğaltılıp pazarlarda reyhan otu olarak taze filizler halinde , kurutulmuşu aktarda satılır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:

Yatıştırıcı, midevi idrar artırıcı gaz söktürücü ağız ve boğaz iltihaplarında kullanılmaktadır. Ayrıca yemeklerde baharat olarak da kullanımı yaygındır (Baytop, 1999). Şeker hastalığında bitkinin dekoksasyonu ile hazırlanan çaylar içilir. Taze bitkinin herbası çıkarılarak iltihaplı bölgelere sürülebilir. %1-2 lik infüzyon dahilen 2-3 bardak içilerek kullanılır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel İsmi: Top fesleğeni

Yöresel Kullanılışı: Çiçekli bitkinin toprak üstü kısımları su buharında tutularak elde edilen yağı cilt hastalıklarında yara iyileştirici olarak kullanılır. Çayı idrar yolu iltihaplarında mikrop öldürücü olarak kullanılmaktadır. Aromatik kokusu ile solunum rahatsızlıklarında özellikle astımlıların tedavisinde kullanımı vardır.

Toprak üstü kısımları çiçeklenme başlangıcında yüksekte biçilir. Gölgede kurutulur. Baharat ve salata olarak değerlendirilir. Bitki kuvvetli ve güzel kokuludur. Reyhan otu olarak da bilinir. Yemeklere lezzet vermek amacı ile kullanılır. Fesleğen yapraklarının tereyağda hafif kavruarak elde edilen sosu makarna üzerinde çok lezzetli bir tat oluşturmaktadır.

4.1.23. GELİNCİK (*Papaver rhoeas* L. - Papaveraceae)

Arıgülü, Alvala, Gelin Kadın, Gelin otu, Aş otu

Tek veya çok yıllık beyaz sütlü 20–90 cm ‘lik otsulardır. Yapraklar değişken çoğunlukla pinnatifit. Veya pinnatisect, segmentler dentat, uç segment lanseolat ve yan segmentlerden çok uzun. Çiçek durumu sapları yayık – hirsut nadiren basık hirsut - . Petaller kırmızıdan fes rengine kadar değişen renklerde, nadiren beyaz, tabanda lekeli veya lekesiz. Kapsül tüysüz küre şeklinde veya hemen hemen küremsi, tabanlarda yuvarlak. Disk düz en çok 18 stigmali. (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mart –Ağustos (Kaynak ve ark., 2005)

Yetiştği Yer: Yol kenarlarında, ekilmemiş tarla ve arazilerde, kırlarda bol bulunur. Vadi, köprü çevresi, su kenarları, orman kenarları, çalılık içleri gibi her yerde yetişebilen bir türdür .

Toplanan çiçeklerin renklerinin değişmemesi için gölgede kurutulur, hassas çiçekler kavanozda saklanır.

Bursa‘da Yayılışı: İznik göl kenarı, Karacabey, Çekirge üstündeki çilek tarlalarının içleri (Mengili, 1986) Bursa Gürsu Dağ çıkışı, Dış Kaya Köyü, Katırlı Nemli Ormanlarında 150–1600 m arasında (Erdoğan, 2005)

Nereden Toplandığı: Akçalar , Soğukpınar , Gökçeören gibi köylerden toplanarak semt pazarlarında satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:Çiçeklerden hazırlanan şurubun kullanımı yaygındır. Öksürük kesici, göğüs yumuşatıcı hafif uyutucu özelliklere sahiptir. Nezle, grip ve bronşit gibi rahatsızlıklarda kullanımlar kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Gelin otu, Gelincik Otu.

Yöresel Kullanımı: **Şurup** yapımında 100 gr. kuru gelincik çiçeğinin yaprakları 1 lt su ve 2 kg toz şekerle kaynatılarak hazırlanan bu şurup bebeklerde ki bronşit tedavisinde kullanılır. Çayı daha çok sakinleştirici, öksürük kesici, göğüs yumuşatıcı, soğuk algınlığı, nezle, bronşit ve nefes darlığı gibi rahatsızlıklarda kullanımı önerilmektedir. Kanayan yere

dövülmüş yaprak konulması ile kan durdurucu olduğu, su ve zeytinyağı ile kaynatılıp süzülen yağının yanık tedavisinde yara iyileştirici olarak kullanıldığı söylenmektedir.

Bursa'daki semt pazarlarında ve ilçe pazarlarında rozet şekilli genç yaprakları gelincik otu ismi ile gıda olarak ilkbaharda satılmaktadır.

Genç sürgünleri soğanla kavru olarak yemeği pişirilir. Mısır unlu bulamaç kıvamlı hamurun arasına kavru olarak konulan böreği yapılır. Çiğ salata yapılarak yenir. Kavru olarak üzerine yumurta kırılır, ayrıca ıspanak içerisinde veya sade zeytin yağlı yemeği yapılarak da kullanılmaktadır .

4.1.24. HATMI (*Althea pallida* Walds.&Kit. - Malvaceae)

Deve Gülü, Gül Hatmi, Gül Fatma, Kıtmi, Gül Hatem.

Uzun boylu, çok yıllıklar. Gövdeler yıldızsı tüyler ile tomentoz tüylü. Yapraklar çoğunlukla kalın, basit veya zayıf şekilde 5–7 loplu, üst yüzde yükselici, ışmsı yıldızsı tüy örtüsünden dolayı pürüzlü. İnvolutrum kaliksin yarısı kadar veya daha uzun. Dış kaliks segmentleri kaliksin yarısından uzun. Kaliks çiçeklenme döneminde düz, daha sonra çizgili. Petaller beyaz pembe veya eflatun, çoğunlukla tabanda lekeli, 40-50 mm merikarpler kanatlı, belirgin şekilde rugoz, oluklar sadece sırt kısımda tüylü (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran-Ekim

Yetiştigi Yer: 150–800 m 'ler arası çalılık içleri, terk edilmiş alanlar, yamaçlar ve yol kenarlarında, sulak yerler, ev bahçeleri, tarla ve bahçe sınırlarında, yamaçlarda, kuvvetli topraklarda her yerde yayılış gösterir.

Bursa'daki Yayılışı: Oldukça yaygın olup Bursa'da 150–800 metreler arası yayılış gösterir.

A. cannabina L 'da Bursa'da 150-1000 m'ler arasında çalılık içleri yamaçlar,su kenarlarında yayılış göstermektedir. Benzer amaçlarla kullanılır (Kaynak ve ark., 2005).

Nereden Toplandığı: Tahtakale ve Tuz pazarlarına Gürsudan toplanarak getirilmektedir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:Çiçeklerinin göğüs yumuşatıcı ve tahriş giderici özellikleri çiçeklerinden hazırlanan çayı tüketilmesi ile sağlanmaktadır. Ağız ve boğaz iltihaplarında, gastritte öksürükten ileri gelen solunum yolu tahrişlerinde genellikle toz haline getirilmiş kök balla tatlandırılarak tüketilmektedir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Hatmi Çiçeği, Gül Fatma.

Yöresel Kullanımı: Yaz mevsimi boyunca açmış ve yarı açmış çiçekler yaprak ve kökler toplanarak, kurutulur. Hazırlanan çayı cilt yaralarında yumuşatıcı mide, barsak ağrılarını giderici, öksürük kesici, ağız, solunum yolu ve boğaz iltihaplarında gargara yapılarak tahriş giderici. Gül hatmi çiçeği *Alcea rosea* da aynı amaçla kullanılmaktadır. Çiçeklerinden hazırlanan infüzyon ile yapılan gargara diş eti kanamaları ile seyreden çekilmelerde mikrop öldürücü olarak kullanılmaktadır. Özellikle sigara içenlerin ağız sağlığını korumaları için önerilmektedir

4.1.25. HİNDİBA (*Cichorium inhybus* L. - Asteraceae)

Acı Kulak,Acığı,Güneyik,Yabani Hindiba, Bostan Hindibası,Göynek, Sütü Ot.

Kaba şekilde tüylü veya hemen hemen tüysüz çok yıllık otsular. Gövdeler sert, dik, oluklu, 20–100 cm. Taban yaprakları kısa saplı, oblanseolat, dişli veya runsinat. Gövde yaprakları benzer fakat sapsız veya sıklıkla akut kulakçıklı. Kapitulumlar 2,5–3,5 cm genişliğinde, yaprak koltuklarında veya kalınlaşmış çiçek durumu saplarının uçlarında. İvolukrum brakteleri iki sıralı. Dıştaki involukrum brakteleri ovat, çoğunluk içtekiler lanseolat, dıştakilerin 2–3 katı uzunlukta, tüysüz veya uca doğru tüylü. Çiçekler gök mavisi, Akenler tüysüz, ovoid, trunkat. Papus akenden kısa (Kaynak ve ark., 2005) .

Çiçeklenme Zamanı: Nisan –Eylül

Yetiştigi Yeri: 150-1200m’ler arasında mera, tarım alanları, yol ve tarla kenarlarında yetişmektedir.

Bursa ‘da ki Yayılışı: Orhangazi Gemlik İznik Kara yolu Karsak köyüne doğru Çeşme çevresi açıklık, çalılık alanlar (Erdoğan, E., 2005).

Nereden Toplandığı: Park ve bahçeler de boş arazilerde, yol kenarlarında bulunmaktadır. Akçalar'dan, Kestel'den, Vakıfköyden pazara taze ve gıda olarak satılmak için getirilmektedir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Hazırlanan çayı gaz söktürücü, idrar arttırıcı, kökleri bunlara ek olarak terletici, midevi, iştah açıcı, safra arttırıcı, hazım kolaylaştırıcı etkilere sahip olması kayıtlıdır (Baytop, 1999) . Kökleri tonik ve laksatif. Çiçek ve herbası kaynatılarak ülserde kullanılır; kökleri sığır sütü ile kaynatılarak sulu yaralara sürülür (Tümen, 1989).

Yöresel İsmi: Mavi Çiçekli Hindiba

Yöresel Kullanılışı: Pazara gelen köylüler çiğ olarak filizlerinin yendiğini ve ıspanak gibi yemeğinin yapılarak tüketilebildiğini söylemektedirler .

Kurutulmuş kök su ile yarıya ininceye kadar kaynatılır. Hazırlanan bu su, safra arttırıcı ve hazım kolaylaştırıcı olarak içilir. Haricen kullanımda ise bitki sıkılarak elde edilen özsu cilt temizlendikten sonra sivilcelere sürülür.

4.1.26. HÜNNAP (*Zizyphus jujuba* Miller.- Rhamnaceae)

Ünnap, Çiğde, Hövez Elması.

Çok yıllık 5- 10 m yüksekliğinde ağaçlardır. Yapraklar darca alternat ovat, 5–10 m kenarları krenat serrat, tüysüz düzgün ve çok kısa saplıdır. Simoz yoğunudur, sepaller tüylüdür. Drupa koyu kırmızı ve son rengi siyahımsıdır. Yaklaşık 2cm uzunluğundadır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). Çiçekleri sarı; meyveler küremsi kahverengimsi-kırmızı

Çiçeklenme Zamanı: Ağustos -Eylül

Yetiştiiği Yer: Yol kenarları, tarla kenarlarında yetişir. Eylül ayında meyveleri pazarlarda satılmaktadır. Kültüre alınmış formları bulunmaktadır.

Bursa'daki Yayılışı:(Nereden Toplandığı) Mudanya 'nın köylerinden Doğanbey 'den toplanarak tüccarlar tarafından satın alınan hünnaplar pazarda yoğun olarak satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Meyveleri lezzetli olup müsilaj ve pektin taşır, şeker hastalığı için direkt olarak tüketilir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel İsmi: Ünnap, Hünnap, İnnap.

Yöresel Kullanılışı: Meyveleri lezzetli ve müsilajlı özelliği ile gıda olarak tüketilir. Meyvelerinin direk tüketilmesi şeker hastaları için önerilmektedir. Kuru meyvelerin suda kaynatılıp içilmesi ile mide rahatsızlıklarında faydalanılabilir. Ayrıca meyveleri göğüs yumuşatıcı ve öksürük kesici olarak zayıflama çayları ile bronşit çaylarının terkibine girmektedir.

4.1.27. IHLAMUR. (*Tilia argentea* Desf. Ex DC Miller .- Tiliaceae)

Çiçek, Gümüşi Ihlamur.

40 m 'ye kadar boylanabilen yaprak dökücü ağaçlar. Genç Sürgünler tomentoz. Yapraklar almaşlı, bölünmemiş, genişçe ovat, 7-13 x 5.5-10 cm, akuminat,1-2 serrat, üst yüzde tüysüz, alt yüzde beyazımsı - yıldız tüylerle tomentos; yaprak sapı 4.5-6 cm tomentos. Çiçek sarımsı beyaz, kokulu, saplı simozlarda; Simozlar çoğunlukla 7-10 çiçekli sarkık . Brakteler tomentoz. Sepaller ve petaller 5 adet serbest. Meyve obovoid, belirli belirsiz yollu, kabarcıklı, olgunlaştığında odunsu (Kaynak ve ark.,2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs – Haziran

Yetiştirme Yeri: Yol kenarlarında ormanlık içlerinde parklarda bahçelerde hoş kokulu ve süs ağacı olarak dikilmektedir. Uludağ da 350-900m'ler arası, Carpinus, Fagus, Castanea, Fraxinus türlerinden oluşan, yaprak döken nemli ormanların yapısına katılır (Kaynak ve ark.,2005).

Bahar aylarında çiçekleri toplanarak kuru veya yaş olarak satılmaktadır .

Bursa 'da ki Yayılışı: Uludağ'da, İnegöl ve Karacabey Boğazı'nda doğal yayılışı bulunmaktadır. *T. argentea* syn. *T. tomentosa* İnegöl Tahtaköprü 400m, Gürgen dağ bölgesi, M. Kemalpaşa Devecikonak, Karacabey –Değirmendere. (Mengili, 1986). Bursa ,A2 karesinde Doğanlı Barajı (Günay, 2001).

Nereden Toplandığı: Köylüler kendi bahçelerindeki ağaçların ıhlamurunu satarlar.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:%1 'lik infüzyon ile hazırlanan çayı idrar arttırıcı terletici, göğüs yumuşatıcı, uyutucu etkileri bulunmaktadır. Ihlamurla yapılan banyo yorgunluğu gidermektedir. Saçlara ise canlılık kazandırır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Çiçek, Ihlamur.

Yöresel Kullanılışı: Sakinleştirici, göğüs yumuşatıcı, griplerde boğaz ağrılarını giderici, banyo suyuna atıldığında rahatlatıcı, midevi, göz çapaklarını silmede gözü rahatlatmada tavsiye edilir .

NOT: Toplanması ve ticareti en fazla olan bitkidir. Özellikle sapsız ve yapraksız toplanan çiçekler çok makbuldür. Bursa ve çevresinde toplanarak ticareti en çok yapılan bitki olması sebebi ile yöre halkına kazancı oldukça fazladır.

İnegöl Orman İşletmesi Müdürlüğüne İclaliye'den Takribi yayılış sahası 100 ha 'dan 1ton, İnegöl takribi yayılış alanı 500 ha 'dan 5 ton, Oylat 10 ha takribi yayılış alnından 1 ton olmak üzere odun dışı ticarete konu olabilecek ürün elde edilmiştir.

4.1.28. ISIRGAN (*Urtica dioica L.* - Urticaceae)

Büyük ısırgan, Dızlağan Dikenli Isırgan, Dala Dikeni

30–150 cm yükseklikte, çok yıllık, kökleri toprak altında yoğun bir şekilde yayılmış yakıcı tüyler taşıyan otsulardır. Yapraklar 4-11x3-10 cm geniş ovat (Dar lanseolata kadar değişir.), kenarları batıcı, ve kalın dişli, ; laminanın tepesi akuminat, dioik nadiren monoik; erkek dişi çiçek durumları benzer şekilde yaklaşık 8cm'e kadar boyda, çok dallanmış. Dişi çiçekler süpürge gibi, dışa taşmış, erguvani stigmalar taşır. Periant parçalarının içteki çiftleri, 1,5mm 'ye kadar genişlemiştir. Ovat yüzeyi piloz (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran - Eylül arası (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yetiştği Yer: Orman kayalık dere kenarı 500-700m (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). Tarla kenarlarında, yol kenarlarında, orman içlerinde, su kenarlarında yayılış gösterir.

Bursa'daki Yayılışı: Yaygın.

Nereden Toplandığı: Akçalar köyünde bağ içlerinden ve su kenarından toplanarak getirilmekte, İnegöl 'deki Pazar da yakın köylerden getirilerek satılmaktadır. Nisan mayıs aylarında taze sürgünler toplanarak satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Küçük (*U.pilulifera*) ve büyük ısırgan (*U.dioica*) olmak üzere iki türü aynı amaçla kullanılmaktadır. Kuru yapraklarından hazırlanan çayı öğün aralarında içilerek kan temizleyici, idrar arttırıcı, iştah açıcı özelliğinden faydalanılır. (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). Genç bitki filizleri, romatizma ağrılarını gidermek için ağrıyan yere sürülerek tahriş yapılır ve kan toplanması sağlanır (Baytop, 1999)

Yöresel İsmi: Dala Dikeni, Isırgan.

Yöresel Tıbbi Kullanılışı: *U.pilulifera* Kara ısırgan tohumu olarak satılmaktadır Tohumları öğütülüp balla karıştırılarak veya hazırlanan yemeğinin yenmesi bazı kanserlerin, çeşitli iltihaplı ve kistlerin tedavisinde kullanılmaktadır. C vitamini açısından zengin, kan temizleyici, saç kuvvetlendirici, iştah arttırıcı, her derde deva olarak tüketilmektedir. Kurutulmuş yapraklardan infüzyonla hazırlanan çayın içilmesi saç besler. Ayrıca çayı şeker ve tansiyon düşürücü olarak da içilmektedir.

Aktarlarda satılan karışımlar da ısırgan tohumunun genellikle testosteron arttırıcı, çörek otu ile birlikte ısırgan herbası üriner, sindirim sistemi rahatsızlıklarında ve bağışıklık sistemini kuvvetlendirmekte önerilmektedir.

Isırgan gıda olarak da tüketilmektedir. Senede bir kere de olsa ısırganın yenmesinin bağışıklığı kuvvetlendirdiği, vücudu tazelediği söylenmektedir. Taze ısırgan filizleri yıkanıp kavru olarak yemeği yapıldığı gibi börek içlerine harç olarak da tüketilebilmektedir. Hazırlanan bu iç konularak pişirilir. Isırganın ıspanak gibi yapılan yemeği yoğurtla oldukça lezzetli olup bahar aylarında bolca tüketilmektedir. Kurutulmuş ısırgan yaprakları bal, zencefil, tarçın, zerdeçal ile karıştırılıp mevsim dönüşlerinde her sabah bir kaşık yenildiğinde kuvvet verici, bağışıklığı güçlendirici olmaktadır.

4.1.29. İĞDE (*Elaeagnus angustifolia* L.-Elaeagnaceae)

Çalı Gaga, Puşat, Yaban İğdesi

Çok yıllık ve 7 m 'ye kadar boylanabilen küçük dikenli çalı ve ağaç Yapraklar oblong linear- lanseolat, Çiçekler erdişi veya erkek ve erdişi çiçekler aynı bitki üzerinde. Meyve etli bir periantla sarılmış drupaya benzeyen aken (Seçmen ve ark., 1998).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

Yetiştigi Yer: Yol kenarları park ve bahçeler için süs bitkisi olarak ekilmektedir. Sıcak ve tuzcul deniz kenarlarında yetişebilmektedir.

Bursa 'da ki Yayılışı: Gemlik Umurbey 'de Adliye de yol kenarı zeytinlik altı (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: Park ve bahçelerde çevre düzenlemesi için hoş kokulu ve dekoratif ağaçlardır .Tuz ve Tahtakale pazarlarında görülmüştür.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Kabız edici, kuvvet verici antiseptik özellikleri vardır. Grip ve soğuk algınlığına karşı %5'lik infüzyon halinde dâhilen kullanılabilir.

Yöresel İsmi: İğde

Yöresel Kullanılışı: Meyveleri gıda olarak tüketilmektedir. Grip ve soğuk algınlığına karşın koruyucudur.

4.1.30. ERKEK İNCİR (*Ficus carica* supsp. *carica* var. *carpificus* L.- Moraceae)

Yabani İncir

10 m'ye kadar boylana bilen çok yıllık süt taşıyan, yaprak dökmeyen ağaçlar. Yapraklar saplı, 3–5 loplu ve üzeri pürüklü. Meyve küremsi veya armut biçimlidir. Meyve şekli ve rengine göre değişik kültür formları bulunmaktadır. *Ficus carica* supsp. *carica* var. *carpificus* (Baba İncir, Yoz İncir, Yaban İncir.) erkek incir adı ile çiçek durumunda iken dişi çiçek durumlarını döllemekte kullanılmaktadır (Seçmen ve ark., 1998).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs –Haziran

Yetiştigi Yer: *Ficus carica* supsp. *carica* var. *carpificus* tarla içlerinde yol kenarlarında hemen her yere de yayılışı vardır. Dişi incirin kültür formu vardır.

Bursa 'daki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Yol kenarlarında, tarla kenarlarında yayılış gösterir. Yunuseli, Vakıfköy'den toplanarak Reyhan, Tuz, Tahtakale pazarlarında gözlenir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Erkek incir hariç meyveleri tatlı lezzetli olduğu için taze ve kuru olarak tüketilir. Meyve ve yaprakların sütü siğil ve et benleri üzerinde etkilidir. Taze yaprak lapa halinde olgun çıbanların delinmesi için kullanılır. Kuru incir içeriğindeki şekerin ve vitaminin zenginliği sebebiyle gıda olarak kış aylarında tüketilmektedir. Yapraklardan elde edilen dekoksiyon hemoroid için kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Yabani incir, Erkek incir, Baba ,incir.

Yöresel Kullanılışı: Bursa semt pazarlarında ve ilçe pazarlarında küçük ve olgunlaşmamış erkek incir meyveleri yoğun olarak satılmakta olup incir reçeli yapılmaktadır. İncir meyveleri alacalı ya da tamamen soyulduktan sonra kaynar suda incirlerin acısı çıkan (3 kez suyu değiştirilerek) kadar kaynatıldıktan sonra süzülen haşlanmış incirler şerbete atılarak kaynatılır. Kavanozlara konulup bir süre güneşte bekletilir. Kuru incir sıcak suda bekletilir elde edilen şurup çocuklar için müsil etkili, griplerde içilerek direnç artırıcı olarak kullanılabilceği gibi haşlanmış kuru incirler içlerine ceviz konularak fırınlanarak incir reçeli ele edilir.

4.1.31. İSTANBUL KEKİĞİ (*Origanum vulgare* subsp. *hirtum* (Link) Ietswaart Lamiaceae)

Güveyi otu, Keklik Otu, ayaklı Kekik ,Kekik Otu, Piren Kekığı, Mercanköşk, Merzengüş, Macaran Otu

Çok yıllık otsularlar. 80-100 m ye kadar boylana bilen, basık piloz,hirsut,bazen de tüysüz. Gövdeden çıkan ve 25-35 cm lik dal 12 çift dal ve üzerinde küçük yaprak çiftleri

taşıır. Yapraklar saplıdan sapsıza kadar ovat, eliptik veya yuvarlağımsı, 6-40 x 5-30 mm akut veya obtus, salğılı, tüysüz veya tepesi akut veya eliptik Basit brakteler üst üste dizilmiştir, değışik boyutlarda obovat veya eliptik, brakte ve kaliks hirsut. . Korolla mor, pembe veya beyaz renkte, 2 dudaklı ; stamenler 4, alttakiler uzundur (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989; Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı : Mayıs -Ekim (Kaynak ve ark., 2005)

Yetiştirme Yeri: 150-1200 m 'ler arasında orman açıklıkları, makilik içleri kurak ve kayalık yamaçlarda, yol kenarlarında yayılış göstermektedir (Kaynak ve ark., 2005) .Bahçelerde kültüre alınmış türlerin tarımı yapılmaktadır.

Yalovada içlerindeki etken maddelerine göre ıslah çalışmaları yapılmaktadır.

İnegölde bahçelerinde yetiştiren veya araziden toplayan köylüler demet halinde taze veya kurutarak pazarda satmaktadır.

Bursa'da ki Yayılışı: Bursa 'da 150-1200 m 'ler arası yaygın .Fadıllı –Akçapınar yolu yol kenarı (Çınar, 2005). İnegöl, Yenişehir pazarlarında bol. Gürsu Ericek Ağlaşan yol kenarı yamaçlar orman kenarları .

Origanum vulgare subsp gracile

Origanum onites (İzmir kekiğı, Taş Kekiğı),

O. majorana (Merzengüş)

O. sipyleum (Tahtacı otu, Dağ Kekiğı)

O. hirtum (İstanbul kekiğı)

Nereden Toplandığı: Dolaşılan bütün pazarlarda hem kültür hemde yaban formuna en çok rastlanılan bitkidir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Genel olarak tüm türler ve yağları etken maddeleri farklı olmakla birlikte aynı amaçlarla kullanılabilir. Yatıştırıcı midevi, idrar artırıcı, gaz söktürücü, terletici, kabız yapıcı özellikleri vardır. Baharat olarak lezzet verici olarak kullanılması yaygındır.

Dişeti nevraljilerinde, karın ağrılarında çıra ile kaynatılarak hazırlanan çay içilir veya sabah akşam gargarası yapılır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989) .

Yöresel İsmi: Çibrisa, Güveyi otu, Tavuk Otu.

Yöresel Kullanılışı : Uçucu yağını suya damlatmak veya yağ altı suyunun içilmesi daha etkili bir kullanım yöntemi olması sebebiyle yoğun olarak tüketilmektedir. Bununla birlikte infüzyon yöntemi ile elde edilen çaylarının da içilmesi boğazları rahatlatmakta, hazım kolaylaştırıcı, soğuk algınlığında, gaz söktürücü, şeker düşürücü olarak tavsiye edilmektedir. Bronşları açıcı tüketilmeleri önerilmektedir.

Kurutulmuş yaprakların baharat olarak tüketilmektedir. Özellikle tavuk yemeklerinde lezzet verici olarak kullanılması sebebiyle tavuk otu olarak anılmaktadır.

4.1.32. KARA HİNDİBAĞ (*Taraxacum turcicum* van Soest -Asteraceae)

Acı Kulak, Acığı, Günek, Hindibai Berri,

Yaprakları tabanda rozet şeklinde olan, yapraksız gövdeli çok yıllıklar. Yaprak lopları dar sivri ve dişli kenarlı; loplar arası subulo-dentat: Kapitulumlar uzun bir sapı ucunda tek. Dıştaki involukrum brakteleri hemen hemen ovat, başlangıçta hemen hemen basık daha sonra kıvrık. Dilsî çiçekler soluk sarı. Stigma kirli yeşilimsi, Kurduğunda siyahımsı. Akenler saman renginde, gagalı 5 mm uzunluğunda, gagalı; gaga 9–10 mm; papus beyaz (Kaynak ve ark., 2005)

Çiçeklenme Zamanı: Nisan -Temmuz

Yetiştigi Yer: Bursa'da 150–2200 m 'ler arası orman açıklıkları yamaçlar, tarla ve yol kenarlarında yetişmekte olup endemiktir (Kaynak ve ark., 2005).

Diğer *Taraxacum* sp. Türleri yol kenarlarında park ve bahçelerde tarla kenarları olmak üzere hemen her yerde yayılış gösterir.

Bursa 'da ki Yayılışı: *Taraxacum aznovorum* L. *Taraxacum pseudobrachyglossum* van Soest ve Mavi Çiçekli Hindiba olarak satılan *Crepis sancta* (L.) Babcock İnegöl-Oylat –Büyük Şelale civarında endemik türleri bulunmaktadır (Kaynak ve ark., 2005) .

Nereden Toplandığı: Tuz pazarında Vakıf köyden Akçalar'dan, Kestel' den getirilmektedir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Gaz söktürücü, idrar arttırıcı, kökleri bunlara ek olarak terletici, midevi, iştah açıcı, safra arttırıcı, hazım kolaylaştırıcı etkilere

sahip olması kayıtlıdır (Baytop, 1999). Kökleri tonik, karaciğer ilacı olarak laksatif ve anti bakteriyel. Çiçek herbası kaynatılarak ülserde, Kökleri inek sütü ile kaynatılarak sulu olarak yaralara sürülür (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel İsmi: Sarıçiçekli Hindiba, Kara Hindiba.

Yöresel Kullanılışı: Bahar aylarında genç sürgünler toplanarak pazara getirilip salata veya yemek yapmak için satılmaktadır. Bitkinin sıkılarak elde edilen özsuyu cilt temizlendikten sonra sivilcelere sürülmek sureti ile tedavi edici olarak kullanılabilir. Yapraklarının direk yenilmesi romatizmal diz ağrılarını gidermektedir.

Mavi çiçekli (*Crepis sp.*) ve sarıçiçekli (*Taraxacum sp.*) olarak bilinen hindiba türlerinin gıda olarak tüketilmesi de tespit edilmiştir. Pazara gelen köylüler çiğ olarak filizlerinin tuza batırılarak tüketilebileceği gibi salatalara doğranarak ya da limonlu yağlı kendi salatalarının lezzetli olduğunu önererek satmaktadırlar. Sarıçiçekli hindiba olarak isimlendirilen türlerinin ıspanak gibi soğanlı salçalı yemeğinin yapılarak yenilmesi lezzetlidir.

4.1.33. KARABAŞ (*Lavandula stoechas* L.subsp *cariensis* (Boiss.) Rozeira - Lamiaceae)

Kargan, Yalancı Lavanta Çiçeği.

Gövdeler 45 m 'ye kadar yükselebilen tomentoz çalılar. Üst yapraklar lanseolat veya eliptik 14–40 x 1–5 mm, hafifçe içeri kıvrık. Spika 1,5–4,5 cm, oblongdan ovoide kadar değişen şekillerde, yoğun, saplı; saplar spikadan uzun, 5-20 cm. Verimli brakteler 4-7 x 3-8 mm, kordat, tomentoz. Üst brakteler 7–30 x 2–6 mm, darca oblong, mor ya da beyaz, eksenlerinde çiçek mevcut değil. Çiçek halkaları 6–10 çiçekli. Kaliks 4-6mm, 13 damarlı, üst dış mahmuz şekilli veya enine oblong, undulat veya loplu eklere sahip. Korolla siyahımsı-mor, 4,5–8,5 mm (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Haziran

Yetiştirme Yeri: Deniz seviyesinden 700 m yüksekliğe kadar olan yüksekliklerde kumlu yerlerde, maki içlerinde, kurak kayalık yamaçlar ve yol kenarlarında yetişmektedir.

Bursa'daki Yayılışı: Yaygın, denize yakın yerlerde. Gemlik ve Kumla'nın tepelerinden toplanarak pazarda satılmaktadır. Demirtaş, Avdancık (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: Gemlik, Kumla, Tirilye 'den toplanıp Pazarlarda ve yoğun olarak aktarlarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Sara ve astımlarda, yatıştırıcı, ağrı kesici, antiseptik, balgam söktürücü, idrar yolu enfeksiyonlarını giderici, balgam söktürücü, egzama ve yara iyi edici, Kalp kuvvetlendirici, damar açıcıdır (Tümen, G., Sekendiz, O., 2005).

Yağları haricen romatizmal ağrıları gidermede, dâhilen ise idrar arttırıcı olarak kullanımı kayıtlıdır.

Yöresel İsmi: Karabaş, Lavanta.

Yöresel kullanılışı: Sinir ve kalp kuvvetlendirici özelliği ve kalp ritmini düzenlemesi sebebi ile yapılan çayları yoğun olarak önerilmektedir. *L. angustifolia* (Lavanta çiçeği) ise ılıman deniz ikliminin hakim olduğu yerle de ekilerek tarımı yapılan hoş kokulu, acı lezzetli bir bitkidir. Yalova Araştırma enstitüsünde bunlarla ilgili hibrit çalışmaları yapılmaktadır.

4.1.34. KAZAYAĞI (*Chenopodium album* L. subsp. *album* var. *album* - Chenopodiaceae)

Sirken Otu, Aksirken, Akpazı, Akkazayağı, Sirgen.

20–150 cm boylarında, yeşil sağlam yapılı tek yıllıklar. Yapraklar almaşlı düz, 2-8 x 1–5 cm ovat –lanseolat, düzgün olmayan şekilde dentat, enalttaki diş en uzun uca doğru diğerleri düzensiz, tabanda darca kuneat, uçta akut. Çiçekler yaprak koltuklarında veya uçlarda spika, rasem veya simozlarda kümecikler şeklinde düzenlenmiş. Periant segmentleri 5 adet, yeşil veya meyvede zarımsı, sırtta omurgalı. Meyve kabuğu serbest (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs - Ağustos

Yetiştigi Yer: Bursa'da 150–1000 m 'ler arasındaki yüksekliklerde terkedilmiş alanlarda, yol ve tarla kenarlarında yayılış göstermektedir.

Bursa'da Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Seyitgazi köyünden toplanarak pazarda demetler halinde satıldığı tespit edilmiştir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Çiçekli dallar idrar arttırıcı ve müsil etkilidir.

Yöresel İsmi: Sirken Otu

Yöresel Kullanımı: Salatası yapılarak tüketilmesi yaygındır.

4.1.35. KARA KEKİK (*Thymbra spicata* L. Lamiaceae)

Ayaklı Kekik, Karabaş Kekik, Zahter.

Çok yıllık, 10–40 cm yüksekliğinde çalılardır. Gövde yukarıya doğru dik bir şekilde yükselip çiçeklenir. Basit veya bazen dallanmıştır. Yapraklar linear, linear –lanseolata kadar obtus, tüysüz veya tabana doğru seyrek tüylü. Çiçek durumu ovattan, oblong attenuata kadar, 1–8 (-10) cm genellikle yoğun bir şekilde uzun tüylü. Brakteler lanseolat, genellikle kısa tüylü. Brakteoller benzer veya akut – akuminat, yoğun bir şekilde uzun tüylü, mor kaliksin 1,5–2 katı, kaliks 4–6 mm, kahverengi mor rengindedir. Meyve olgunlaşınca dökülür. Korolla mor, 12–16 mm nokta nokta salgılı bezlidir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran –Temmuz (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yetiştigi Yer: Dağlık kayalık bölgelerde çalılarda steplerde 1000 m'ye kadar yayılış gösterir .

Bursa 'daki Yayılışı: İnegöl, Mudanya'nın batısı, Mudanya –Zeytinbağı arası, Bursa İznik yol ayrımı makilik alan (Mengili, 1986)

Nereden Toplandığı: İnegöl pazarına Sırnaz köyünden çok fazla kekik getirilerek satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Yağ eldesinde geniş olarak kullanılmaktadır. Yağ altı suyunun mide rahatsızlıklarında ve üst solunum yolu reaksiyonlarında mikrop öldürücü olarak kullanımı yaygındır. Çıkarılan yağı karın ağrılarında kullanılır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Kekik, Zahter.

Yöresel Kullanılışı: Baharat ve çeşni olarak yemeklerde ve kahvaltılarda kullanılmaktadır. İnfüzyon halinde demlenen çayı dâhilen şeker düşürücü ve midevi olarak önerilmekte olup yara iyi edici olarak kullanılabilir. Baharat olarak kullanılmak üzere dalları ile birlikte taze ya da kurutulmuş olarak ilkbahardan yazın sonuna kadar pazarlar satılmaktadır.

4.1.36. KEKİK (*Thymus longicaulis* C. Pres - Lamiaceae)

Yabani Kekik, Taş Kekiği Geyik Otu, Kekik Otu, Dağ Kekiği.

Çok yıllık, genellikle çiçekli gövdeleri 10–15 cm. yüksekliğinde bitkilerdir. Gövde yapraklarının hepsi (taban kısmındaki küçük yapraklar hariç) hemen hepsi eşit boydadır. Linear – Lanseolattan oblanseolata kadar veya eliptik lanseolat şekillerde. Kenarları hafif bir şekilde kıvrık. Çok sayıda yağ damlacıkları taşır. Genellikle kırmızı, Yağ damlaları ya az gelişmiştir veya belirgindir. Çabuk düşüçüdür. Brakteoller genellikle 1-2 mm., pedisellerden daha kısadır. Kaliks 2,5- 4 mm. Boyunda dudaklardan daha kısa veya eşittir. Üst dudak alt dişlere eşit veya hafifçe uzundur (Davis, 1987).

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz - Eylül

Yetiştigi Yer: Bursa'da *T. bornmülleri* Velen. ile birlikte 1200–2500 m'ler arasında *Abies-Fagus-Pinus* orman içi açık alanlarda. Dağlarda, bayırlarda, yüksek yerlerde, yol kenarların da taşlık yamaçlarda, bodur ağaç toplulukları arasında yayılış göstermektedir. Uludağın Endemik türüdür (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa'daki Yayılışı: Uludağ, Uluabat Onaç Köyü Yamaçları, Akçapınar piknik alanı ve gölü çevresi (Çınar, 2005). Katırlı Dağı orman içleri, Gürsu Dağ çıkışı Dışkaya Köyü Yol kenarı kayalıklar, vadi köprü çevresi su kenarı. Osmangazi - Demirtaş Belediyesi Avdancık köyü yol kenarı (Erdoğan, 2005).

Thymus thracicus, *T. praecox* türleri Uludağ Kıran Yaylasında yoğun yayılışı olan türlerdir. *Satureja montana* da kekik olarak bilinmektedir.

Nereden Toplandığı: Uludağ ‘dan toplanmakta ve tüm pazarlarda ve aktarlarda satılabilmektedir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: İştah açıcı, hazım kolaylaştırıcı, bağırsak gazlarını giderici, spazm ağrılarını giderici gaz söktürücü, kan dolaşımını hızlandırıcı, etkileri kayıtlıdır (Baytop, 1999). Yaprakları baharat olarak kullanıldığı gibi, çayı da içilmektedir.

Yöresel İsmi: Taş Kekığı,

Yöresel Kullanımı: İnegöl pazarında köylüler tarafından toplanarak pazarda baharat olarak satılmaktadır. Ekmek üzeri salça ile salata, cacıklara serpilerek tüketilir Bununla birlikte sindirim sistemini çalıştırarak hazım kolaylaştırıcı, midevi, boğaz ağrılarında rahatlatıcı olarak infüzyon yöntemi ile yapılan çayı tüketilir. Mide ağrıları ve şeker düşürücü olarak yağ altı suları aktarlarda satılmaktadır. Balgam söktürür, yüksek tansiyon ve kusmaya karşı etkilidir. Böbrek, karaciğer ve kalp rahatsızlıklarında her derde deva olarak kullanılır.

4.1.37. KIRMIZI KANTORON (*Centarium erythraea* Rafn. supsp. *erythraea* - Gentianaceae)

Kantron Çiçeği, Küçük Kantron. Kantariyon, Kırmızı Kantron.

Rozet yapraklı, çoğunlukla iki yıllık bitkiler. Gövde 5–80 cm, üst kısımda yalancı şemsiye şeklinde dallanmış Taban yapraklar obovattan eliptiğe kadar değişen şekillerde, 3–7 damarlı, en üsttekiler linear. Çiçekler sapsız veya kısa saplı, kaliks 3-7mm Korolla pembeden mora kadar değişken, nadiren beyaz; tüp 6-11 mm, loplar 4-6 mm, Çiçek durumu oldukça yoğun. Gövde, brakte ve kaliks düz. Kapsül kaliksten uzun (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs - Ağustos

Yetiştigi Yer: Bursa’da 150–1000 m ‘ler arasındaki yüksekliklerde orman ve çalı açıklıklarında kayalık yamaçlarda tarla ve yol kenarlarında yetişmektedir. (Kaynak ve ark., 2005) Yaz aylarında rutubetli çayırlar orman içlerinde, sulak yerlerde, tarla kenarlarında rastlanan otsu bitkidir .

Bursa ‘da ki Yayılışı: Uludağ Aras Vadisi (Kaynak ve ark., 2005).

Nereden Toplandığı: Orhaneli ‘nin dağ köylerinden gelerek pazarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Hazım kolaylaştırıcı, iştah açıcı, ateş düşürücü etkisi için öğle ve akşam yemeklerden önce hazırlanan çayı içilmelidir. Midede kan dolaşımını hızlandırmaktadır. Haricen yara iyi edici özelliğe sahiptir (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılışı: İştah açmak, yara iyi etmek özellikle mide yaraları için hazırlanan çayı yemeklerden önce içilir. Haricen yaralar üzerinde kullanımlarında ise korollalı çiçek durumları zeytin yağda koyu renk şişelerin içerisinde 1 ay süre ile bekletilir. Vücut içindeki çeşitli yaraların tedavisinde kullanılır.

4.1.38. KISA MAHMUT OTU (*Teucrium chamaedrys* L. subsp. *chamaedrys* - Labiatae)

Kumacı Otu, Sıcak Otu, Yer Meşesi Dalak otu ,Kumacı otu, Erkurtaran ,

5-50 cm boyunda, uzun salgısız veya salgılı tüylü, rizomlu, yarı çalimsı çok yıllıklar. Yapraklar oblong veya obovat –oblong, tabanda kuneat, genellikle krenat –dentat veya kısa lopçuklu, loplar tam veya dişli. Çiçek halkaları 2–8 çiçekli, uçlarda bulunan yoğun veya hemen hemen gevşek rasemlerde; brakteler gövde yapraklarından farklı, tam veya dişli, kalikslerden uzun; çiçek sapları kalikse eşit ya da kısa. Kaliks tüpsü- kampanulat, tabanda az çok keseli, dişler lanseolat üçgensel, subulat uçlu, yoğun şekilde kısa ve uzun tüylü genellikle morumsu. Korolla kırmızımsı mor, kaliksin 2 katı uzunlukta. Stamenler en azından üst yan loplar kadar (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran- Eylül

Yetiştigi Yer: Bursa’da 350–1600 m’ler arasında orman açıklıkları çalılık içleri ve yamaçlarda yayılış gösterir (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa’daki Yayılışı: Uludağ Alpinik bölge, Oylat Ağlayan Çam, Uludağ. (Mengili, 1986).

Nereden Toplandığı: Çamlı tarla, Uludağ yamaçlarından toplanıp Tuz pazarı ve aktarlarda gözlemlendi.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:İnfüzyon ile yapraklarından hazırlanan çayları iştah açıcı mide ağrılarını giderici, idrar söktürücü, ateş düşürücü, kuvvet vericidir. Özellikle Gut başta olmak üzere romatizma ve yorgunluk kökenli bel ve bacak ağrılarında kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılışı: Midevi ve şeker düşürücü olarak yapraklarından elde edilen çaydan içilerek kullanılır .

*Teucrium polium L (Yavşan Otu)*Tüylü Kısa mahmut otu, Acı yavşan otu, Aksedef otu, Anababa kekiği, Mayasıl Otu, Meryem Otu, Per Yavşan, sancı Otu, Yayla yavşanı.)

Yarı çalimsı çok yıllık otsu bitkiler. Gövdeler 10–40 cm sürünücüden dike kadar, değişik tiplerde; Beyaz gri bazen altın sarısı renkte tüylü, İnternodlar yapraktan kısa veya uzundur. Yapraklar oblongdan dar ovata, kadar veya lineae tepesi obtus, yaprağın kenarı ortada, veya tabanda krenat düz veya içe doğru kıvrılmış, brakteler linear spatulat, krenat veya tam kaliksten daha kısa olabildiği gibi biraz daha uzun olanlarına da rastlanabilir. Kaliks 3–5 mm, ters koni veya tüp şeklinde; genellikle yoğun tüylü bir tabak ile kaplı, ¼ veya 1/3 ‘ünden hemen hemen eşit dişler taşır. Korolla beyazımsı, üst uca yakın loplar bazen çıplak. 2050 m yüksekliğe kadar olan yerlerde yetişebilir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran –Eylül

Yetiştigi Yer: Yamaçlar, Kurumuş dere Yatağı vadi içi nemli yerler. Bol güneşli otlu, sert ve taşlı yamaçlarda ve eteklerinde bulunur.

Bursa’daki Yayılışı: Gürsu Iğdır Köyü Çevresi (Erdoğan, 2005).

Literatürler de Geçen Tıbbi Özellikleri: Tonik Aromatik ter arttırıcı, diüretik olarak kullanımları kayıtlıdır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). İştah açıcı mide ağrılarını giderici, şeker hastalığına karşı ayrıca tonik olarak infüzyon halinde kullanılmaktadır. Tonikler Antibakteriyel ve uyarıcı özelliğe sahiptir (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılışı: Mide ağrılarında, mayasilda, ekzemaya karşı, diareye karşı, bitkinin toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonları etkilidir. Romatizmal ve gut ile seyreden ağrılı durumlarda da tüketilmektedir. 2 çorba kaşığı kuru bitki yarım litre suda iyice

demlenir. Günde 4 defa aç karna bir çay bardağı içilir veya 1 çiğnemelik ot ağızda çiğnenip suyu yutulur. Toprak üstü kısımları yara iyileştirici ve gaz giderici olarak kullanılır.

4.1.39. KIZILCIK (*Cornus mas* L. Cornaceae)

Beyaz Kızılcık, Çalı Kızılcığı, Eğir, Kevren

3–5 m. Boyunda yaprak döken ağaç veya küçük çalılar. Yapraklar karşılıklı ve basit, lanseolattan geniş eliptiğe kadar değişen şekillerde 2,5–8,5 cm yaprak koltuklarında bulunan şemsiye şeklindeki çiçek durumları uçta kimoza durumda 15–20 çiçekli hemen hemen sapsız; brakteler 6-10mm, ovat lanseolat, yeşilimsi veya açık sarı renkte beyaz veya krem renginde çiçekler genelde erdişi, petaller 2–3 mm; sepaller yaklaşık 0.5mm. Meyveler perikarbi etli olan sarı olgunlukta kırmızı bir drupadır. (Kaynak ve ark., 2005)

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Mayıs

Yetiştigi Yer: Geniş yapraklı orman çalılık içleri ve kenarları (Kaynak ve ark., 2005)

Bursa'daki Yayılışı: Katırlı köy yolu (Erdoğan, 2005) Aras Vadisi 300-1000 m 'ler arası (Kaynak ve ark., 2005).

Nereden Toplandığı: Katırlı Dağı, Çamlı Tarla, Soğukpınar yamaçlarından toplanıp semt pazarlarında mevsiminde sık rastlandı.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Meyveleri yenir, şurup marmelât, şerbet, reçel yapılarak tüketilebilir. İlaç yapımı için taze ve kuru meyveler suda kaynatılabilir. Gövde kabukları ile hazırlanan %5'lik infüzyonu dahilen kabız yapıcı ateş düşürücü, bağırsak parazitleri üzerinde düşürücü olduğu kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Kızılcık

Yöresel Kullanılışı: Ekşi lezzetli meyvelerinden komposto, meyve suyu, marmelât, yapımında faydalanılmaktadır. Bilinen yaz meyveleri kadar yoğun olarak tarımı yapılmasa da Bahçelerde kültüre alınmış aşılanmış türleri bulunmaktadır. Gerek bu türler gerekse de araziden toplanmış olanlar kuru veya taze olarak pazarda satılmaktadır.

4.1.40. KİŞNİŞ (*Coriandrum sativum* L.- Umbelliferae)

Kinzi, Aş otu, Yumurca , Kuzbere, Kara Kimyon.

20-60cm yükseklikte, tüysüz bir yıllık ve otsu bir bitkidir. Yapraklar parçalı çiçekler beyaz veya pembe renklidir. Meyveler 3-4mm olgunlukta soluk sarı-kahverengidir.

Bütün bitki özel bir kokuya sahiptir. Doğal olarak yetiştiği gibi meyveleri için ekimide yapılmaktadır (Baytop, 1999).

Çiçeklenme Zamanı : Mayıs -Haziran

Yetiştirildiği Yer: Genellikle gölgeli ve rutubetli yerler, Meşelik içleri Çayırılık kenarları .

Bursa'da ki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Katırlı Dağı, Çamlı Tarla, Vakıfköy, Narlıdere, Demirtaş .

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Meyveleri iştah açıcı, gaz söktürücü, hazmettirici, olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Kişniş

Yöresel kullanımı : Genç yapraklarının hoş kokusu ve lezzetli tadı ile salatası yapılmaktadır.

4.1.41. KOCA YEMİŞ (*Arbutus unedo* L.- Ericaceae)

Davulga, Dağ Kirazı, Laz yemişi

Çoğunlukla 4 m' den kısa büyük çalılar; kabuk koyu kahverengi, küçük parçalar halinde düşücü, ; gövdeler puberulat ve en çok 1.5 mm boyunda salgılı tüylü. Yapraklar gövdeye akut bir açı ile bağlanmış; Yaprak sapları 1 cm 'den kısa; yaprak ayası eliptik 'ten oblanceolata kadar değişen şekillerde, 4,5–8 x 2–4,5, akut kenarlar çoğunlukla belirgin

şekilde serrat. Çiçek durumu dallı sarkık bir panikula; çiçek sapları 4,5–5,5 mm, tüysüz. sepaller yaklaşık 1 mm. Korolla yeşilimsi – beyaz, bazen hafifçe kırmızı, 6,5-7,5 mm, dış yüzde tüysüz, iç yüzde tabana doğru uzun tüylü, loplar yaklaşık 1 mm, geriye kıvrık. Stamenler 10 adet; Filamentler 2,2–3,3 mm, tabanda şişkin ve tüylü; anterler yaklaşık 1,5 mm, uca yakın yerlerde çift mahmuzlu. Ovaryum 5 odacıklı, papillat, tüysüz. Meyve 1–1,7 cm çapında, küresel koyu kırmızı, papillalar konik (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Ekim-Kasım

Yetiştigi Yer: Sahil bölgelerinde yaygındır. Yükseklerde, ormanlık alanlara da kayalıkların arasında yayılış gösterir.

Bursa'da ki Yayılışı: 350–700 m 'ler arası *Pinus brutia* ormanı içlerinde, *Erica arborea*, *Spartium junceum*, *Cercis sliquastrum* gibi diğer maki elemanları ile birlikte yetişir (Kaynak ve ark., 2005).

Nereden Toplandıği: Katırlı Dağı, Çamlı Tarla, İnegöl, Yenişehir ormanlık arazilerinin içlerinde bol bulunur. Orman bölgenin izni ile yeşilken ilkbaharda dalları kesilerek çiçekçiler tarafından arajmanlar da kullanılmaktadır. Yunuseli, Doğanbey köyü arazilerinden meyveleri toplanarak pazarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Kabız ve antiseptik etkilere sahiptir. İdrar yolu hastalıklarında %1 'lik infüzyon halinde kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyon zararsız bir drogdur (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Davulga, Dağ Kirazı, Laz yemişi

Yöresel Kullanılışı: Sonbaharda meyveleri semt pazarlarında satılmaktadır. Yaprığı kabız edici, antiseptik, idrar yolu enfeksiyonlarında, şeker düşürücü ayrıca meyveleri dağ kirazı ismi ile gıda olarak tansiyon düzenleyici, şeker ve kolestrol düşürücü kullanılmaktadır.

4.1.42. KUDRET NARI (*Momordica chrantia* L.- Cucurbitaceae)

Acayip Elması, Mucize Elması, Papara

Tek yıllık otsu tırmanıcı bir bitkidir. Sarı çiçekli parçalı yapraklı. Genellikle balkonlarda ve bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilir. 10–15 cm uzunlukta iğ biçiminde

üzeri pürüklü, önce yeşil sonra üzeri parlak sarı ve turuncu renkli meyveleri vardır. Olgunlukta yarıdır ve içinden üstü kırmızı bir arillusla kaplı tohumlar görülür. Tohumlar 1 cm kadar uzunlukta böcek biçiminde, üzeri desenli ve kenarları tırtıklıdır (Baytop, 1999).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran -Temmuz

Yetiştği Yer: Ormanlık alanlar, dağlık bölgeler. Kültürü yapılmaktadır.

Bursa'daki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Gemlik, Kumla'da yoğun tarımı yapılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Midevi, yumuşatıcı, yara iyi edici ve müsil etkilere sahiptir. (Baytop, 1999)

Yöresel İsmi: Kudret Narı.

Yöresel Kullanılışı: Egzema yara ve çiban gibi deri hastalıklarında yara iyi edici olarak, özellikle de mide ülserlerinde kullanılır.

Kudret narının olgun meyveleri bir şişe içinde bir miktar zeytin yağı, bal veya badem yağı ile birlikte ezilerek 15 gün kadar güneşte tutulur. Elde edilen kısım dahilen ve haricen yaralar üzerinde kullanılır. Olgun meyvelerinin bal ile ezilerek yapılan macun ise bağırsak ve mide ülserlerinin tedavisinde kullanılır.

4.1.43. KUŞBURNU (*Rosa canina* L.- Rosaceae)

Yaban gülü, Gül Elması, Köpek gülü, Gül burnu, Gül elması, İt burnu, İt gülü, Şilan , Pötürge, Şıpka.

0,5-7 m boyunda dik, bazen tırmanıcı, dalları kıvrık yada yay şeklinde olan çalılar. Yapraklar donuk yeşilden saf yeşile kadar; yaprakçıklar 5-7 adet, darca eliptikten genişçe ovata kadar değişen şekillerde, 1-4.5 x 0.8-3.5 cm obtustan akuta kadar değişken, tabanda yuvarlak yada kuneat, alt yüzde tüysüz veya pubescent, bazen alt yüzde damarlar üzerinde salgılı tüylü, tek veya nadiren çift serrat, dişler belirgin, çoğunluk uzun ve akut, her bir yanda 17-20 adet. Çiçekler tek ya da 2-15 'i bir arada Çiçek sapları 1- 4,5 cm, düz veya salgılı hispit. Sepaller ovat, oldukça kısa olarak uç kısımda ikiye bölünmüş, bölünmüş, dış sepaller pinnatifit; segmentler dardan genişçe lanseolat'a kadar değişen şekillerde, tam veya salgılı –

dişli loplul, tüysüz, pubescent ya da bazen sırtta salgı tüylü, çoğunlukla geriye kıvrık çiçeklenmeden sonra düşücü. Petaller en çok 3 cm, beyazdan soluk nadiren koyu pembeye kadar değişen renklerde. Hipantiyumlar ovoid'den küremsiye kadar değişen, 1-3 cm, sarımsı kırmızı veya kırmızı (Kaynak ve ark., 2005) .

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs - Temmuz

Yetiştigi Yer: Orman açıklıkları, çalılık içleri, yamaçlar, tarla ve yol kenarlarında bağlık içlerinde bulunur .

Bursa'daki Yayılışı: İnegöl, Mudanya, Bursa Ulubat Köyü Göl Kenarı (Çınar, 2005), Uludağ 150–1700 m'ler arası çalılıklar, orman açıklıkları (Kaynak ve ark., 2005).

Nereden Toplandığı: Karacabey, Uluabat, İnegöl, Mudanya, Gemlik 'den yoğun olarak toplanmaktadır. Tüm pazarlarda da satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Bitkinin hipantiyumları diareye karşı Kabız yapıcı idrar söktürücü, sedatif yatıştırıcı, şeker hastalığına karşı kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Bol C vitaminli ve bağışıklık sistemini kuvvetlendirici özelliklere sahiptir. Soğuk içilmesi vücudun hararetini düşürücü özelliğe sahiptir. Çay halinde günde 4–5 bardak Nefes darlığı, mide hastalıkları, ishal kesici, idrar söktürücü, memeli mayasılarda kullanıldığı kayıtlıdır. Nefes darlığına bitkinin kökleri kaynatılarak da içilebilir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel İsmi: Gül Burnu, Yaban gülü, Şıpka

Yöresel Kullanılışı: Kuşburnu evlerde suda kaynatılarak haşlanmış meyveler kevgirden oldukça zorlanılarak geçirilmekte ve şekerle kaynatılarak marmelâtları yapılmaktadır. Meyve suyu olarak da tüketimi çok yaygındır. Meyvelerinin suda kaynatılması ile elde edilen suyu, C vitamin açısından zengin olduğu için hastalıklara karşı direnç kazanmak amacıyla kullanılabilir. Ayrıca böbrek faaliyetlerini rahatlatarak hızlandırdığı için de tavsiye edilir.

4.1.44. KUŞKONMAZ (*Asparagus officinalis* L.- Liliaceae)

Kazan Kulpu, Tilkişen,

Çalılıkların içinde yaygın olarak bulunan dikensiz demet şeklinde ve iplik biçimindeki yaprakları batıcı olan bilen rizomlu bir bitkidir. Meyveleri bakka, nohut

büyükliğünde ve kırmızı renklidir. Genç sürgünleri parmak kalınlığında, esmer renkli ve özel kokulu parçalar halindedir (Baytop, 1999).

Yetiştigi Yer: Ormanlık alanlarda sulak bölgelerde yayılış gösterebildiği gibi sebze olarak tüketilmek için kültüre alınmış formların üretimi de yapılmaktadır.

Bursa ‘daki Yayılışı: *A. acutifolius* Apolyont gölü kıyısı, Gemlik Armutlu Mecidiye köyü arası (Mengili, 1986), Gürsu Dağ çıkışı, Dışkaya köyü dağ çıkışı (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: Uludağ ‘ın Güney Yamaçları, Doburca köyü arazisinden toplanıp Reyhan pazarında satılır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Kalp yetmezliğinde meydana gelen idrara çıkamama ve el ve ayaklarda oluşan ödemlerin tedavisi ile idrar söktürücü, kum düşürücü, kullanımları bulunmaktadır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Kuşkonmaz.

Yöresel Kullanılışı: Hazırlanan infüzyondan günde 3–4 bardak içilir. Çayın ayrıca ishal yapıcı etkisi mevcuttur . Kansere karşı kullanılmaktadır. Bahçelerde süs bitkisi olarak da yetiştirilmektedir. Gövde ve kök kısmı sonbaharda toplanarak temizlenip dilimlenir ve güneşte kurutulur. Genç sürgünleri çok eski zamanlardan beri gıda olarak kullanılmakta genç sürgünleri sebze olarak ve ayrıca konserveleri de yapılarak tüketilmektedir. Genç filizleri baharat ya da gıda olarak ve yemeği yapılarak tüketilebilir. Besin değeri çok yüksektir.

4.1.45. KUŞ OTU (*Stellaria media* L.- Caryophyllaceae)

Serçe Dili, Şerçe Otu,

10–40 cm kadar yükselebilen, tek yıllık otsu bitkilerdir. Yapraklar oval şekilli karşılıklı ve hemen hemen sapsızdır. Çiçekler dalların uçlarında, küçük ve beyaz renklidir (Baytop, 1999).

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Nisan

Yetiştigi Yer: Yol kenarları duvar dipleri, bahçelerde bol olarak bulunur.

Bursa'daki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Uludağ 'ın Güney Yamaçları Doburca köyü arazisi Hemen her yerde bol bulunmakta ve satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Özellikleri: İdrar arttırıcı balgam söktürücü, olarak %5'lik infüzyonu kullanılmaktadır. Haricen Yara iyi edici olarak tüketilmektedir(Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Kuş Otu

Yöresel Kullanımı: Semt pazarlarında mart ve nisan aylarında sebze olarak satılmaktadır.

4.1.46. KUZUKULAĞI (*Rumex tuberosus L subsp. tuberosus* - Polygonaceae)

Kuzu Kulağı, Ebem Ekşi, Kuzu Dili, Ekşi ot,

Yumrulu çok yıllıklar. Gövdeler 10–60 cm, çoğunlukla tek dik. Taban yapraklar sagitta, akut; gövde yaprakları sagittat, çoğunlukla akut. Çiçek durumu dalları kıvrık dik. İçteki periant segmentleri hemen hemen kordat –dairesel, 3–5 mm genişliğinde, fındıksı meyvalardan çok büyük tuberkulat. Dış periant meyveleri dışa dönük (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Nisan –Haziran

Yetiştigi Yer:150–2100 m'ler arasında yayılış gösteren orman kenarlarında taşlık yamaçlarda bodur ardıç toplulukları arasında yol ve tarla kenarlarında yayılış göstermektedir (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa 'daki Yayılışı:*R. alpinus* (Dağ kuzukulağı) Uludağ 2300 m, *R. asetocella* (Küçük Kuzukulağı) Uludağ 2000m, Tahtaköprü, *R. crispus* (Kıvrık Kuzu K.) Uludağ Kirazlı yayla, Gemlik Ericek Fındıklı Su kenarları, *R. obtusifolius* (Yabani kuzukulağı) Gürsu Dağ çıkışı, Dışkaya köyü, *R. pulcher* (Güzel kuzukulağı) Gürsu Iğdır Köyü çevresi, Uluabat Karacabey yolu (Erdoğan, 2005; Mengili, 1986).

Nereden Toplandığı: Akçalar, Ürünlü, Fadıllı, Demirtaş, Doburca, Doğancı Baraj köyü meralıklarından toplanarak semt pazarlarında satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: İdrar söktürücü, ateş düşürücü, müsil ve C vitamini açısından zengin. Gıda olarak salata ve yemeklerde kullanılmaktadır. Lapa halinde çıbanların üzerinde, safra arttırıcı olarak da kaynaklarda kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Kuzu Kulağı, Ebem Ekşi, Kuzu Dili, Ekşi ot.

Yöresel Kullanılışı: İlkbaharda taze filizleri pazarda satılır. Bazen salatası bazen de yemeği yapılarak gıda olarak tüketilmektedir. *Rumex tuberosus* (Kuzukulağı), *R. asetocella*(Kızılbacak-Ekşiot) adı ile ilkbaharda pazarlarda satılmaktadır. Büyük yapraklı Labada olarak isimlendirilen *R. obtusifolius* sarma yapılarak tüketilmektedir.

4.1.47. MADIMAK (*Polygonum cognatum* Meissn .- Polygonaceae)

Kuş Ekmeği, ,Badımak, Kuş Yemi, Çoban Ekmeği.

Gövdesi toprak üstünde yatık bir veya çok yıllık otsular çalimsı ve tırmanıcılardır. Yaprak kını gövdeyi sarıcı ve zarımsıdır. Yapraklar elips biçiminde, kısa saplı ve ekseriye sivri uçludur. Çiçekler pembe renkli yaprakların koltuğunda kümeler halinde 4-5mm boyundadır. periant 5 veya serbest, Stamenler genellikle 8. Meyva üç köşeli ve kanatsız bir nukstur (Baytop, 1999).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs-Haziran

Yetiştigi Yer: Boş arazilerde, yol kenarları tarla kıyılarında sıkça gözlenebilen ve 700 m 'ye kadar yayılış göstermektedir.

Bursa 'da ki Yayılışı: Uludağ 440 m. (Mengili, 1986), *P. alpinum* All. 1900-2000 m 'de Uludağ da yayılışı vardır (Kaynak ve ark., 2005).

Nereden Toplandığı: İnegöl Yenişehir, Soğukpınar yörelerinden toplanarak pazarlarda nisan – mayıs ayı itibari ile pazarlarda çok yoğun satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: İdrar arttırıcı, şeker hastalarında kan şeker düşürücü, damar büzücü olması sebebi ile uzun süreli kanamalarda kadınlarda ve hemoroidlerde kullanıldığı diyare ve kusmada, böbrek taşlarını düşürme de etkili olduğu kayıtlıdır. Tohumları bronşit tedavisinde kullanılmaktadır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989; Baytop1999).

Yöresel İsmi: Madımak, Kuşekmeği,

Yöresel Kullanılışı: Tadı semizotuna benzemekte olup baharda Bursa semt pazarlarında ve ilçe pazarlarında gıda olarak satılmaktadır. Ispanak gibi kavru olarak soğanlı, salçalı, pirinçli yemeği pişirilmektedir .

4.1.48. MELEK OTU (*Angelica sylvestris* L. var. *sylvestris* - Umbelliferae)

Kekire, Ancelika

Rizomlu çok yıllık bir bitkidir. Gövdeler 70–200 cm, dik, çizgili. Taban yaprakları 2-pinnat veya terrat, tüysüz; son segmentler 3–9 cm, lanseolat'dan ovata kadar değişen şekillerde, dentat. Şemsiyeler 15–90 ışınlı, ışınlar papilloz-hispit; şemsiyecikler yaklaşık 35 çiçekli; brakteler çok sayıda, linear 'dan lanseolata kadar değişken, basit veya derin şekilde bölünmüş; Brakteoller çok sayıda, linear. Çiçekler pembemsi-beyaz; meyve 5–6 x 3,5–5 mm, eliptikten dairesele kadar değişen şekillerde, tüysüz; kanat 1–1,5 mm genişliğinde (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz-Ağustos

Yetiştigi Yeri: 350–850 m'lerde yayılış gösteren bu tür gölgeli su kenarları ve çok nemli çayırılık alanlarda yetişmektedir (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa'daki yayılışı :(Nereden Toplandığı) Uludağ 'ın eteklerinde bulunur (Mengili, 1986; Kaynak, 2005).

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Kabız, sinir sistemini kuvvetlendirici, astımda yatıştırıcı, olarak bronşları rahatlatması sebebi ile infüzyonla hazırlanan çayı kullanılabilir. Spazm sökücü özelliği mevcuttur. Bağırsaktaki dolaşımı rahatlatarak gazları giderici özelliğe sahiptir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Melek Otu, Ancelika.

Yöresel Kullanılışı: Uludağ'ın eteklerindeki köylerde hoş kokusu sebebi ile genç gövde ve sürgünlerden melek otu reçeli yapılmaktadır, yöresel bir kullanımdır. Dâhilen kullanımlarda toz haline getirilen herbasından mide ağrıları için faydalanılmaktadır.

4.1.49. MERSİN (*Myrtus communis* L.- Myrtaceae)

Erduran, Zaza

1–5 m.'ye kadar boyunda herdem yeşil bir çalıdır. Yaprakları ovat - lanseolat, derimsi, 2-5 cm boyutlarında ve şeffaf glandlı, kalıcıdır, örtü tüyü taşımaz, keskin kokulu, kenarları düz ve saplıdır. Saplar 1,5–2,5 cm uzunlugundadır. Petaller orbiculat, 7–15 mm 'dir. Meyva yarı tüylü ve genişçe elipsoid. Genellikle olgunlaştığında mavimsi siyah bir bakkadır (Baytop, 1999).

Çiçeklenme zamanı: Haziran –Eylül

Yetiştigi Yer: Kayalık yamaçlar da, Kızılcım orman altlarında, maki ve kumluk arazilerde 550 m yüksekliğe kadar yetişir(Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). Denize bakan dağlık yamaçlarda Akdeniz ikliminin hakim olduğu bölgelerin tipik bitkisidir.

Bursa 'daki Yayılışı: Mudanya, Trilye, Kumla. Çınarcık Armutlu yolu, Uludağ, Esenköy deniz kenarı (Mengili, 1986).

Nereden Toplandığı: Park ve bahçelerde de kültüre alınmış olarak bulunmaktadır .

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Yaprak ve meyveler kabız yapıcı ve iştah açıcı özelliğe sahiptir. Mikrop öldürücü özelliği ile, idrar yolu iltihaplarında çayı içilmek suretiyle kullanıldığı gibi basit yaralarda kan dindirici özelliği ile pansuman yapmak için de kullanılabilir. Mersin esansı da aynı maksatlarla kullanılabilir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Mersin

Yöresel Kullanılışı: Yapraklardan ve çiçekli dallardan elde edilen uçucu yağ parfümeri sanayinde kullanılır. Aromatik kokusu ile meyve sularının terkinde kullanılabilceği gibi çayı şeker düşürücü ve her türlü iltihabı sökmekte kullanılmaktadır.

4.1.50. MÜHRÜSÜLEYMAN (*Polygonatum orientale* Desf. - Liliaceae)

Boğuluca Otu

Gövdeler 15–65 cm, köşeli, her yönde tüysüz. Yapraklar almaşlı, geniş veya dar ovate-eliptik kısa saplı veya hemen hemen sapsız, 40–130 x 15–50, üst yüzde tüysüz, alt yüzde damarlar üzerinde çok küçük şekilde puberulent, çoğunlukla alt yüzde damarlar arası az çok buğulu. Çiçek durumu sapsız 1–4 çiçekli, tüysüz. Periant 8–12 x 2–4 mm, az çok orta kısımda daralmış, dişler uçta puberulent. Üzümsü meyve mavimsi siyah renkli, 5-10mm çapında. Rizomların üzerindeki mühür gibi izlerinden dolayı bu isim verilmiştir (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs –Temmuz

Yetiştği Yer: 800-1800 m’ler arasında *Abies- Fagus* orman altlarında ve *Quercus* çalılıkları içlerinde gölgeli, nemli yerlerde ve kayalık yamaçlarda yetişmektedir (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa’daki yayılışı: (Nereden Toplandığı) Uludağ, İnegöl Gürsu çıkışı Katırlı Dağlarında bulunmaktadır .

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Kökler toz halinde infüzyonla yan etkisi bulunmadan şeker düşürmek için içilir. Hafif kabız yapıcı, romatizma ve gut ağrılarını giderici, çıbanları olgunlaştırmada harici olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Mührüsüleyman.

Yöresel Kullanılışı: Aslında *Polygonatum multiflorum* türünün rizomları kullanılmaktadır. Türkiye’de yayılış gösteren diğer türler de aynı maksatla tüketilmektedir. Ağrılı hemoroidler için iyi bir ilaç olarak kullanılması kayıtlarda olduğu gibi tavsiye edilir. Taze kökleri lapa yapılarak haricen romatizmal ağrılarda kullanılır. Kurutulmuş kökleri ise kaynatılarak şeker hastalığında ve erkeklerde cinsel gücü artırıcı olarak kullanımı yaygındır.

4.1.51. MÜRVER AĞACI (*Sambucus nigra* L.- Caprifoliaceae)

Kara Mürver, Ağaç Mürveri, Melesir, Şahmelik, Telligelin

4–10 m boyunda kötü kokulu öz kısımları geniş olan çalı veya ağaçlar Yapraklar 2-3 adet pinnat, karşılıklı; yaprakçıklar ovat –lanseolat ‘dan ovat eliptiğe kadar değişken, 1-4 çift 3-12 x3-6 cm, serrat, alt yüzde damarlar üzerinde seyrek şekilde tüylü veya tüysüz; stipulasız veya varsa subulat, yaklaşık 4 mm. Çiçek durumu genellikle 5 primer ışınlı, düz tepeli, 10-20 cm çapında, bileşik yalancı şemsiye. Çiçekler krem renginde yaklaşık 5 mm; anterler krem renginde; meyve küre şeklinde, drupa, siyahımsı mor renktedir (Kaynak *ve ark.*, 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Nisan -Temmuz

Yetiştirme Yeri: Bölgede 450-1300 m ‘ler arasında orman içi açık alanlar, orman kenarlarındaki gölgeli yamaçlar, çalılık içleri ve yol kenarında, akarsu kenarlarında yayılış göstermektedir.

Bursa’daki Yayılışı: Uludağ etekleri, Orhaneli Yolu, Uludağ Şahinkaya tepesi *S. ebulus* (Cüce Mürver),Uluabat şeytan adası (Çınar, 2005). Park ve bahçelerde süs bitkisi olarak da yetiştirilmektedir.

Nereden Toplandığı: Orhaneli köylerinden toplanan bitki Reyhan pazarında tespit edilmiştir

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: İdrar söktürücü, terletici ve müshil etkileri vardır (Baytop, 1999). Böbrek rahatsızlıkları ve idrar yolu hastalıklarına karşı kullanılır. Mürver meyvelerinin suları sinir kökenli ağrılara romatizmal şikâyetlerde de kullanıldığı kayıtlıdır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel İsmi: Mürver ağacı, Sultan Otu.

Yöresel Kullanılışı: Genel vücut direncini arttırdığı için grip, öksürük ve soğuk algınlığında tüketilmesi önerilmektedir. Bu sebeple ilkbaharda genç sürgünleri bağ yapılarak köylüler tarafından pazarda satılmakta olup hastalıktan korunmak için tavsiye edilmektedir Çiçekler, ağacın dal kabukları, meyveleri olgunlaştıktan sonra kuru veya taze olarak faydalanılır. İdrar söktürücü olarak kabuk suda kaynatılıp içilir. Çiçekler, dal kabukları ve

meyveler suda kaynatılarak, meyveler sıkılıp suları alınarak eklem ağrıları ve böbrek rahatsızlıklarında önerilmektedir.

4.1.52. ÖKSÜRÜK OTU (*Tusillago farfara* L.- Asteraceae)

Farfara otu,

Rizomlu çok yıllık otsulardır. Yapraklar dipte hemen hemen dairesel, köşeli ve kordat, saplı aya 10–30 cm çapında, kenarlar düzensiz şekilde dişli, başlangıçta her iki yüzde beyaz kolay düşücü uzun tüylü, daha sonra tüysüz. Çiçek durumunu taşıyan gövde birkaç tane, çiçeklenme döneminde 4–15 cm, meyvada 30 cm, çok sayıda morumsu pullu yapraklı, uçta tek kapitulumlu; tomurcukta dik, çiçeklenme döneminden sonra aşağı dönük. Kapitulumlar ışınsal, 1,5–2,5 cm genişliğinde. İnvolukrum kampanulat; involukrum brakteleri 1–2 sıra, eşit, linear, obtus, sıklıkla morumsu ve beyaz tüylü, bazen siyah salgılı tüylü. Çiçekler sarı; dilsî çiçekler ligulat ve dişî; tüpsü çiçeklerin çoğu erkek . Aken darca silindirik, tüysüz, çizgili, 3-4mm. Papus tüyleri skabroz, 10-15mm (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mart –Nisan

Yetiştği Yer: 150–2400 m ‘ler arası terkedilmiş alanlar, nemli ve kumlu yol kenarları, rutubetli yerler, yamaçlarda yayılış gösterir.

Bursa ‘daki Yayılışı: Uludağ Oylat Büyük Şelale, Gürsu Katırlı Dağları, Gemlik Adliye - Güvenli köyü, karışık orman altı yol kenarı dere kenarı (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: Gürsudan, Demirtaştan toplanıp tuz pazarında satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Öksürük kesici ve göğüs yumuşatıcı, balgam söktürücüdür. Öksürükle seyreden solunum yolu hastalıklarında rahatsız edici öksürüğü hafifletmek maksadı ile kullanılır. Tıp dilinde amfizem ve sikloz olarak bilinen akciğer hastalıklarında sürekli seyreden öksürüğü tedavide kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Farfara Otu, Öksürük otu.

Yöresel Kullanılışı: Kronikleşmiş öksürüklerde infüzyon halinde günde 2–3 bardak içilir.

4.1.53. ÖLMEZÇİÇEK (*Helichrysum stoechas* (L.) Moench. subsp. *barrelier* (Ten) Nyman-Asteraceae)

Alay Çiçeği Altın otu, Altınbaşak, Altın Çiçeği, Sarı Çiçek, Yayla Çiçeği.

Bitki 8–42 cm boyunda, çalimsı, kokulu; genç sürgünler beyaz –kelepçeleşmiş, salgısız. Gövdeler altta çok dallanmış. Yapraklar darca linear, 1–2 cm, kenarlar alta doğru kıvrık. Kapitulumlarda ovoid, 4–5 mm, yoğun korimbuslarda az veya çok sayıda. İnvolukrum brakteleri düzensiz şekilde kiremitsi basık, parlak pirinç sarısı. Kenar çiçekler dışı. (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Haziran

Yetiştirme Yeri: Maki ve yamaçlarda yetişen bu tür bölgede 300m'ye kadar olan yüksekliklerde (Kaynak ve ark., 2005). *Helichrysum graveolens* Haziran –Eylül aylarında çiçeklenmekte olup Uludağ da 1700-2200 m'ye kadar *Abies –Fagus-Pinus* ormanı açıklıklarında nemli yamaçlarda yayılış göstermektedir.

Bursa 'da ki Yayılışı: *Helichrysum graveolens* (Bieb) Sweet. ile birlikte Uludağ, İnegöl Oylat Büyük Şelalede yüksek köylerin arazilerinde bol bulunmaktadır.

Nereden Toplandığı: İnegöl Sırnaz köyünden toplanıp pazarında ve daha çokaktarda satışı yaygındır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: İdrar ve safra söktürücü, kum dökücü olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Sarı Çiçek, Altın Otu, Ölmez Çiçek, Yayla Çiçeği.

Yöresel Kullanılışı: Ayrıca eve konulduğunda güvelerin gelmesinin engellendiği bilinmektedir. Böbrek taşlarından kaynaklanan ağrılarda ve kum düşürücü olarak günlük taze hazırlanan çayları tüketilmektedir.

4.1.54. PAPATYA (*Matricaria chamomilla* L.- Asteraceae)

Mayıs Papatyası, Tıbbi papatya, Adi Papatya

10-45 cm boyunda parçalı yapraklı tek yıllık otsu, kapitulum genellikle tek, bazen yarı korimboz durumlarda, heterogam ve radiat çiçek tablası olgunlukta konik, üstü çıplak ve içi boş çiçek durumunda, 5-10 mm çapında, dil şeklindeki çiçekleri beyaz renkli, bir sıra ve 12 tane. 20 tane tüp şeklindeki çiçekler sarı renkli ve kapitulumun ortasındadır (Seçmen ve ark., 1998).

Çiçeklenme Zamanı: Nisan - Mayıs

Yetiştigi Yer: Yol kenarları, ekilmiş tarla kenarları, boş çayırlar araziler yayılış alanını oluşturur. Mayıs aylarında toplanıp gölgede kurutulur.

Bursa ‘daki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Yaygın. Yenişehir Fethiye - Yeni köy ‘e doğru Meşe ormanı yol kenarı yamaçlar (Erdoğan, 2005) .Uluabat gölü kıyısı, Katırlı dağları, Uludağ olmak üzere geniş bir yayılış alanı göstermektedir.

Anthemis cretica L. subsp. *pontica* ve *Anthemis cretica* L. subsp. *carpatica* papatya türleri olup Uludağ da 2000 m de zirveye yakın yerde bulunur Temmuz – Ekim aylarında çiçeklenir. Mayıs papatyası ile aynı amaçla kullanılabilir.

Literatürler de Geçen Tıbbi Özellikleri:

İdrar arttırıcı, iştah açıcı, Yatıştırıcı, gaz ve safra söktürücü, etkileri bulunmaktadır. Haricen boğaz iltihaplarına karşı infüzyon halinde gargara yaparak kullanılabilir. Ayrıca spazm sökücü, mikrop öldürücü, ağrı kesici, ateş düşürücü, vücut iltihaplarını önleyici etkisi ile mide de gastrit ve ülserde tedavi ve korunma amaçlı olarak kullanılabilir. Papatya yağı zeytinyağı ile birlikte güneş yanıklarında tedavi edici özelliğe sahiptir (Baytop, 1999).

Bununla birlikte laktozla birlikte içilen papatya çayları kalın bağırsak spazmları ve diyarelerle seyreden bağırsak rahatsızlıklarında bağırsak florasını eski hale getirmek için de kullanılmaktadır. Ayrıca papatya çayının vücudu koruyucu etkisi kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Mayıs Papatyası

Yöresel Kullanılışı: Hazırlanan çayının sabahları aç karna kullanılması sakinleştirici, diyareyi engelleyici, zayıflatıcı ve boğaz ağrılarında kullanımları uygundur. Kışın ıhlamurla demlenerek soğuk algınlıklarında tüketilmektedir. Genellikle zayıflama ve bronşit çaylarının terkbine girmektedir. Haricen yaralar ve basur memeleri üzerinde kullanılması önerilmektedir. Kuru papatyaların kaynatılması ile elde edilen suyu saç bakımı için kullanılmaktadır. Ay halindeki kadınların vücutlarındaki ödemi ortadan kaldırır.

4.1.55. REZENE (*Foeniculum vulgare* Miller .- Umbelliferae)

Arap saçı, Raziyan, Rezdane, Tatlı Rezene, Sincilip, Mayana, İrziya, Sumra.

Çok yıllık hoş kokulu otsular Dip yaprakları 3–4 pinnat, uç segmentler ipliksi Sepaller yok, petaller sarı. Meyva obvat – oblong. Merikarplar kaburgalı. 1-1.5 m yükseklikte ki çok yıllık otsu bitkilerdir. 6-10 mm. Uzunlukta, 1,5-4 mm genişlikte, silindir biçiminde, çok defa biraz kıvrık tüysüz genellikle saplı ve esmerimsi yeşil veya yeşilimsi sarı renkli tanelerdir. Baharlı kokulu ve hafif acı lezzetlidir(Seçmen ve ark., 1998).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs- Haziran

Yetiştigi Yer: Sulak alanlar, düzlük araziler, harabeler kayalıklarda yetişir,

Bursa'daki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Uludağ, Gölyazı yol kenarındaki sulak alanlarda tespit edilmiştir. Doburca köyü arazisinden getirilerek pazarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Midevi, gaz söktürücü ve süt arttırıcı, etkilere sahip bulunmaktadır. Ayrıca sakinleştirici, sancı giderici, uyutucu, uyuşturucu, bağırsak sancılarını giderici, idrar söktürücü, kalbi takviye ederek atım sayısını arttırıcı özellikleri, çayının tüketimi için kayıtlıdır (Baytop, 1999). Meyveleri baş döndürücü damar tıkanıklıklarında, Mesane ve böbrek taşlarını düşürme ile böbrek iltihaplarında iltihap kurutucu olarak, kurt düşürücü, sinir yatıştırıcı, vücut kuvvetlendirici özellikleri bildirilmektedir (Başer ve ark., 2004).

Yöresel İsmi: Arap saçı, Rezene.

Yöresel Kullanılışı: Bahar aylarında pazarlarda satılan demet şeklinde ki genç sürgünler salatada hoş kokusu ve lezzeti ile gıda olarak tüketilmektedir. Kaynar suya rezene

tohumları atılarak demlenen bu çayı yetişkinler mide rahatsızlıkları ve damar tıkanıklıklarında tüketmeleri yaygındır. Göz kapaklarındaki şişme, arpacık ve morarmayı pansuman yapılarak indirilmesine yardımcı olur. Yağ çözücü ve hazmettirici özelliği ile zayıflama çaylarının terkibine de girmektedir. Ayrıca Rezene çayından çocuk ishallerinde, süt çocuklarında sakinleştirici gaz oluşumu da engellemede faydalanılır.

4.1.56. SEMİZOTU (*Portulaca oleracea* L.- Portulacaceae)

Semizlik, Bostan Güzeli, Pirpirim, Soğukluk, Tokmogan

10–20 cm boylanabilen etli yapraklı sarı çiçekli tek yıllık otsu bir bitkidir. Yapraklar altta alternat, üstte yoğun, tam ve sapsız, Sepaller dipte, tüp şeklinde birleşmiş, petal beş ve sarı, Ovaryum orta veya alt durumlu, Meyve kapakla açılan bir kapsuladır. Kültüre alınmış bir bitkidir (Seçmen ve ark., 1998).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran -Temmuz

Yetiştigi Yer: Boş alanlar, tarla içlerinde istenmeyen bir bitki olarak kendiliğinden yetişmekle birlikte aşılansarak kültür formları da yetiştirilmektedir.

Bursa'daki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Yabani türü bağ, bahçe ve tarlalarda yoğun olarak yetişir. Tüm pazarlarda yabani ve kültür formu gözlenmiştir.

Yöresel İsmi: Semizlik

Yöresel Kullanımı: Ispanak gibi yemeği yapılmaktadır. Haşlanmış yapraklı filizler yağlanıp limonlanarak ya da yoğurt içinde çiğ olarak yenir. semiz otu yaprakları sarımsak, haşlanmış ezilmiş patates ve nane ile karıştırılarak salataları yapılmaktadır.

4.1.57. SİNİRLİ OT (*Plantago major* L.subsp. *major* - Plantaginaceae)

Bağa, Sinirli Yaprak, Yılan Otu, Yılan Dili.

90 cm 'ye kadar boylanabilen, tek veya çok yıllık rozet yapraklı otsular. Yapraklar 3-37 x 1-11.5 cm boyutlarında, lamina şekli eliptik –ovattan rotundat ovata kadar değişir, kenarları hemen hemen düz, düzensiz dentat veya undulat 'tır. Petiyolün boyu genellikle laminaya eşittir. Çiçek sapı 3–30 cm boyunda, hafif oluklu veya düzdür. Çiçek sapının boyu yaprakların boyuna eşit veya daha fazla ve kısa tüylüdür. Spika 4–40 cm, darca silindirik alt kısımları gevşek, üst kısımları yoğun çiçeklidir. Alttaki brakteler 2–2,5 mm, sepallerden daha uzun, üstteki brakteler 1mm sepallerden daha kısa, ovat ve tüsüzdür. Sepaller 2-2.5 mm, hemen hemen eşit, tüsüz ve yeşil renklidir. Korolla tüpü 2,5 –3 mm, boyutlarında tüsüz, loplar 1mm'den küçük üç köşelidir. Kapsül 2–4 mm, ovoid –konikal. Tohumlar 6-30 tane, üç köşeli elipsoid (Tümen, 1986).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran -Ağustos

Yetiştği Yer: Dere nehir kenarlarında hendeklerde, yol kenarlarında, işlenen topraklarda, boş alanlarda 2440 m'ye kadar olan yüksekliklerde (Tümen, G., Sekendiz, O., 1986), sürülmüş tarlalar, yol kenarları, tarla kenarları, kuru çayırlar, yamaçlarda yetişebilmektedir .

Bursa'daki Yayılışı: Yaygın. Gürsu Dağ Çıkışı Ericcek (Erdoğan, 2005) Bursa Kilimli Göl üzeri, su kenarları (Mengili, 1986) *P. lanceolata* L. (Dar yapraklı Sinirli Ot).

Nereden Toplandığı: Yaylacık köyü tepeleri, Çamlıtarla, Narlıdere, Vakıfköy, Demirtaş (Seyitgazi)'dan toplanıp Tuz pazarında satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Dâhilen kabız yapıcı göğüs yumuşatıcı, balgam ve idrar artırıcı, yara iyi edici çıban açıcı olarak infüzyonu kullanılır. (Baytop, 1999)

Alkole elde edilen ekstreleri bakteri öldürücü, diareyi engelleyici, göğüs yumuşatıcı, balgam ve idrar arttırıcı, baş – diş – kulak ağrılarında iltihap emici, yara ve yanık tedavisinde kullanımı kayıtlıdır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel İsmi: Sinir Otu

Yöresel Kullanılış: Oğul otu, karabaş, sinirli ot ile karıştırılarak hazırlanan infüzyon halindeki çaydan kan sulandırıcı özelliği için içilir. Gül yağına karıştırılan kuru bitki ile başa yapılan masaj ağrılara iyi gelmektedir. İnfüzyonu ile hazırlanan çay damar açıcı özelliğe sahiptir. Yine çayı sedef hastalığı, egzama ve idrar yolu enfeksiyonlarında, yumurtalık kistlerinde tavsiye edilmektedir.

4.1.58. SU TERESİ (*Nasturtium officinale* R. Br. - Cruciferae)

Acı Germe, Cırcır, Hardal Otu, Acı Gerdeme, Sumancası Kerdeme

8–90 cm. boyunda rizomlu çok yıllık otsular. Yapraklar pinnat, tabanda kulakçıklı, yan yaprakçıklar 3–7 çift, oblong eliptik, uç yaprakçık daha büyük, hemen hemen dairesel, tüm yaprakçıklar düzensiz dişli. Petaller beyaz. Silikuva 11–18 mm. Tohumlar her odacıkta 2 sıra halinde, ağsı (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mart - Temmuz

Yetiştigi Yer: Su kenarları ve temiz suların içlerinde ve bataklıklar da yol kenarlarında yaşamayı tercih eder. Bursa'da 150–1750 m arasında yayılış gösterir.

Bursa'daki Yayılış: Uluabat da Terzioğlu adası (Çınar, 2005).

Nereden Toplandığı: Bahar aylarında Vakıfköy, Narlıdere, Demirtaş tarafındaki su kenarlarında yayılış gösterip civardan toplanarak pazarlarda taze satılmakta olup kuru olarak tüketilir .

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:

Yüksek vitamin değerine sahiptir. Kuvvet verici ve vitamin noksanlığını giderici, iştah açıcı, idrar söktürücü, yatıştırıcı, hazım kolaylaştırıcı özellikleri kayıtlıdır. Kuru yaprakların balla karıştırılarak Egzema ve cilt yaralarında kullanımı kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Su Teresi.

Yöresel Kullanılış: Bitki çiçek açmadan önce toprak üstü kısımları taze salata olarak tüketilmektedir. Özellikle yumurta ile birlikte pişirilen bitki pide üzerine konularak yenilmekte veya taze bitki kıyılır, yulaf unundan yapılan börek arasına konularak tüketilmesi

önerilenler arasındadır. Gölgede kurutulan bitki toz haline getirildikten sonra balla karıştırılarak hazım kolaylaştırıcı, vitamin kaynağı, zayıflatıcı olarak da tüketilir. Taze tüketilen bitkinin guatr tedavisine yardımcı olduğu söylenmektedir. Lezzeti ve aromatik kokusundan dolayı kuru bitkinin baharat olarak da tüketimi de vardır.

4.1.59. ŞERBETÇİ OTU (*Humulus lupulus* L. - Cannabaceae)

Maya Çiçeği, Maya Otu Ömer Otu

Tırmanıcı ve sola doğru sarılan, en çok 6 m veya daha fazla boylanabilen, geriya kıvrık skarbit tüylerle pürüzlü gövdeli çok yıllıklar. Yapraklar kordat –ovat, çoğunlukla derince 3–5 loplu veya daha seyrek olarak lopsuz, üst yüzde skarbit, loplar ve yaprak ucu belirgin şekilde akuminat, kenarlar dentat; yaprak sapları uzun ve geriye kıvrık tüyler skarbit. Erkek çiçeklerin tepalleri 2,5 mm, oblong –ovat, kahverengimsi, soluk kenarlı. Dişi çiçek durumu her braktenin eksenin de 2–3 çiçekli, bütün çiçek durumları meyvede 3–4 cm uzunluğunda ovoid bir başçık şekilde genişler; brakteler zarımsı, sarımsı-yeşil, ovat, 1–2,5 cm. Akenler yuvarlak, hafifçe basık, 3 mm, sarımsı renkte guddeli dişi Periant segmentleri tarafından örtülü (Kaynak, ve ark 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran – Ağustos

Yetiştirme Yeri: Çalılık içleri, yamaçlar ve yol kenarlarında yetişen bu türün meyveli çiçek durumları bira yapımında kullanıldığından yoğun olarak kültürü yapılmaktadır (Kaynak ve ark., 1999). Sulak alanlar ekilmiş tarla kenarları, orman içleri bahçe kılarındaki çitler, gölgeli çalılıklarda yetişir.

Bursa ‘daki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Mezitler Orman içleri . Yalova yolu, Yıkık Resturant civarı alanlar, Uluabat.Ayrıca Bilecik/Pazaryeri’nde kültürü yapılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Özellikle bira yapımında kullanılır. İştah açıcı, İdrar arttırıcı, ateş düşürücü, terletici, yatıştırıcı, uyku düzenleyicidir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Şerbetçi otu.

Yöresel Kullanılışı: Sakinleştiricidir. Eşeyssel hormonları düzenleyerek ay hali geçişlerini düzenlemede kullanılır.

4.1.60. TAŞ NANESİ (*Micromeria juliana* L. (Synonym *Satureja juliana* L.-
Labiatae)

Dağ Çayı

Çok yıllık, yarı çalimsı, dallanmış 10–30 cm yüksekliğinde bir bitkidir. Oblong – lanseolat yaprak geriye doğru kıvrılmıştır. Çiçek durumu 5–12 cm uzunluğunda vertisillatlar çok az aralıklıdır. Pedünküller 1–2 mm. Boyunda, kaliks boğazı tüysüz, kaliks dişleri yarı eşit darca lanseolat, dik ve kaliksin uçları 2/5 –1/2 si kadar. Nukletler kısa akuminat (Tümen, 1989).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs – Haziran (Tümen, 1989).

Yetiştigi Yer: Kuru kayalık, kireçli yamaçlarda 900 m yüksekliğe kadar yetişir.

Bursa 'da ki Yayılışı: A2 karesinde İzmit Körfezi,

Nereden Toplandığı: İznik'den toplanıp pazarlarında ve aktarlarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Nane yerine kullanılabilir. Bronşit ve Göğüs yumuşatıcı olarak kullanılır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Ada Çayı

Yöresel Kullanılışı: Nane kokulu, bronşit çayı olarak demlenerek adaçayı olarak içilmektedir. Nane gibi et yemeklerine lezzet verici olarak katılmaktadır.

4.1.61. TURNAGAGASI (*Geranium lucidum* L. - Geraniaceae)

Çakmuz, İğnelik

6-30 cm boyunda, hemen hemen tüysüz ve kırmızımsı gövdeli, bazen aromatik tek yıllıklar. Yapraklar parlak ancak seyrek şekilde, piloz, 1/2-2/3 , üne kadar palmatifit, 1–4 cm çapında, segmentler kuneat, genişçe 3 loplu, ; üst yapraklar karşılıklı, kısa saplı. Çiçek sapları, seyrek şekilde pubesent, sepaller omurgalı, 4–7 mm, çiçekte meyvede birbirine

yaklaşmış, enine kıvrımlı arista,0.2-0.5 mm. Petaller 5-10 mm uzunlukta tırnaklı, parlak pembe nadiren beyaz. Merikarpler üstte, çizgili altta ağsı. (Kaynak, *ve ark* 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Mayıs

Yetiştği Yer: Bursa'da 150–1000 metreler arası gölgelik duvar dipleri, nemli taş araları, kayalık taşlık yamaçlar üzerinde yetişmektedir (Kaynak, *ve ark* 2005).

Bursa'da ki Yayılışı: (Nereden Toplandığı) Uludağ Nemli Ormanlar .

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Şeker hastalığına karşı, midevi ve idrar arttırıcı (Baytop, 1999) .

Yöresel İsmi: Kuş otu

Yöresel Kullanılışı: Çeşitli *Rumex* sp., *Urtica* sp. *Malva* sp., türleri ile karıştırılarak ıspanak gibi yemeği yapılır. Ayrıca haşlandıktan sonra peynir ile karıştırılarak börek harcı olarak kullanılmaktadır.

4.1.62. TURP OTU (*Raphanus raphanistrum* L – Brassicaceae)

Hardal Otu, Yabani Turp Otu.

20-50 cm yükseklikte, az çok tüylü, sarı çiçekli, rizomlu tek yıllık otsu bitkidir. Kültür formu vardır.

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Nisan

Yetiştği Yer: Yol kenarları, boş araziler, tarla kenarları.

Bursa'da ki Yayılışı: Yaygın

Nereden Toplandığı: Vakıfköy, Narlıdere, Demirtaş, Ürnlü, Akçalar'dan getirilip Tahtakale, Tuz pazarı ile diğer semt pazarlarında bolca satılır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Tohumu, toprak altı yumruları, toprak üstü sürgünleri kullanılmaktadır. Kökü ve yaprakları hardal esansı taşımaktadır. İştah açıcı, safra arttırıcı idrar söktürücü ve bağışıklık kuvvetlendirici olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999) .

Yöresel İsmi: Yabani Turp.

Yöresel Kullanılışı: Toprak üstü sürgünleri erken baharda ve devamında toplanarak pazarda satılmaktadır. Haşlanarak salata yapımında yoğun talep görmektedir.

4.1.63. ÜVEZ (*Sorbus domestica* L. - Rosaceae)

Hövez

Yaprak dökken dikensiz ağaç yada çalılar, Yapraklar alternat, basit loplu, tüysü veya birleşik 7–11 yaprakçıklı, yaprakçıklar dişli kenarlı. Çiçekler birleşik korimbozlarda, meyva 15–20 mm çapında, küçük, armut veya küre şeklinde yeşilimsi sarı veya kırmızı renklidir (Baytop, 1999).

Çiçeklenme Zamanı: Temmuz-Ağustos

Yetiştigi Yer: Yabani olarak toplanır fakat bahçelerde kültüre alınmış türleri de yetiştirilmektedir. Denize bakan yükseklerde yayılış gösterir. Orman altı orman içi açık alanlar, çeşme yanı yol kenarı, açık yamaçlarda yayılış gösterir.

Bursa'daki Yayılışı: *S.torminalis* Bursa Uludağ yamaçları, Gemlik; *Ericek* – Fındıcaklı 724–781 m (Erdoğan, 2005).

Nereden Toplandığı: *S. domestica* türü Eylül- Ekim aylarında Yunuseli, Kurşunlu'dan toplanarak pazarlarda satılmaktadır. Olgunlaştıktan sonrada yenilmektedir. *S.torminalis* türlerinin meyveleri de pazarda satılmaktadır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:

Meyveleri sonbaharda olgunlaşınca yenir. Yaprakları kurutulduktan sonra yapılan çaylar kan şekerini düşürücü etkiye sahip olduğu gösterilmiştir. %5'lik infüzyon kan şekerini düşürücü, hafif müsil ve göğüs yumuşatıcı etkileri vardır. Meyvalar kabız yapıcıdır (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Hüvez Elması,

Yöresel Kullanılışı: **Meyveleri** vitamince zengin ve lezzetlidir. *S.torminalis* türlerinin meyveleri hoşaf yapımında kullanılmaktadır. Ayrıca şeker düşürücü, göğüs yumuşatıcı özelliği için infüzyonla çayı yapılarak tüketimi önerilmektedir.

4.1.64. YARPUZ (*Mentha pulegium* Miller. Lamiaceae)

Filiskin nanesi, Pülüskün, Firüskül

Çok yıllık keskin kokulu otsu bir bitkidir. 10–40 cm boyunda, yatık veya diktir. Yapraklar 8-30 x 4-12 mm, tabanda attenuatla birlikte dar eliptikten dar küremsiye kadar kısa, kısa petiollü, kenarları belli belirsiz dişli, Vertisillatlar yaprak veya brakteler gibi, Kaliks. (2–3 cm. mm tüpsü sıcak, tüpsü ve iki dudaklıdır. Boğazların iç kısımları tüylü korolla tüpü altta dış bükey, leylak renkli. Yazları kuruyan bölgelerde 1300m ‘ye kadar olan yüksekliklerde yetişir. (Kaynak, *ve ark* 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran – Eylül

Yetiştği Yer: Sulak çayırlar, Kuruyan nemli yerlerde 1300 m‘ye kadar yetişebilir (Tümen, 1989).

Bursa ‘daki Yayılışı: Yaygın.

Nereden Toplandığı: Yenişehir köylerinden Koyunhisar meralıklarından toplanıp pazarında satılır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: İştah açıcı, hazım kolaylaştırıcı, kuvvet verici, balgam söktürücü, safra artırıcı ve spazm çözücü özellikleri kayıtlıdır. Uçucu yağ açısından zengindir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: Filiskin nanesi

Yöresel Kullanılışı: Baharat olarak yaprakları kurutulduktan sonra tüketilir. Mide Bulantısı, uykusuzluk sıkıntılı durumlarda sakinleştirici olarak çayı kullanılır. İdrar yolları enfeksiyonlarında çayı tavsiye edilir. Astım ve bronşit çayı olarak da kullanılmaktadır.

4.1.65. YABAN YASEMİNİ (*Solanum dulcamara* Monech - Solanaceae)

İt üzümü, Babil otu

Hemen hemen tüsüzden yatık tüylüye kadar değişen örtü tüyü ve sapsız salgı tüyü taşıyan otsu bitkilerdir. Genellikle kurduğunda yeşilden sarımsı yeşile kadar değişir.

Gövde dik, 10–60 cm boyunda ve dallanmıştır. Yapraklar ovattan ovat rombik ‘e kadar, lamina 5 x 3,5 cm, tabanda kuneat, petiolde dekurrent, kenarları genellikle sinuate –dentat, genellikle her iki yüzde yoğun tüylü. Çiçek durumu simoz rasemoz, 3–5 çiçekli, pedinkul 4–19 mm, meyvenin sapından kısa veya eşit. Kaliks 2mm loplari oblong. Korolla genellikle beyaz, nadiren uçuk leylak 5-6mm loplari dışı tüylü. Meyveler portakal renkli 7-9mm çapında (Kaynak, *ve ark* 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran -Kasım

Yetiştiği Yer: Dere kenarları, boş arazilerde, tarım alanlarında, 1350 m ‘ye kadar olan yüksekliklerde bulunur.

Bursa’daki Yayılışı: Yaygın. 150–1000 metreler arasıyol kenarlarında ve nemli yamaçlarda görülür. İnegöl –Oylat, Büyük şelale.

Nereden Toplandığı: Vakıfköy, Narlıdere, Kestel açıklıklarından toplanıp pazarlarda karışık olarak satılmaktadır.

Literatürlerde geöen Tıbbi Özellikleri: *S.nigrum* (İt üzümü) ile birlikte ağrı kesici olarak dâhilen, hemoroid yıkayıcı olarak haricen kullanılmaktadır. Meyveleri olgunlaşınca toplanıp hap gibi içilme ile çocukların karın ağrılarına iyi gelmektedir (Baytop, 1999).

Yöresel İsmi: İt üzümü

Yöresel Kullanımı: *Solanum alatum* türünün genç yapraklı dalları pazarlarda satılır. Haşlanarak salata yapılır ya da ebeğümeci, ısırgan, gelincik ile karıştırılarak yağ soğan ve salçayla kavrulup yemeği yapılmaktadır.

4.1.66. YOĞURT OTU (*Gallium verum* L. var. *verum* L. - Rubiaceae)

Sarı Çiçekli Yoğurt Otu

20–120 cm boyunda, küme oluşturan çok yıllıklar. Gövdeler genellikle çok sayıda, dik veya yükselici, basit veya seyrek dallanmış, 4 çizgili, silindirik. Gövdeler çiçek durumu ve yaprakların alt yüzeyi hemen hemen yoğun şekilde puberrulent. Yapraklar 6-12‘li halkalarda, 10-40 x 0.5-2 mm, oblanseolat –linear‘dan dan hemen hemen ipliksiye kadar değişen kısaca akuminat, kenarları kuvvetlice geriye kıvrık ve batıcı, üst yüzde seyrek

şekilde skarbitten tüylüye kadar değişken, alt yüzde yoğun şekilde puberrulent den hemen hemen tüysüze kadar değişken, çoğu zaman kuruduğunda siyah . Çiçek durumu oblong dan ovoide kadar değişken şekillerde, yoğun yapraklı, kısa ve yayık dallı. Çiçek sapları yaklaşık 1–2 mm, silindirik. brakteler 1–2 mm lanseolat. Korolla altın sarısı, rotat, 2–3,5 mm çapında; loplar ovat –lanseolat, akut veya kısa şekilde apikulat. Merikarpler 1-1,5 mm ince tanecikli, tüysüz bazen tüylü (Kaynak, *ve ark* 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs -Ağustos

Yetiştiiği Yer: 150-2400 m’ler arası taşlık kayalık yamaçlarda, su kenarlarında kurumuş dere yataklarında ve nemli yol kenarlarında yayılış göstermektedir (Kaynak, 1999).

Bursa ‘da ki Yayılışı: Bursa, Uludağ 150–2400 metreleri arası, Şahinkaya Tepesi

Nereden Toplandığı: Çamlıtarla’dan toplanıp aktarlarda satılır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Kullanılışı: İştah açıcı, idrar artırıcı, hafif kabız yapıcı, yatıştırıcı, idrar artırıcı, safra arttırıcı (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılışı: *G. verum* sarı çiçekli yoğurt otu olarak guatr tedavisinde kullanılmaktadır. Guatr tedavisinde bitki infüzyon yöntemi ile hazırlanır ve soğuduktan sonra gargara yapılır.

Çizelge 4.3: Bursa Ve Çevresinden Toplanarak Pazarlar Da Sebze Veya Halk İlacı Olarak Satılan Bitkiler

Apiaceae	<i>Angelica sylvestris</i> L.	MELEK OTU	GENÇ GÖVDELER	REÇEL	Genç gövdeleri doğranarak özel bir şekilde reçeli yapılır. Eski Bursa' nın meşhur bir ürünüdür.
Apiaceae	<i>Coriandrum sativum</i> L.	KİŞNİŞ	GENÇ GÖVDE YAPRAK	TAZE TÜKETİM	Taze yapraklarının salatası yapılır.
Apiaceae	<i>Echinophora sibthorpiana</i> L.	TARHANA OTU	YAPRAK	BAHARAT	Kurutulmuş yapraklar tarhana içerisine katılır.
Apiaceae	<i>Foeniculum vulgare</i> Miller.	REZENE	GENÇ GÖVDE YAPRAK, TOHURLAR	ÇAYI YAPILIR. SALATA	Sakinleştirici, gaz sancısı giderici olarak kullanılır. Zayıflama çaylarında kullanımı yaygındır. Gözdeki arpacıkla ilgili olarak bebeklerde meyvenin çayı yapılır.
Apiaceae	<i>Oenanthe pimpinelloides</i> L.	ELEM OTU YABAN MAYDONOZU TURŞU OTU	YAPRAKLARI	SALATA VE SEBZE	Salatası, yemeği ve turşusu yapılır.
Asteraceae	<i>Cichorium intybus</i> L.	HİNDİBAHAR	YAPRAK, KÖK	ÇAYI YAPILIR, SEBZE	Genç yapraklar salatalarda, ayrıca yaprak ve kökler çay olarak kansızlık ve peklige karşı tavsiye edilmektedir
Asteraceae	<i>Crepis sancta</i> (L.)Babcock	HİNDİBA	YAPRAK	SEBZE	Genç yapraklar salatalarda sebze olarak kullanılır.
Asteraceae	<i>Helichrysum arenarium</i> L.	ALTINOTU	GENÇ GÖVDE, YAPRAK, ÇİÇEK	ÇAYI YAPILIR.	Safra artırıcı, idrar söktürücü, taş düşürücü, safra artırıcı.
Asteraceae	<i>Scolymus hispanicus</i> L.	ŞEVKETİBOSTAN	GENÇ YAPRAK, KÖK	YEMEĞİ YAPILIR	Besleyici ve lezzetli özelliği ile gıda olarak tüketimi yapılır.
Asteraceae	<i>Silybum marianum</i> , (L) Gaertner	DEVEDİKENİ, GENGEL	GÖVDE, YAPRAK VE TOHUM	YEMEĞİ YAPILIR	Tohumları; Karaciğer rahatsızlıklarında ve yara iyileştirici olarak tavsiye edilir.
Asteraceae	<i>Soncus asper</i> (L.)Hill	SÜTLEĞEN	GENÇ GÖVDE, YAPRAK VE ÇİÇEK	YEMEĞİ YAPILIR.	Ispanakla karıştırılarak soğan ve salça ile kavrulurak yemeği yapılır.
Asteraceae	<i>Taraxacum turcicum</i> Van Soest	KARA HİNDİBAĞ	YAPRAK, ÇİÇEK VE GENÇ FİLİZLER	YEMEĞİ, SALATASI YAPILIR.	Taze özütü sivilceler üzerinde etkilidir. Salatası ve yemeği yapılır.
Boraginaceae	<i>Trachystemon orientalis</i> (L.) G. Don	BALIK OTU, KAYDIRAK, GALABAK	GÖVDE, YAPRAK VE ÇİÇEK	YEMEĞİ YAPILIR.	Yörede kanser otu olarak da bilinmekte olup kanseri iyileştirdiği belirtilmektedir. Özellikle yemeği lezzetli olduğu için tüketilmektedir.

Brassicaceae	<i>Capsella bursa-pastoris</i> L.	ÇOBAN ÇANTASI	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DALLAR	TIBBİ AMAÇLA	Yaprak ve çiçekli dallar taze olarak ezilir ve açık yaralar üzerine kan durdurucu etkili olduğu belirtilmektedir. Kuru yapraklar çay olarak ishale karşı kullanılmaktadır.
Brassicaceae	<i>Nasturtium officinale</i> R.Br.	SU TERESİ	GENÇ GÖVDE VE YAPRAKLAR	YEMEK, SALATA	Bitki toz haline getirildikten sonra balla karıştırılarak hazım kolaylaştırıcı, vitamin kaynağı, zayıflatıcı olarak vücut direncini yükseltip, hastalıklarda iyileşmeyi sağlar.
Brassicaceae	<i>Raphanus raphanistrum</i> L.	TURP OTU	GENÇ GÖVDELERİ VE YAPRAK	SALATA	Salatası yapılarak taze tüketilir.
Caryophyllaceae	<i>Stellaria media</i> L.	KUŞ OTU	GÖVDE VE YAPRAKLAR	YEMEK, SALATA	Gelincik, ısırgan gibi bitkilerle karıştırılıp pişirilerek yemeği yapılır.
Chenopodiaceae	<i>Chenopodium album</i> L. subsp. <i>album</i> var. <i>album</i>	SİRKEN OTU	GENÇ GÖVDE VE YAPRAK	SALATA	Salata yapılarak tüketimi yaygın
Cornaceae	<i>Cornus mas</i> L.	KIZILCIK	MEYVE	İNFÜZYON, REÇEL MARMELÂT	Reçel ve marmelât yapımında kullanılmaktadır. Ekşi ve lezzetli tadı ile içecek olarak tüketilmektedir.
Cucurbitaceae	<i>Momordica charantia</i> L.	KUDRET NARI	MEYVE	MEYVELERİ ZEYTİN YAĞDA BEKLETİLİR.	Egzama, yara ve çiban gibi deri hastalıkların, müsil olarak, yoğun mide ülserlerinde kullanılır.
Cupressaceae	<i>Juniperus oxycedrus</i> L. subsp. <i>oxycedrus</i>	ARDIÇ	MEYVE	TIBBİ AMAÇLA	Kozalakları bitki karışımları içersinde soğuk algınlığı çaylarında, tıbbi amaçla bağışıklık sistemini güçlendirmede tavsiye edilmektedir.
Dioscoreaceae	<i>Tamus communis</i> L. subsp. <i>cretica</i> (L.)Kit. Tan	ACIFİLİZ, SARM	GENÇ SÜRGÜNLERİ	YEMEK, SALATA, BÖREK HARÇLARI	Taze tüketimi yaygındır. Genç sürgünler çeşitli şekillerde pişirilerek yenir.
Eleagnaceae	<i>Eleagnus angustifolia</i> L.	İĞDE	MEYVELERİ	GIDA, ÇAYI YAPILIR.	Meyveleri gıda olarak tüketilmektedir. Grip ve soğuk algınlığına karşı tavsiye edilmektedir.
Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i> L. <i>Equisetum telmateia</i> Ehrh.	ATKUYRUĞU, KIRK KİLİT, EKİLİ OT	TOPRAK ÜSTÜ KISIMLARI	ÇAYI YAPILIR.	Böbrek iltihaplarında, taş ve kum düşürücü olarak tercih edilir.
Ericaceae	<i>Arbutus unedo</i> L.	KOCA YEMİŞ, DAVULGA,	MEYVE, GENÇ GÖVDE VE YAPRAK	ÇAYI YAPILIR.	Meyveleri dağ kirazı ismi ile gıda, marmelât olarak kullanılmaktadır. Şeker düşürücü olarak da tavsiye edilir.
Ericaceae	<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	YABAN MERSİNİ AYI ÜZÜMÜ	MEYVE	GIDA, ÇAYI YAPILIR.	Meyveleri lezzetli olup gıda olarak tüketilmektedir. Kurutulmuş meyvelerin çayı yapılmaktadır. Görme faaliyetleri üzerinde etkili olup gece görüşünü artırır.

Fabaceae	<i>Pisum sativum</i> L.	BEZELYE	ÇİÇEK AÇMADAN ÖNCEKİ GENÇ SÜRGÜNLERİ	SEBZE OLARAK	Genç sürgünleri pişirilerek yemeği yapılır
Fabaceae	<i>Cicer arietinum</i> L. <i>Cicer anatolicum</i> L.	NOHUT YABANİNOHU T.	TOHUMLAR	SEBZE OLARAK	Tohumlar taze olarak yenmektedir.
Fabaceae	<i>Lathyrus undulatus</i> Boiss.	BAĞLAOTU, PAYLUK	GENÇ SÜRGÜNLER	SALATASI YAPILIR.	Sebze olarak taze tüketilir.
Geraniaceae	<i>Geranium lucidum</i> L.	TURNAGAGAS I	GENÇ GÖVDE VE YAPRAK	ÇAYI YAPILIR. SEBZE VE SALATA	Şeker düşürücü olarak da tavsiye edilir. Isırgan ve gelincikle karıştırılarak yemeği yapılır.
Guttiferae	<i>Hypericum perforatum</i> L.	SARI KANTRON	GENÇ GÖVDE, YAPRAK VE ÇİÇEK	ÇAY OLARAK ZEYTİNYAĞINDA BEKLETME	Çiçekleri zeytinyağında bekletilerek yara iyileştirici, çayı mide ülserlerini iyileştirici ve yatıştırıcı olarak kullanılır.
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L.	CEVİZ MEYVESİ	MEYVE VE YAPRAK	ÇAYI YAPILIR.	Yapraklar şeker düşürücü olarak, saç kuvvetlendirici olarak kullanılır. Meyve kabukları küçük parçalara ayrılarak hap gibi guatra karşı tavsiye edilir. Yine taze meyve kabukları boya olarak kullanılır. Çok genç meyvelerden reçel yapılır.
Lamiaceae	<i>Lavandula stoechas</i> subsp. <i>stoechas</i> L.	KARABAŞ OTU	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DAL	ÇAYI YAPILIR.	Kalp damar rahatsızlığında damar açıcı olarak özellikle <i>Melissa officinalis</i> ile karıştırılarak kullanımı yaygındır. Şeker düşürücü olarak da tavsiye edilmektedir.
Lamiaceae	<i>Mentha pulegium</i> Miller.	YABANNANES İ, TÜYÜNANE, YARPUZ	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DAL	SALATAVE ÇAYI YAPILIR.	Salatalara tat verici olarak konulur. Baharat olarak kullanılır. Çayı idrar yolları enfeksiyonlarına tavsiye edilmektedir.
Lamiaceae	<i>Melissa officinalis</i> L.	OĞUL OTU	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DAL	ÇAYI YAPILIR.	Sakinleştirici, gaz söktürücü ve kalp damarlarını açıcı olarak tavsiye edilir. Karabaş ve ökse otu ile karıştırılarak tansiyon çaylarının terkbine girmektedir.
Lamiaceae	<i>Ocimum basilicum</i> L.	FESLEĞEN	YAPRAKLAR	ÇAYI YAPILIR. VE BAHARAT OLARAK	Aromatik kokusu ile solunum rahatsızlıklarını üzerinde etkilidir. Yatıştırıcı, uykusuzluğu giderici, saç güçlendirici olarak tavsiye edilir.
Lamiaceae	<i>Origanum vulgare</i> L. subsp. <i>hirtum</i> (Link) Ietswart <i>Origanum vulgare</i> L. subsp. <i>viride</i> (Boiss) Hayek <i>Origanum vulgare</i> L. subsp. <i>gracile</i> Ietswart	CİBRİSA, ÇİBRİKA, TAVUKOTU, KEKİK	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DAL	ÇAYI YAPILIR.	Kekik gibi kullanılır. Çayı, hazmı kolaylaştırıcı, sakınleştirici boğaz ağrılarında tavsiye edilir. Yağ altı suyu (Kekik suyu) tıbbi amaçla piyasada satılmaktadır. Etli yemeklerde ve özellikle tavuk yemeklerinde baharat olarak kullanılmaktadır.
Lamiaceae	<i>Salvia sclarea</i> L. <i>Salvia tomentosum</i> Miller	ADA ÇAYI	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DAL	ÇAYI YAPILIR. DÂHİLEN	Çayı sakınleştirici olarak ve boğaz ağrılarında, yine bazı cilt lekelenmelerinde de çayı sürülerek

	<i>Salvia argentea</i> L. <i>Salvia fruticosa</i> Miller				kullanılmaktadır.
Lamiaceae	<i>Sideritis dichotoma</i> Huter <i>S. montana</i> L. subsp. <i>montana</i>	DAĞ ÇAYI	YAPRAKLAR	ÇAYI YAPILIR.	Sakinleştirici olarak, boğaz ağrılarında ve soğuk algınlığına karşı çay olarak kullanımı yaygındır.
Lamiaceae	<i>Stachys byzantina</i> C.Koch	ADAÇAYI	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DAL	ÇAYI YAPILIR.	Adaçayı gibi soğuk algınlıklarında ve boğaz ağrılarında karşı çay olarak içilir.
Lamiaceae	<i>Thymbra spicata</i> L. var. <i>spicata</i>	KARA/KAYA/K ARABAŞ KEKİKZAHTER	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DAL	ÇAYI YAPILIR.	Çayı şeker düşürücü olarak, soğuk algınlığına, gargara olarak boğaz ağrılarında ve gaz söktürücü olarak önerilmektedir. Baharat olarak da kullanılır.
Lamiaceae	<i>Thymus longicaulis</i> L. <i>Thymus praecox</i> Opiz. <i>Thymus bornmülleri</i> Velen. <i>Thymus thracicus</i> Velen	KEKİK	YAPRAK VE ÇİÇEKLİ DAL	ÇAYI YAPILIR.	Çayı, hazmı kolaylaştırıcı, sakınleştirici ve boğaz ağrılarında tavsiye edilir. Yağ altı suyu (Kekik suyu) tıbbi amaçla piyasada satılmaktadır. Etlı yemeklerde baharat olarak kullanılmaktadır.
Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i> L.	DEFNE	YAPRAK	ÇAYI YAPILIR. BAHARAT	Yaprakları çay olarak, çoğunluk et yemeklerine baharat olarak kullanılır.
Liliaceae	<i>Asparagus officinalis</i> L.	KUŞKONMAZ	GENÇ GÖVDE FİLİZLERİ	SEBZE OLARAK.	Sebze olarak kullanılmaktadır.
Liliaceae	<i>Eremurus spectabilis</i> Bieb.	ÇİRİŞ OTU	GENÇ YAPRAKLAR	SEBZE OLARAK	Sebze olarak tüketimi yaygındır.
Liliaceae	<i>Smilax aspera</i> L.	ACI DİKEN	GENÇ SÜRGÜNLERİ	SEBZE OLARAK.	Piştirilerek yemeği yapılır.
Loranthaceae	<i>Viscum album</i> L.	ÖKSE OTU, BURÇ	YAPRAK VE DALLAR	ÇAYI YAPILIR.	Meyve ağaçlarında vs. yetişir. Çam ağacında yaşayanı makbuldür denilmektedir. Kalp damar açıcı ve tansiyon düşürücü olarak tavsiye edilmektedir.
Malvaceae	<i>Malva sylvestris</i> L.	EBEGÜMECİ	ÇİÇEK VE YAPRAK	SEBZE OLARAK. ÇAYI YAPILIR.	Piştirilerek yemeği yapılır. Öksürük, nefes darlığı için çayı kullanılmaktadır. Solunum yolu tahrişlerinde yumuşatıcı ve koruyucu olarak tavsiye edilmektedir.
Papaveraceae	<i>Papaver rhoeas</i> L.	GELİNCİK	ÇİÇEK VE YAPRAK	ÇAYI YAPILIR.	Bebeklerde çiçek yapraklarından hazırlanan şurup bronşit tedavisinde tavsiye edilmektedir. Şurubu renk verici olarak kullanılmaktadır.
Papaveraceae	<i>Chelidonium majus</i> L.	KIRLANGIÇ OTU	GENÇ YAPRAKLAR	SEBZE	Çiçeklenmeden önce yapraklar çiğ olarak salatalarda kullanılmaktadır. Çiçeklenme döneminde bitkinin sütü (Lâteks) sığillere karşı sürülerek kullanılmaktadır.

Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i> L.	SİNİRLİ OT, BAĞA	YAPRAK	ÇAYI YAPILIR.	Pazarlarda demetler halinde yaprakları satılır. Yara iyileştirici, çıban açıcı, idrar yolları iltihaplarını söktürücü olarak ve sedef hastalığında önerilmektedir.
Polygonaceae	<i>Rumex acetosella</i> L.	KIZILBACAK	YAPRAK	SEBZE, SALATA	Ekşi lezzeti ile salatalarda kullanılır.
Polygonaceae	<i>Rumex crispus</i> L.	LABADA	YAPRAK	SEBZE	Etili sarması yapılır.
Polygonaceae	<i>Rumex aznavorii</i> L.	KUZUKULAĞI	YAPRAK	SEBZE VE SALATA ÇAYI YAPILIR.	Taze olarak salatalarda kullanılır.
Polygonaceae	<i>Polygonum cognatum</i> Meissn.	MADIMAK	YAPRAK	ÇAYI YAPILIR SEBZE OLARAK.	Taze olarak pazarlarda çok satılmaktadır. Sebze olarak kullanımı yaygındır. Kan şekerini düşürücü özelliği belirtilmektedir.
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i> L.	SEMİZOTU	GENÇ GÖVDE VE YAPRAK	SEBZE VE SALATA	Pazarlarda kültür ve yabanisi satılmaktadır. Vitamince zengin ve lezzetli oluşu nedeniyle çiğ veya pişmiş olarak tüketilir.
Rhamnaceae	<i>Zizyphus jujuba</i> Miller.	HÜNNAP	MEYVE	ÇAYI YAPILIR.	Meyveleri taze olarak tüketilmektedir. Şeker hastalığı için tavsiye edilmektedir. Kuru meyvelerin suda kaynatılıp günde 2bardak içilmesi ile midevi ve kabız edici özelliğinden faydalanılabilir. Zayıflama çaylarının terkibine girer.
Rosaceae	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. <i>Crataegus orientalis</i> . Pall ex Bieb. var <i>orientalis</i>	ALIÇ	MEYVE- YAPRAK-DAL	ÇAYI YAPILIR.	Gerek çiçek ve yaprakları gerekse meyveleri kullanılır. Sarı olanları taze olarak ipe dizilip satılır. Her şekilde kalp kuvvetlendirici ve tansiyon düşürücü özelliği yaygındır.
Rosaceae	<i>Rubus idaeus</i> L.	AHUDUDU	MEYVE	REÇEL VE MARMELÂT YAPILIR.	Bursa dağ köylerinde geniş çapta tarımı yapılır. Meyveleri reçel marmelât yapımında ve gıda sanayinde kullanılmaktadır. C vitamini bakımından zengindir.
Rosaceae	<i>Rosa canina</i> L. <i>Rosa agrestis</i> Savi	KUŞBURNU	MEYVE	ÇAYI YAPILIR.	Meyveler kuşburnu adıyla bilinir. C vitamini bakımından zengindir. Soğuk algınlığı çaylarında kullanımı yaygındır. Vücut direncini arttıracıdır.
Rosaceae	<i>Rubus canescens</i> DC var <i>glabratus</i> (Gadron) Davis et Meikle. <i>Rubus sanctus</i> Shreber	BÖĞÜRTLEN	YAPRAK VE MEYVE	ÇAYI YAPILIR.	Çayı ile gargara da yapılabilir. Meyvelerinden yapılan şurup çocukların ağızlarındaki pamukçuğa iyi gelmektedir. Bağışıklık sistemini kuvvetlendirmektedir.
Rosaceae	<i>Sorbus domestica</i> L. <i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz var. <i>torminalis</i>	ÜVEZ	MEYVE	ÇAYI YAPILIR., TAZE TÜKETİM	Olgunlaşmış meyveleri taze olarak yenmektedir. Dağdan getirilen doğal meyveler de pazarlarda satılmaktadır. Şeker düşürücü olarak tavsiye edilmektedir.
Solanaceae	<i>Solanum nigrum</i> L.	İT ÜZÜMÜ	GENÇ GÖVDE	SEBZE.	Isırgan, gelincik gibi bitkilerle kavrularak yemeğinin

			VE YAPRAK		yapılması yaygındır.
Tiliaceae	<i>Tilia argentea</i> Desf. Ex DC. <i>Tilia rubra</i> DC. subsp. <i>caucasica</i>	IHLAMUR.	ÇİÇEK VE YAPRAK	ÇAYI YAPILIR.	Üst solunum yolları rahatsızlıklarında göğüs yumuşatıcı olarak çayı bolca tüketilmektedir. Banyosu rahatlatıcı, cildi güzelleştirici olarak kullanımı önerilmektedir.
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L <i>Urtica pilulifera</i> L	ISIRGAN	YAPRAK, TOHUM VE GENÇ GÖVDE	SEBZE OLARAK. ÇAYI YAPILIR	Taze yaprakları pişirilerek yemek yapılır. Böbreklere haşlanıp konulur. Yaş veya kuru yapraklar çay olarak içilir. İdrar söktürücüdür. Böbrekteki kumları dökmek için tavsiye edilir. Tohumları kanser tedavisinde doğrudan veya çoğunluk balla karıştırılarak kullanılır. Bağışıklık sistemini güçlendirici olduğu belirtilmektedir.
Vitaceae	<i>Vites vinifera</i> L	ASMA, ÜZÜM	YAPRAK VE MEYVE	SEBZE, MEYVE	Genç sürgünleri yenir. Taze veya salamurası yapılan yapraklar yemeklik olarak kullanılır. Meyveleri çeşitli şekillerde kullanılır. Özellikle son zamanlarda tohumlarının tıbbi amaçla kullanımı artmıştır.

4.2. BÖLÜM II:

BURSA VE ÇEVRESİNDEN TOPLANARAK SADECE AKTARLARDA SATILAN BİTKİLER

Bursa çevresinden toplanarak aktarlarda satılan bitkilerin bir kısmı aynı zamanda pazarlarda da satıldığından dolayı bu kısımda tekrarlanmamıştır. Pazarlardan farklı olarak aktarlarda satılmakta olan bazı önemli bitkilerin özellikleri ise aşağıda açıklanmıştır. Aktarlar toptancılardan aldıkları bitkileri satmaları sebebi ile bitkinin toplanma yerlerine ulaşamamıştır.

Çizelge 4.4 : Bursa Aktarlarında Satılan Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler		
Cucurbitaceae	<i>Ecballium elaterum</i>	AcıDülek
Gramineae	<i>Cynodon dactylon</i>	Ayrık Otu
Gentianaceae	<i>Gentiana lutea</i> L.subsp. <i>symphyandra</i>	Centiyan
Rosaceae	<i>Cydonia oblonga</i>	Ayva yaprağı
Rosaceae	<i>Prunus spinosa</i> -	Çakal Eriği
Aspleniaceae	<i>Ceterach officinarum</i>	Dalak Otu
Rhamnaceae	<i>Paliurus spina –christi</i>	Kara Çalı
Cistaceae	<i>Cistus creticus</i>	Laden
Anacardiaceae	<i>Rhus coriaria</i>	Sumak
Papaveraceae	<i>Fumaria officinalis</i>	Şahtere

4.2.1. ACI DÜLEK (*Ecballium elaterum* (L.) A. Rich -Cucurbitaceae)

Eşek Hıyarı, Acı Düvelek , Acı Kavun, Yaban Hıyarı, Karga Düveleği. Karga Keleş, Acı Kelek,Şeytan Keleş.

Çok yıllık otsular. Gövdeler en çok 25cm, yatık,hispit, soluk yeşil .Yaprakları kaba ve sert tüylerle kaplı, üst yüzeyde koyu yeşil ve skarbit, alt yüzde yoğun şekilde hispit tomentoz, ovat -üçgensiz kordat,kenalar sinuat ve undulat, üstte konkav, kısa 5 loplu, 4-14,5x3,5-17 cm . Çiçek durumu sapları dik hispit,2-10cm. Erkek çiçekler 8-16x4-7mm.

Dişi çiçekler erkek çiçeklerle birlikte yaprak koltuklarında; dişi çiçek durumu sapları 1-8cm ; petaller 6-12 x3-6 mm. Meyve sarkık, meyve özü çok acı. Tohumlar 4mm.(Kaynak ve ark., 2005)

Çiçeklenme Zamanı: Haziran -Eylül

Yetiştirme yeri: 150-300m 'ler arasında ekilmemiş tarla içleri, yamaçlar yol,tarla ve bahçe kenarlarında (Kaynak ve ark., 2005). Şehir kasaba viraneliklerinde yıkıntılarında yetişir. Ekili olmayan arazilerde biter. Bahçe kenarı,sulak alan, yol kenarı. Boş arazilerde yol kenarlarında bulunur.

Bursa'daki Yayılışı: Yaygın.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri : Apse ve ağrılı yerlere kapama sureti ile hemoroid tedavisinde, %1-2 lik infüzyondan günde 2-3 bardak nezle ve nefes darlığında içilir, ağrılı bölgelerde acıyı azaltmak için, kullanımları kayıtlıdır (Baytop, 1999).

İdrar artırıcı müsil etkiye sahiptir. Halen tedavide meyvelerinden elde edilen üsare kullanıldığı kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Meyvelerin sıkılması ile elde edilen özüt sinüzit tedavisinde kullanılır (Tümen, 1989).

Kökün kurutulup kaynatılmasıyla ağrı kesici elde edilir. Tohumları kaynatılarak hemoroid de,kökleri kaynatılarak ağrılı bölgeler için içilir. Meyvenin suyu leblebi tozuna damlatılarak hap olarak veya kesme şekere damlatılarak sarılık, hemoroid rahatsızlıkları için alınabilir. Meyvenin suyu buruna çekilirse nezle sinüzit ve nefes darlığının tedavisinde kullanılabilir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel Kullanımı: Meyveler olgunlaşmadan önce toplanıp kurutulup toz haline getirildikten sonra kullanılır. Ayrıca olgunluk döneminde toplanıp suyu sıkılan meyveler dinlendirilip kullanılır Zehirli olduğu bilindiği için nefes darlığı ve sinüzit tedavisinde sulandırılarak veya toz halindeki bitkinin burna çekilmesinin kullanımı yaygındır. Bu kullanımda ağız ve boğaz sıvı yağla çalkalanmalıdır aksi takdirde tahriş eder .

Kökünden yapılan lapa cilt yaralarında kullanılır. Kökleri kurutulup kaynatılarak müsil etkisinden faydalanılır. Gerek macun olarak ve gerekse ağrıyan yerlere sürülmek sureti ile egzama ve romatizmal ağrılı bölgelerde kullanılırlar (Adam otu yerine) .

4.2.2. AYRIK OTU (*Cynodon dactylon* (L) Pres. - Gramineae)

Aylık otu, Domuz Ayrığı, Demir Otu, Büyük Ayrık Otu.

Buğday türlerinin kurutulmuş toprak altı kısımlarıdır. Bu tür 30-120 cm. yükseklikte, çok yıllık otsu bir bitkidir. Çıplak noduslarda görünüşü saman sarısı renklidir. Çiçekli saplar dik veya tırmanıcı, tabanda genikulat, 30cm 'ye kadar yükselir, düzgün ve tüysüzdür. Yapraklar linear lanseolat, 6 cm 'ye kadar boyda, akut, kenarları az çok çıkıntılarla kaplanmış . Çiçek durumu spika 2-4 (-7), (2-) 3-7 cm boyda hemen hemen çıplak, spikula eksenini pürüklü . Başçıklar 2-2,5 mm, çok kısa saplı. (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Agropyron repens Sürünücü stolonlu çok yıllık otsu. çiçekler gövdenin ucunda 3-5 adet digitat olarak düzenlenmiş tek taraflı spikalarda. yandan basık ve bir çiçekli .Glumalar zarsı omurgalı ve bir damarlı (Seçmen ve ark., 1998).

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Eylül

Yetiştigi Yer: Kurak taşlık tepelerde, deniz ve kenarındaki kum tepelerinde, tatlı su yataklarında step, kuru ve boş arazilerde, çayırlarda, tuz gölleri kenarlarında ve yol kenarlarında 1830m 'ye kadar yayılış göstermektedir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989). Ekili tarlaların içinde istenmeyen zararlı ot olarak bitmektedir. İlk ve sonbaharda kökleri ile birlikte toplanır kurutulur.

Bursa'daki Yayılışı: Yaygın.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri :İdrar arttırıcı, taş düşürücü, müsil olarak kullanılmaktadır. Kandaki zehirli maddeleri temizleyici özelliğe sahiptir. Ateşli hastalıklarda hastaya sakinleştirici olarak verilir. Yan etkisi olmaması sebebi ile ayrık otu prostata büyümelerinde kullanılmakta olduğu kayıtlıdır. İdrar arttırıcı olarak mısır püskülü ve arpa ile karıştırılarak kaynatılır. Süzülür bal veya pekmeze içilerek kullanıldığı kayıtlıdır (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanımı: İdrar yolu rahatsızlıkların da, böbrek rahatsızlıklarında, idrar söktürücü, prostat büyümesini önleyici, taş düşürücü, şeker ve tansiyona karşı köklerin kurutulduktan sonra kaynatılarak hazırlanan çayı tatlandırılmadan günde 3-4 bardak içilir.

4.2.3. AYVA YAPRAĞI (*Cydonia oblonga* Miller.- Rosaceae)

Çok yıllık yüksek boylu yaprak döken ağaçlardır. Çiçekler uçta, tek beyaz veya pembe renklidir. Ülkemizde meyvesi için yetiştirilmektedir.

Yetiştigi Yer :Kültüre alınmış bir bitkidir. Bahçelerde tarlalarda yetiştirilir. Yol ve su kenarlarında yayılış gösterir.

Literatürler de Geçen Tıbbi Özellikleri: Yaprakları ve çekirdekleri kullanılır. Yaprakları olgunlaştıktan sonra toplanır. Kurutulur ve suda kaynatılarak yapılan çayı; uykusuzluk sinirlilik, hallerinde teskin edici, ishallerde kabız yapıcı, zayıf olarak ateş düşürücü, haricen boğaz ağrılarında gargara olarak kullanımı tohumlarının müsilajlı etkisi ile bağırsak epiteli ve deri yumuşatıcı olarak kullanılması kayıtlıdır (Baytop1999).

Yöresel Kullanımı : Çoğunlukla meyveleri gıda olarak tüketilmektedir. Komposto, reçel, marmelat ve tatlı yapılarak tüketilmesi yaygındır. Çekirdekleri tatlı ve reçeller de hoş bir renk verici olarak kullanılması yaygındır.

Yaprakları göğüs yumuşatıcı balgam söktürücü olarak ve üst solunum yolları enfeksiyonlarında kullanımı yaygındır. Ayva tohumu suda kaynatılır gargara yapılırsa veya içilirse ağız ve boğaz iltihaplarına, çocuklarda öksürük rahatsızlıklarına karşı kullanılır.Çekirdekleri yumuşatıcı, ince bağırsak iltihaplarına karşı kullanılır. Yapraklar uykusuzlukta ve teskin edici olarak alınır.

4.2.4. CENSİYAN (*Gentiana lutea* L.subsp. *symphyandra* (Murb) Hayek – Gentianaceae)

Güşadotu, Sivri Kökü, Kusan, Sarı Censiyan,Cimtiyen,Kantaran,Defneyezit

120 cm ‘ye kadar boylanın sağlam yapılı otsular . Gövdeler birkaç adet, basit ; çiçekler üst yaprakların koltuklarında sıkışık, yoğun bir baş oluşturur. Yapraklar lanseolattan genişçe ovata kadar değişken, en çok 40x25 cm, 5-7 belirgin damarlı, donuk mavimsi yeşil, kısa saplı . Çiçekler saplı çoğunlukla 5 parçalı . Kaliks 10-15 mm, yaklaşık 1/3 ‘üne kadar bölünmüş . Korolla açık sarı, 20-30 mm ; loplur linear ve hemen hemen yayık ; ikincil loplur küçük veya yok . Stamenler bir tüp oluşturur. Stigma çiçeklenmeden sonra halka şeklinde kıvrılmamış . Kapsül elipsoid ve kısa saplı (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran -Ağustos

Yetiştiiği Yer :Yüksek gölgeli taşlık alanlarda, alpin bölgede bodur ardıç toplulukları arasında (Kaynak ve ark., 2005).

Bursa da Yayılışı : Uludağ’da 1700-2100 m’ler arasında subalpin ve alpin bölgelerdeki kayalıklar arasında, yamaçlarda (Kaynak ve ark., 2005).

Çok ve bilinçsiz toplanması neticesinde yok olmakta olup, Orman bölge müdürlüğü tarafından kontrol altına alınmıştır.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Zehirli olmayan ancak çok acı bir ilaçtır. Sindirim sistemi sinirlerinin uçlarını uyararak ifrazatı artırmaktadır. İştah arttırıcı, ateş düşürücü haricen yara iyi edici olarak kullanılmaktadır. Ayrıca alyuvar arttırıcı özelliği tespit edilmiştir. . Yaprakları kuvvet verici iştah açıcı, ateş düşürücü olarak kullanılır (Baytop, 1999) .

Tozu hap halinde veya infüzyonla yemeklerden önce alınmalıdır. Haricen yaralar dekoksasyonla yıkanabilir (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanımı : Kökler güneşte-çiçekler gölgede kurutulur .Kökü suda kaynatılır. Ayrıca toz haline getirilen kökten her gün bir kaşık tüketilmesi salgıları uyarıcı olup iştah açmak hazım kolaylaştırmak, mide ve bağırsak rahatsızlıklarına da

önerilmektedir. Deri yaraları için pansuman yapılır, üzüm sırasında 10 gün bekletilen tozu, küçük çocuklara kuvvetlendirmek için yemeklerden önce birer çorba kaşığı verilir.

4.2.5. ÇAKAL ERİĞİ (*Prunus spinosa* L - Rosaceae)

Alça, Yaban Eriği, Kuş Eriği, Ayı Eriği.

2 m. yüksekliğinde dikenli çalılıklar veya küçük ağaçlar. İnce dallar pubescent . Yapraklar en çok 5 x 2,5cm, obovat ‘dan eliptiğe kadar değişen şekillerde krenat serrat, üst yüzde az çok çıplak alt yüzde pubescent . Yaprak sapı yaklaşık 1cm ; çiçekler beyaz, yapraklardan önce gelişir. Yaklaşık 1,5 cm çapında ;çiçek sapları en çok 1cm, sepaller siliat tüysüzden pubescent’e kadar değişken . Eriksi meyve dik, küresel, 10-15mm çapında mavimsi –buğulu ekşi. (Kaynak ve ark., 2005)

Çiçeklenme Zamanı: Nisan ve Mayıs

Yetiştigi Yer: Deniz seviyesinden itibaren 1400 m’ye kadar olan yükseklikler de sıklıkla rastlanan bu tür maki ve orman içlerinde, tarla, bahçe ve yol kenarlarında . (Kaynak ve ark., 2005)

Bursa ‘da Yayılışı : Yaygın .İzmit Katırlı Dağlarında (ErdoğanE.2005) Karamürsel İzmit arası 300m de.(Mengili, 1986) Manastır Adası Uluabat (Çınar, 2005)

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri:

Yapraklar kabız, çiçekler idrar arttırıcı ve bağırsak parazitlerini düşürücü, hafif müsil tesire sahiptir. Ayrıca romatizma ve hastalıklarının tedavisinde de kullanılabilir. Meyveleri metabolizmayı aktive ederek vücut direncini arttırır. Bu sebeple grip ve romatizmal ağrılarda kullanılabilir. Meyveleri ishal tedavisinde kullanılması kayıtlıdır. Kurutulmuş meyvelerden suda kaynatılıp içilebileceği gibi yenilede bilmektedir (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılışı: Meyvelerin direk tüketilmesi yada bitki herbasının çayları İshal ve, gut tedavisinde kullanılabilir. Meyvelerinden reçel veya marmelat yapılabilir.

4.2.6. DALAK OTU (*Ceterach officinarum* DC -Aspleniaceae)

Asplenium ceterach. L. subsp. *ceterach*

Dalak Otu, Mayasıl Otu, Altın Otu

Bitki 5-20 cm, demet görünümünde rizom dik,kısa. Yaprak sapı yaprak ayasının ¼ 'ünden daha kısa, yoğun şekilde lanseolat pullu, yeşil tabanda siyahımsı. Yaprak ayası taç şeklinde,kalıcı pinnatifid alt yüzde yoğun lanseolat pullu, üst yüzde tüysüz., yeşil ;segmentler oblong, uçta yuvarlak, düz ve krenat . Soruslar ince uzun,1-3mm, indusyum mevcut değil.

Sporlar nisan- mayıs da olgunlaşır.

Yetiştığı Yer : Uludağ da 30-1200 m'ler arasında gölgeli, nemli ormanlardaki kayaların yarıklarında ve kapalı alt kısımlarında bulunur. Pul eğrelti olarak da bazı kaynaklarda tanımlanmaktadır.

Bursa'da ki Yayılışı: Yaygın.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Basura karşı, İdrar söktürücü, ve kabız etkilere sahip olduğu, üre yükselmelerine karşı kullanıldığı kayıtlıdır. Böbrek taşları için 2 lt suda 1 tutam dalak otu kaynatılır. Soğutulur ve günde 2 bardak içilir (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989).

Yöresel Kullanımı : Her mevsim bulunduğu ortamdan toplanabilir. Böbrek ve mesane taşlarını ile safra kesesi taşlarını düşürücü olarak halk arasında kullanılmaktadır. Ayrıca çayı kalp ve beyin damarlarındaki tıkanıklıklar için önerilmektedir.Toprak üstü kısımları Gölgede kurutulur. Kuru bitki demlenip aç karna içilir. Kabız yapıcı ve idrarı arttırıcıdır. Basura karşı, haricen kullanılır. Banyo yada pansuman yapılarak kullanılabilir.

4.2.7. KARAÇALI (*Paliurus spina -christi* Miller. Rhamnaceae)

Kışla Dikeni , Sincan Dikeni, Çaltı Dikeni, Çalı Dikeni,İsa Dikeni ,Kunar .

2-4m. yükseklikte yay şeklinde dallı dikenli çalılıklar yaprak döken çalılar . Yapraklar almaşlı, ovat üç damarlı, hemen hemen serrat, tüysüz otsu, yaprak sapının 2-4 katı

uzunlukta . Stipulalar düz ve çengel şekilde dikenli, üç parçalı, iki eşeyli, sarı renkli çiçekler gevşek simozlarda . Sepaller tüysüz. Meyve 2-2,5 cm çapında basık küresel, sert ve kuru, çoğunlukla undulat kanatlı. (Kaynak ve ark., 2005)

Çiçeklenme Zamanı: Mayıs -Temmuz

Yetiştği Yer : 150-1200m 'ler arası orman kenarlarında, yol kenarlarında yamaçlar, çalılık içleri dere kenarları tarla kenarlarında yayılış gösterir. (Kaynak ve ark., 2005)

Bursa 'da ki Yayılışı : Yaygın. Gölyazı yol kenarı sulak alanlar (Çınar, 2005),İzmir yolu,Karacabey-Çanakkale yolun kenarlarında yayılış gösterir. Karacabey Yeni köy Değirmen dere 100m (Mengili, 1986).

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Yoğun olarak taze tüketimi vardır. Cerahat toplamak için çıbanların üzerine sarılmaktadır. Kabız, idrar arttırıcı, taş düşürücü, çok eskidende gözü kuvvetlendirici, göğüs hastalıklarında kullanılmaktadır. Yapılan lapa yaraların cerahatli çıbanların üzerlerine konulmaktadır (Tümen, G., Sekendiz, O., 1989; Kaynak ve ark., 2005).

Yöresel Kullanılışı : Böbrek kumu ve taşlarını düşürmek , kalp damarlarını açmak ,şeker düşürmek için infüzyonla hazırlanan çayı dahilen kullanılabilir. Taze meyveler çıbanları açıcı olarak kullanılır.

4.2.8. LADEN (*Cistus creticus* L.- Cistaceae)

Pamuk Otu, Karağan,

30-100 m. boylanabilen çalılardır. Yapraklar ovat, oblong – obovat veya hemen hemen dairesel, 1-6 x 0,5-2 cm, genişçe saplı, üst yüzde yeşil. Simozlar uçlarda, gevşek, 1-6 çiçekli. Çiçekler pembe, 3-6 cm çapında. Stilus stamenlerin uzunluğunda. Kapsül yoğun şekilde basık piloz. (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Mart-Haziran

Yetiştirme Yeri : 150-1400 m'ler arasında *Fagus-Pinus* ormanı açıklıkları, maki içleri ve kayalık yamaçlarda yetişmektedir (Kaynak ve ark., 2005). Orman kenarları, yol kenarları, ormanlarda ki açık alanlar.

Bursa'da ki Yayılışı: Uludağ, Sarıalan, Fadıllı Akçapınar Yolu Seç Köy Ericek yol ayrımı, Demirtaş Belediyesi Avdancık Köyü yolu. (Erdoğan, 2005) *C. salvifolius* L ile birlikte Uludağ da *L. stoechas* la birlikte yetişir.

Literatürlerde Geçen Tıbbi Özellikleri: Dahilen yatıştırıcı, balgam söktürücü ve kabızlık yapıcı etkisi mevcuttur (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılışı :İnfüzyon ile hazırlanan çayından ılık olarak günde 3-4 bardak içilmesi şeker hastalığını tedavide kullanılmaktadır. Sakinleştirici etkisi mevcuttur.

4.2.9. SUMAK (*Rhus coriaria* L.- Anacardiaceae)

Somak, Tahrin, Boyacı sumacı. Sarı sumak, Tetere.

50-300cm boyunda çalılar. Genç dallar yoğun şekilde kahverengimsi tomentoz. Yapraklar alternat, pinnat ;yaprakçıklar 9-15 çift, genişçe lanseolat 'dan eliptiğe kadar değişen şekillerde, serrat veya, üst ve alt yüzde seyrek piloz ve alt yüzde damarlar boyunca küçük setalı. Çiçek durumu panikulat, Çiçekler tek eşeyli parçalı; petaller yeşilimsi beyaz,3-4,5mm. Stilus 3 .Eriksi meyve küresel, viloz kırmızimsı, 1 tohumlu (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Haziran –Temmuz

Yetiştigi Yer: 200-600m'ler arasında orman kenarlarında, çalılık içlerinde yamaçlarda (Kaynak ve ark., 2005) .Tarla ve bahçe kenarlarında.

Bursa 'da ki Yayılışı: Gemlik Armutlu, Kızılcıkpinarı (Mengili, 1986). Orhangazi Güvenli Köy içi Karsak Köyüne giden yol üzeri tarla kenarı ve tarla içi. (Erdoğan, 2005) Çamlıtarla da .

Literatürler de Geçen Tıbbi Özellikleri: İçeriğindeki tanen sebebi ile kabız yapıcı hafif antiseptik, kan kesici, mikrop öldürücü etkisi ile boğaz ağrılarında su ile kaynatılıp gargara yapılabilir. Ayrıca ateş düşürücü damarları büzerek kanamayı durdurucu özellikleri kayıtlıdır.Odunu hafif sarı renk verdiği için ticarete kullanılır. Deri tabaklamakta kullanılabilir (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılış: Yaprağı, Meyvesi kullanılabilir. Yaz aylarında yaprakları ile birlikte toplanan bitki demetler yapılarak kurumaya bırakılır. Kuru yapraklar dövülerek ufalanır, çöpleri temizlendikten sonra ekşimsi lezzeti ile baharat olarak kullanılır.

İltihaplanmaya karşı, deri hastalıklarında kullanılır.

4.2.10. ŞAHTERE (*Fumaria officinalis* L.- Papaveraceae)

Tilki Kişnişi,

Tüysüz, donuk mavimsi yeşil tek yıllık otsular . Yapraklar pinnatisekt ; loplar lanseolattan lineara kadar değişken, çoğunlukla genişliği 1,5mm 'den az . Çiçek durumu yoğun, 10-40 çiçekli; çiçekler zigomorfik ; brakteler linear lanseolat, meyvalı çiçek saplarından kısa . Sepaller lanseolat, korolla uzunluğunun yaklaşık 1/3 kadar, 0.5-1mm genişliğinde, tabanda düzensiz şekilde dişli. Korolla 7-9mm, pembe ; mahmuz 1.4-1.5mm, kıvrık, Meyve 2-2.5mm uzunluğunda ve genişliğinde trunkat retus (Kaynak ve ark., 2005).

Çiçeklenme Zamanı: Nisan-Mayıs

Yetiştigi Yer: Kültür alanları, bahçe ve yol kenarları (Kaynak ve ark., 2005) Tarla içleri

Bursa'da ki Yayılışı: Katırlı Nemli Ormanları (Kaynak ve ark., 2005) Bursa-Gemlik yolu, Umurbey yol ayrımı. (Erdoğan, 2005) Yenişehir'in verimli arazilerinde bol bulunur.

Literatürler de Geçen Tıbbi Özellikleri:İdrar arttırıcı, yatıştırıcı zayıflatıcı tansiyon düşürücü, etkilere sahiptir (Baytop, 1999).

Yöresel Kullanılış: Tansiyon düşürücü olarak çayı içilir. Ayrıca sedef hastalığına karşı kullanılır.

Çizelge 4.5: Bursa Ve Çevresinden Toplanarak Aktarlarda Satılan Tıbbi Amaçlı Kullanılan Bitkiler					
FAMİLYASI	LATİNCE ADI	YÖRESEL ADI	KULLANILAN KISMI	HAZIRLANIŞI	YÖRESEL KULLANILIŞI
Adiantaceae	<i>Adiantum capillus-veneris</i>	VENÜS SAÇI	HERBASİ	ÇAYI	Balgam söktürücü ve öksürük kesici olarak.
Anacardiaceae	<i>Rhus coriaria</i>	SUMAK	TOHURLARI-YAPRAK	ÇAY-BAHARAT	Cerahatli yara ve kabarcıkla ile yara tedavisi
Araliaceae	<i>Hedera helix</i>	DUVAR SARMAŞIĞI	HERBASİ	ÇAYI	Spazm çözücü ve yatıştırıcı etkisi boğmaca tedavisinde
Aspleniaceae	<i>Ceterach officinarum</i>	DALAK OTU	HERBASİ	İNFÜZYON	Böbrek rahatsızlıklarında, idrar söktürücü, hemoroid
Berberidaceae	<i>Berberis crataegina</i>	KARAMUK	MEYVE-KÖK VE KABUK	İNFÜZYON	Kuvvet verici iştah açıcı
Buxaceae	<i>Buxus sempervirens</i>	ŞİMŞİR	YAPRAK-KÖK	İNFÜZYON	Romatizmal rahatsızlıkların
Boraginaceae	<i>Anchusa undulata</i> subsp <i>hybrida</i>	SIĞIRDILI	HERBASİ	ÇAYI	İdrar arttırıcı ve baş ağrılarının tedavisinde kullanılmaktadır.
Cannabaceae	<i>Humulus lupulus</i>	ŞERBETÇİ OTU	HERBASİ	İNFÜZYON	Sakinleştiricidir. Eşeyssel hormonları düzenler.
Caprifoliaceae	<i>Sambucus nigra</i>	MÜRVER AĞACI	HERBASİ	ÇAYI	Grip, öksürük ve soğuk algınlığında kuvvet verici
Caryophyllaceae	<i>Saponaria officinalis</i>	SABUN OTU	KÖKÜ	ÇAYI	Öğütülmüş köklerinin tahin helvası Göğüs yumuşatıcı
Cistaceae	<i>Cistus creticus</i>	LADEN	ÇİÇEK	İNFÜZYON	Şeker düşürücü, sakinletirici
Compositae	<i>Achillea nobilis</i>	CİVANPERÇEMİ	HERBASİ	ÇAYI	Gastrit ve ülser, Soğuk algınlığı
Compositae	<i>Arctium minus</i> subsp. <i>minus</i>	DULAVRAT OTU	KÖKÜ	İNFÜZYON	Ağrılı eklem şişliklerinde, Sedef hastalığı,
Compositae	<i>Artemisia absinthium</i>	PELİN OTU	ÇİÇEK	İNFÜZYON	Bronşit, ülser, şeker ve tüberkulozla
Compositae	<i>Helichrysum stoechas</i> subsp <i>barrelier</i>	ÖLMEZÇİÇEK	ÇİÇEK	İNFÜZYON	Börek taşları rahatsızlıklarında
Compositae	<i>Matricaria chamomilla</i>	PAPATYA	ÇİÇEK	İNFÜZYON	Yatıştırıcı, gaz ve safra söktürücü, toksin atıcı
Compositae	<i>Tusillago farfara</i>	ÖKSÜRÜK OTU	HERBASİ	ÇAYI	Öksürük, Solunum yolu hastalıkları
Cruciferae	<i>Capsella bursa-pastoris</i>	ÇOBANÇANTASI	TOPRAK ÜSTÜ KISIMLARI	İNFÜZYON	Bel fitiği, İdrar yolu iltihabı.
Cucurbitaceae	<i>Ecballium elaterum</i>	ACI DÜLEK	MEYVENİN SUYU-KÖK	KÖKÜNDEN - LAPA	Nezle, sinüzit ve nefes darlığının tedavisinde
Cupressaceae	<i>Cupresus sempervirens</i>	SERVİ	KOZALAKLAR	ÇAYI	Altını ıslatan çocuklarda
Cupressaceae	<i>Juniperus oxycedrus</i>	ARDIÇ	KOZALAKLAR	İNFÜZYON	Yağı içinde karıştırılarak romatizma ağrılı eklemlere
Dennstaedtiaceae	<i>Pteridium aquilinum</i>	EĞRELTİ OTU	HERBASİ	İNFÜZYON	Safra kesesi, mide, bağırsak tümörlerinde
Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i>	ATKUYRUĞU	HERBASİ	İNFÜZYON	Mide ağrıları, yüksek tansiyon, damar

					sertliğinde sedatif
Ericaceae	<i>Vaccinium myrtillus</i>	ÇOBAN ÜZÜMÜ	MEYVASI	İNFÜZYON-DİREK YEMEK	Görme gücünü arttırmakta, romatizmal ağrılarda
Gentianaceae	<i>Centarium erythraea</i> supsp. <i>erythraea</i>	KANTORON	ÇİÇEĞİ	İNFÜZYON-YAĞDA BEKLETME	Yara iyileştirici ve midevi
Gentianaceae	<i>Gentiana lutea</i> L.subsp. <i>symphyandra</i>	CENTİYANE	KÖKÜ-ÇİÇEKLERİ	İNFÜZYON	Kuvvet verici iştah açıcı
Gramineae	<i>Cynodon dactylon</i>	AYRIK OTU	HERBASİ	İNFÜZYON	Böbrek rahatsızlıkları, idrar söktürücü, prostat.
Hippocastanaceae	<i>Aesculus hippocastanum</i>	ATKESTANESİ	TOHUMLARI	İNFÜZYON	Damar büzücü kanamaları durdurucu varis, Böbrek taşları
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i>	BİNBİRDELİKOTU	TOPRAK ÜSTÜ KISMI	YAĞDA BEKLETME İNFÜZ.	Midevi, yara iyileştirici, yatıştırıcı
Labiatae	<i>Lavandula stoechas</i> L.subsp. <i>cariensis</i>	KARABAŞ	ÇİÇEK	İNFÜZYON	Sinir ve kalp kuvvetlendirici kalp ritmini düzenlemesi
Labiatae	<i>Melissa officinalis</i> subsp. <i>officinalis</i>	OĞUL OTU	HERBASİ	ÇAYI	Sakinleştiricidir.
Labiatae	<i>Rosmarium officinalis</i>	BİBERİYE	HERBASİ	İNFÜZYON	Zayıflama Çayı ve Bronşit çayı
Labiatae	<i>Teucrium chamaeeds</i> subsp. <i>chamaedrys</i>	KISA MAHMUT OTU	HERBASİ	İNFÜZYON	Midevi ve şeker düşürücü
Labiatae	<i>Teucrium polium</i>	YAVŞAN OTU	TOPRAK ÜSTÜ KISMI	İNFÜZYON	Mide ağrılarında, mayasılta, ekzemada
Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i>	DEFNE	YAPRAK	İNFÜZYON	Soğuk algınlığında bronşit, romatizma, baş ağrısı, öksürük,
Leguminose	<i>Spartium junceum</i>	KATIRTIRNAĞI	ÇİÇEK	İNFÜZYON	İdrar söktürücü olarak böbrek rahatsızlıklarında
Liliaceae	<i>Ruscus aculeatus</i> L. var. <i>angustifolius</i>	TAVŞANMEMESİ	KÖKÜ-MEYVESİ	ÇAYI	Yara iyileştirici ve toplardamar büzücü
Liliaceae	<i>Polygonatum orientale</i>	MÜHRÜSÜLEYMAN	KÖK	ÇAYI	Romatizma ve gut, Erkeklerde cinsel gücü artırır.
Malvaceae	<i>Althea pallida</i>	HATMI	ÇİÇEK	İNFÜZYON	Cilt yaralarında, mide, barsak, solunum yolu tahriş giderici
Myrtaceae	<i>Myrtus communis</i>	MERSİN	YAPRAK	ÇAYI	Şeker düşürücü, iltihap çözücü, yağı ağrı kesici
Papaveraceae	<i>Fumaria officinalis</i>	ŞAHTERE	HERBASİ	ÇAYI	Tansiyon Düşürücü, Karaciğer rahatsızlıklarında
Paeoniaceae	<i>Paeonia mascula</i>	ŞAKAYIK	ÇİÇEK	İNFÜZYON	Öksürük, Solunum yolu hastalıkları, sara nöbetlerinde

Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> L.subsp. <i>major</i>	SİNİRLİ OT	YAPRAKLARI	ÇAYI	İltihap emici, yara ve yanık tedavisinde
Ranunculaceae	<i>Ranunculus ficaria</i> L.subsp <i>ficariiformis</i>	DÜĞÜN ÇİÇEĞİ	KÖK ÖZÜ, HERBASI	POMAD YAPILIR	Haricen yakı, basur memelerine kökünden pomad hazırlanır
Rhamnaceae	<i>Paliurus spina christi</i>	KARAÇALI	HERBASI	İNFÜZYON	Çıbanları açıcı, Böbrek taşları
Rosaceae	<i>Prunus spinosa</i>	ÇAKAL ERİĞİ	MEYVASI	İNFÜZYON	İshal ve gut tedavisinde veya meyvelerin direk tüketimi
Rosaceae	<i>Prunus laurocerasus</i>	TAFLAN	MEYVE SUYU- TOHUM	TOZU HAPI YAPILIR	Şeker tedavisinde
Rubiaceae	<i>Gallium verum</i> var. <i>verum</i>	YOĞURT OTU	ÇİÇEK-HERBASI	İNFÜZYON	Guatr tedavisinde gargara, mikrobik hastalıklar
Scrophulariaceae	<i>Verbascum olympicum</i>	SIĞIRKUYRUĞU	ÇİÇEK-GÖVDE	LAPA-ÇAY	Bel fitiğinde lapası Göğüs yumuşatıcı
Solanaceae	<i>Atropa bellodonna</i>	GÜZELAVRAT OTU	YAPRAK-ÇİÇEK	İNFÜZYON	Nefes darlığın, Astım nöbetlerinde, bronşların daralmasında,
Umbelliferae	<i>Angelica sylvestris</i> var. <i>sylvestris</i>	MELEK OTU	GENÇ GÖVDE	REÇELİ- İNFÜZYON	Mide ağrılarına kullanılır.

Çizelge 4.6 : Bursa ve Çevresinde Tarımı Yapılarak Aktarlarında Satılan Önemli Bitkiler

FAMİLYASI	LATİNCE ADI	YÖRESEL ADI	KULLANILAN KISMI	HAZIRLANIŞI	YÖRESEL KULLANILIŞI
Asteraceae	<i>Cynara scolymus</i> L.	ENGİNAR	YAPRAĞI, TOHUMU,	İNFÜZYON	Kolestrol Düşürücü, iştah açıcı, karaciğer rahatsızlıkları
Betulaceae	<i>Betula alba</i> L.	HUŞ AĞACI	ÇİÇEK, YAPRAK	İNFÜZYON	İdrar arttırıcı, Romatizmal ağrıları giderici
Gramineae	<i>Zea mays</i>	MISIR PÜSKÜLÜ	DİŞİ ÇİÇEK PÜSKÜLÜ	İNFÜZYON-DEKOKSİYON	İdrar Söktürücü, Taş Düşürücü, Cildi güzelleştirici
Leguminoseae	<i>Ceratonia siliqua</i> L.	KEÇİ BOYNUZU	MEYVE, ÇEKİRDEKLERİ	DİREK YEMEK, İNFÜZYON	Besin değeri yüksek, Meyvelerin infüzyonu göğüs hastalıklarının tedavisinde
Moraceae	<i>Ficus carica</i> L.	İNCİR	YAPRAĞI, SÜTÜ, MEYVE	YAPRAĞINDAN DEKOKSİYON	Yumuşatıcı, yatıştırıcı, basura karşı içmek veya hasta bölgeyi hazırlanan dekoksionla silmek .
Oleaceae	<i>Olea europaea</i> var. <i>europaea</i> <i>Olea europaea</i> var. <i>sylvestris</i>	AŞILI ZEYTİN DELİCE-ERKEK Z.	MEYVESİ, YAPRAĞI, YAĞI,	İNFÜZYON-	Yaprağı, iştah açıcı, İdrar arttırıcı, Şeker hastalığında, Cerahatli yaraların temizlenmesinde
Rosaceae	<i>Cerasus avium</i> <i>Cerasus vulgaris</i>	KİRAZ VİŞNE	KURUTULMUŞ MEYVE SAPI, AĞAÇ KABUĞU	İNFÜZYON	Böbrek hastaları idrar söktürücü, kanı sulandırmak ve kuvvetlenmek için kullanılır.
Rosaceae	<i>Cydonia oblonga</i> Miller.	AYVA	YAPRAĞI, MEYVESİ, ÇEKİRDEĞİ	YAPRAKLAR, ÇEKİR-DEK, DEKOKSİYONU	Ihlamurla soğuk algınlığı için zayıf ateş düşürücü, yatıştırıcı.
Rosaceae	<i>Fragaria vesca</i> L.	ÇİLEK	KÖKÜ	İNFÜZYON	İştah açıcı, idrar arttırıcı
Rosaceae	<i>Malus sylvestris</i> .	YABAN ELMASI	MEYVESİ	ÇAYI	İştah açıcı, bağırsak rahatlatıcı
Thymelaeaceae	<i>Daphne mezereum</i> L.	DAFNE	KABUĞU	ÇAYI	İdrar arttırıcı, terletici, müsil, Çiçek arajmanlarında
Valerianaceae	<i>Valeriana officinalis</i> L.	KEDİ OTU	KÖKÜ	İNFÜZYON	Sinir sistemi yatıştırıcısı, Çarpıntılara ve yaralara iyi gelir.

<i>Chenopodium album subsp.album</i>	++	++														
<i>Cornus mas</i>	+++	+++	++	++	++	+	+	+	+	+	+	+	+	++	++	++
<i>Nastrium officinalis</i>	++	++														
<i>Raphanus raphanistrum</i>	+++	+++	++	++	+	+	+	+								
<i>Momardia charanthia</i>	++	++					+++	+	+	+			++			
<i>Juniperus oxycedrus</i>	+	+					++									
<i>Tamus communis</i>	++	++					+									
<i>Eleagnus angustifoliüs</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Equisetum arvense</i>	++	++	+				+				+			+		
<i>Abutus unedo</i>	+++	++	++	++	+	+	++	+								
<i>Vaccinium myrtillus</i>	+	+														
<i>Castanea sativa</i>	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
<i>Glycyrrhiza glabra</i>	+	+														
<i>Centarium erytraea</i>	+	+														
<i>Geranium lucidum</i>	++	++	+	+	+	+	+	+	+	+				+		+
<i>Hypericum perforatum</i>	++	++	+	+		++			+	+						
<i>Aesculus hippocastanum</i>	+															
<i>Juglans regia</i>	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
<i>Lathyrus undulatus</i>	+++	++	++	++	+	+	+++	+++	++	++		+	+	+	+	+
<i>Asparagus officinalis</i>	+															
<i>Corydothymus capitatus</i>	+	+	+													
<i>Lavandula stoechas</i>	+++	+++	+	+			++	+			+		+			
<i>Melissa officinalis</i>	+++	+++	+	+			++	+	+	+	+		+			
<i>Mentha sp</i>	+++	+++	++	++	+	+	+++	+++	+	+	+	+	++	+	+	++

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

2003–2006 tarihleri arasında Bursa ili ve çevresinden toplanıp pazar ve aktarlara getirilerek satılan bitkiler belirlenmiştir. Buna göre saptanan 210 bitki örneğinin değerlendirilmesi sonucunda 37 familyaya ait 67 cins, 83 tür, 2 alttür ve 1 varyete tespit edilmiştir.

Araştırma alanında rastlanan taksonların familyalara göre dağılışı Çizelge 5.1 de verilmiştir. İlk sırayı 17 taksonla Lamiaceae daha sonra sırası ile Asteraceae Rosaceae Umbelliferae, Fabaceae, Polygonaceae familyaları alır.

Çizelge 5.1: Araştırma Alanındaki Taksonların Oransal Dağılımı.

FAMİLYA	TAKSON SAYISI	ORANI (%)
Asteraceae	10	11,62
Rosaceae	7	8,13
Lamiaceae	17	19,76
Umbelliferae	5	5,8
Malvaceae	3	3,48
Polygonaceae	7	8,13
Diğerleri	37	43,02

Bursa ve çevresinden toplanarak aktar veya pazarlarda satılabilen ekonomik önemi olan bitkiler en çok Lamiaceae familyasında yer almaktadır. Örneğin; *Mentha piperita* (Nane) *Mentha pulegium* (Yarpuz) *Origanum vulgare subsp gracile* (Çibrisa/Tavuk otu), *Origanum vulgare subsp. hirtum* (Güvey otu), *Origanum onites*, *Thymus praecox* (Kekik), *Thymus bornmülleri* (Dağ Kekiği), *Thymus thracicus*, *Lavandula stoechas* (Karabaş), *Melissa officinalis* (Oğul otu) *Salvia sclerae* (Adaçayı), *Sideritis dichotoma* (Dağ Çayı), *Rosmarium officinalis* (Biberiye) türleri taze veya kuru olarak pazarlarda, kuru veya işlem görmüş (karışık bitki çayları, bitki yağları veya yağaltı suları) olarak aktarların tezgâhlarında yoğun olarak görülebilmektedir. Lamiaceae familyasının aromatik kokulu bu

türleri halk ilacı olarak yoğun tüketilmektedir. Ayrıca Nane ve kekik türlerinin baharat olarak kullanımından dolayı ticari önemi fazla olup kültürü yapılabilen türlerdir.

Asteraceae familyada ki bitkilerden *Cichorium intybus* (Hindiba) *Taraxacum aznovori* (Kara Hindibağ), *Scolymus hispanicum* (Şevketi Bostan.) *Silybum marianum* (Gengel -Deve diken) türlerinin genç sürgün ve kökleri bahar aylarında pazarlarda sebze olarak satılmaktadır. *Helichrysum plicatum* (Ölmez Çiçek), *Tusillago farfara* (Öksürük otu), *Cirsium arvense* (Köy göçüren), *Anthemis tinctoria* (Papatya), *Achillea nobilis* (Civan Perçemi) ise hem pazarda hem de aktarlarda tıbbi amaçla çay olarak kullanımı tavsiye edilmektedir.

Rosaceae familyasından yer alan *Sorbus torminalis* (üvez), *Crateagus monogyna* C. *orientalis* (Aliç) *Rosa canina* (Kuşburnu) *Rubus caesius* (Böğürtlen) *Rubus idaeus* (Ahududu) türlerinin ise meyveleri pazarda gıda olarak satılmakta olup diğer bitki kısımları ise aktarlarda tıbbi amaçla kullanımı önerilmektedir. Ahududu ve böğürtlenin kültür formlarının Bursa ve çevresinde yoğun tarımı yapılmaktadır.

Umbelliferae familyasından *Oenanthe pimpinelloides* (Elem otu- Kazayağı) *Sancus asper* (Sütleğen) ‘in genç sürgünleri erken baharda pazarlarda sebze olarak yoğun satılmaktadır. *Foeniculum vulgare* (Rezene) ve *Coriandrum sativum* (Kışniş)’un genç sürgünleri pazarlarda salatalara çeşni olarak, meyveleri ise aktarlarda tıbbi amaçla satılmaktadır. Uludağ’ın kuzeye bakan eteklerinde yayılış gösteren *Angelica sylvestris* (Melek otu) ‘nun genç gövdelerinden yapılan reçeli ve *Orchis* sp. (Salep) türlerinin yumrularından yapılan salep reçeli, olgunlaşmamış *Juglans regia* (Ceviz)’den yapılan ceviz reçeli ve *Castanea sativa* (Kestane)’den yapılan kestane şekeri Bursa’ya ait önemli yöresel kullanımlardır. Yine Bursa çayı veya Türkmen çayı olarak bilinen *Vaccinium myrtillus* (Çoban üzümü) ‘un yapraklarının çay olarak kullanımı Bursa’nın tarihi ile beraber oldukça eskidir. Aynı bitkinin meyvelerinin marmelât ve reçel olarak kullanımı da yöreseldir. Ancak bu bitkiye son zamanlarda pazarlarda ve aktarlarda pek rastlanmamaktadır.

Caryophyllaceae‘den *Stellaria media* (Kuş Otu), Papaveraceae ‘den *Papaver rhoeas* (Gelincik), Primulaceae‘den *Anagallis arvensis* (Kuş Ekmeği), Polygonaceae ‘den *Polygonum cognatum* (Madımak) ve *Rumex* sp. ‘in türleri ile *Malva sylvestris* (Ebegümeçi)’ in genç filizleri ve yaprakları baharda bazen karışık olarak bazen de ayrı ayrı pazarlarda

sebze olarak satılmaktadır. Cruciferae familyasından *Nasturtium officinalis* (Su Teresi), *Raphanus raphanistrum* (Turp otu), Fabaceae familyasından endemik bir bitki olan *Lathyrus undulatus* (Bağla Otu),salata yapımı için yoğun talep gören bitkilerdir. *Lathyrus undulatus* (Bağla Otu)'un genç sürgün ve yapraklarının taze olarak yenmesinin romatizma ağrılarına karşı kullanımı yöre halkınca yaygındır.

Bursa ve çevresinde yayılışı saptanan 10 kadar bitkinin değişik amaç ve şekillerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu bitkilerin çeşitli kısımları çoğunluk infüzyon ve dekoksasyon halinde halk ilacı olarak kullanılmaktadır. Bursa ve çevresindeki pazarlarda yaptığımız araştırmalar sonucunda 20 bitkinin yöresel 46 bitkinin literatüre uygun kullanımı saptanmıştır. Pazarlarda satılan ve halk ilacı olarak kullanılan bitkiler ilgili bilgiler pazarlardaki satıcılarla yapılan karşılıklı konuşmalarla edinilmiştir. Bunun yanında çoğunluk aktarların tavsiye ettikleri kullanımların literatürel olduğu pek azının ise atalardan gelen bilgiler olduğu belirlenmiştir.

Bursa ve çevresinde yayılışı olmamasına rağmen diğer illerden getirilip aktar ve pazarlarda satılan *Ceratonia siliqua* (Keçi Boynuzu) 'nın meyvaları ve meyvalarından elde edilen pekmezinin gıda desteği olarak, *Mandragora autumnalis* (Adam Otu)'nun ise köklerinin çeşitli tıbbi amaçlarla (Romatizma, migren, sinüzit gibi) kullanımı yaygındır.

Eleagnus angustifolia, *Sideritis dichotoma*, *Thymbra spicata* var. *spicata*, *Malva sylvestris*, *Rosa canina*, *Tusillago farfara*, *Laurus nobilis*, *Tilia argentea*, *Malva neglecta*, *Alcea officinalis* gibi türler yoğun olarak soğuk algınlığı, öksürük, bronşit, üst ve alt solunum yolu rahatsızlıklarında kullanımı dolayısıyla yoğun tavsiye edilmekle birlikte yıllık tüketimi en çok olan ve yöre halkına en fazla gelir getiren bitkilerdir. Ayrıca bu bitkilerin aktarlar tarafından hazırlanan karışım çayları da önemli ticari potansiyele sahiptir.

Bursa ve çevresinde yayılışı görülen *Helichrysum arenarium*, *Equisetum arvense*, *Urtica dioica*, *Urtica pilulifera*, *Rhus coriaria*, *Anchusa undulata* subsp. *hybrida*, *Capsella bursa-pastoris*, *Cynodon dactylon*, *Zea mays*, *Cerasus vulgaris* gibi bitkilerin çeşitli kısımlarının böbrek rahatsızlıkları için idrar arttırıcı, kum dökücü olarak çaylarının tüketimi ve satışı yaygındır.

Arbutus unedo, *Geranium lucidum*, *Thymus longicaulis*, *Thymus praecox*, *Thymus bornmülleri*, *Myrtus communis*, *Prunus laurocerasus*, *Zizyphus jujuba*, *Teucrium*

chamaedrys subsp. *chamaedrys* türleri şeker düşürücü olarak satılmaktadır. *Fumaria officinalis*, *Lavandula stoechas* subsp. *cariensis*, *Crataegus monogyna*, *C.orientalis*, *Viscum album* gibi bitkilerin kalp ritmini ve tansiyon düzenlemede kullanımı tavsiye edilmektedir.

Humulus lupulus (Şerbetçi otu) *Tilia argentea* (Ihlamur) *Hypericum perforatum* (Sarı Kantron) *Melissa officinalis* (Oğul otu) in yatıştırıcı kullanımı yaygındır.

Helichrysum plicatum(Ölmez Çiçek) *Teucrium chamaedrys* (Kısa Mahmut otu) gibi türler idrar yolu enfeksiyonları, böbrek taşı ile seyreden rahatsızlıklarda rahatlatıcı özellikleri ile kullanımları yaygındır.

Yara iyileştirici olarak *Hypericum perforatum* (Sarı Kantron)'un zeytinyağında *Momardia charanthia* (Kudret narı)'nın ballı ve zeytinyağlı karışımları mide yaraları ve cilt yaraları ve hatta hemoroid tedavisinde kullanılmaktadır.

Hazımsızlık ve midevi rahatsızlıklarda *Mentha piperita* (Nane) *Thymus bornmülleri* (Dağ Kekiği) *Foeneculum vulgare* (Rezene) ile hazırlanan çaylar kullanılmaktadır.

Gallium verum. var. *verum* (Yoğurt Otu) ile hazırlanan infüzyon ile yapılan gargara, guatr tedavisinde önerilmektedir.

Laurus nobilis (Defne) *Tilia argentea* (Ihlamur) *Buxus sempervirens* (Şimşir) *Ruscus aculeatus* (Tavşanmemesi) gibi türlerin İnegöl orman Bölgesinin izni ile köylüler tarafından mevsimlerinde kesilerek yapılan ticareti yöre halkına katkı sağlamaktadır.

Glycyrrhiza glabra (Meyan Kök) bronşit tedavisinde ve mide rahatsızlıklarında balla karıştırılarak, çayı soğuk algınlığında ve öksürük kesici olarak tüketimi önerilmekte olup çok satılan bitkilerdendir.

Bursa ve çevresindeki habitatta yetişip gıda olarak kullanımı tespit edilen 40 bitkinin Bursa ve Ege Bölgesi ile benzer kullanım şekilleri sahip olduğu saptanmıştır. Melek Otu, Türkmen Çayı, Kudret Narı Bursa'ya özgü yöresel kullanımı olan bitkilerdendir.

Pazarlarda yabancı bitki satış yapan sınırlı sayıda köylü olmasına rağmen Bursa Merkez ve ilçelerindeki yüzlerce aktarlar ve baharatçılar için toptan kuru bitki, drog, poşet çay hazırlayıp satışını yapan iki önemli firma olan Kurtsan ve Akdem ile ilgili 2004 yılı toptan bitki satış listeleri Çizelge 4.7 ve Çizelge 4.8'de verilmiştir. Tablodaki bitkilerin satışı düşünüldüğünde yöre ekonomisine katkısı azımsanmayacak boyutlardadır.

Bursa ve diğer b6lgelerde ki aktarlara bitki toptancısı konumundaki iki b6y6k firma Kurtsan ve Akdemdir. Y6redeki bitki satışının y6re ekonomisine katkısı değerlendirmemiz gerekirse izelge 5.2 ‘de Akdem Firmasının sadece Bursa ve çevresinden toplatarak satışını yaptđđı bitkilerin yıllık t6ketim miktarı verilmiştir. Bu firmanın şıfalı bitki listesi bu kadarla sınırlı değerildir. Çizelge 5.3’de ise tamamını Bursa ve çevresinden karşılamasa da y6re aktarlarına bitki temin eden Kurtsanın şıfalı bitkiler listesi verilmiştir. Bu tablolar sebebiyle Aktarlarda satılan ve halk ilacı olarak satılan bitkilerin yer aldıđđı B6l6m II ‘de bitkilerin nereden toplandıđđına değerinilmemiştir.

Çizelge 5.2: Akdemin (Bursa ‘dan karşıladıkları) şifalı bitkiler listesi ve yıllık Tüketim miktarı.	
Ürün Cinsi	Satış Miktarı
Adaçayı	2000kg
Ayvadana	500kg
Brokoli Kuru	500kg
Civan Perçemi	500kg
Çilek Yaprağı	2000kg.
Çoban Çantası	250kg
Kantron Demet	500
Kekik	5000kg
KırkKilit	1000kg
Kiraz Sapı	2000kg
Kuşburnu Meyvesi	5000kg
MısırPüskülü	500kg
Ebegümece	1000kg
Mürver Çiçeği	500kg
Enginar Yaprağı	5000kg
Mürver Meyvesi	500kg
Filiskin (Yarpuz)	1000kg
Ökse Otu	1000kg
Funda Yaprağı	5000kg
Öksürük Otu	500kg
Hindibağ	1000kg
Pelin Otu	500kg
Ihlamur Çiçek	5000kg
Sinirli Ot	300kg
Keten Tohumu	5000kg
Isırgan Yaprağı	5000kg
Zeytin Yaprağı	3000kg
Yakı Otu	1500kg
Ihlamur Yaprak	10000kg
Yoğurt Otu	250kg
Isırgan Çiçeği Isırgan Tohumu	1000kg

Çizelge 5.3 : Kurtsan'da Toptan ve Perakende Satışı Yapılan Şifalı Bitkiler Listesi.	
Çayı Yapılan Ürünü Cinsi	Drog olan Ürünü Cinsi
Isırgan	Alıç
Böğürtlen	Akdiken Yaprağı
Kuşburnu	Çuha Çiçeği
Çilek	Ebegümeçi
Ihlamur	Atkuyruğu
Papatya	Portakal Kabuğu
Biberiye	Aksögüt Kabuğu
Adaçayı	Civan Perçemi
Limon Kabuğu	Fesleğen
Ahududu	Hibüsküs
Hibiskus	Hayıt
Kuru Elma	Huş Yaprağı
Rezene	Ihlamur
	Isırgan
	Karahindiba
	Kekik
	Kedi Otu
	Keten Tohumu
	KuşBurnu
	Lavanta
	Mercan Köşk
	Zencefil
	Meyan Kökü
	Mürver çiçeği
	Mayıs Papatyası
	Nane yaprağı
	Oğul otu
	Rezene Meyvası
	Sarı Kantron
	Ölmez Çiçek
	Sinameki
	Sinirli Ot
	Şerbetçi Otu
	Meryem Ana diken Akeni
	Yeşil Çay yaprağı

Not :Kurtsan Bursa Aktarlarının toptancısıdır.

6. KAYNAKLAR

ANONİM (GNC, 2005) Doğal Sağlıklı Beslenme Ürünleri Kataloğu

AYDIN, S.2002. Bursa İli ve Bazı ilçelerinin Likenleri Üzerine Taksonomik İnceleme .
Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Bursa, S:237

ARIKANLI, A. 1989. Burasa ve Yakın Çevresindeki *Ornithogalum L.* Türleri Üzeride
Taksonomik İncelemeler . Yüksek Lisana Tezi (Yayınlanmamış), Uludağ Üniversitesi
FenBilimleri Enstitüsü, Bursa, 49s.

BAYTOP,T.1994.Türkiye Bitki Adları Sözlüğü.Türk Dil Kurumu Yayınları :578
Ankara

BAYTOP,T. 1999.Türkiye deBitkiler İle Tedavi Nobel Tıp Kitap Evleri .

Başer, K.H.C, Demirci B., Demirci F.,KüçükS.,AkıncıC.,Malyer H., Güteryüz G. 2002
Composition and Antimicrobial Activity of the Essantial Oil of Achillea multifida,
Plant Med. 68:939-941

ÇINAR, R. 2005. Uluabat Gölü ve Adaları Flora Çalışması Yüksek Lisans Tezi Uludağ
Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Bursa. 124 S.

ÇIRPICI, A. 1986. Excursion To (Bursa) List of Plants . İstanbul ,32 p.

ÇIRPICI, A. 1987. Türkiye'nin Flora ve Vejetasyonu Üzerindeki Çalışmalar.DOĞA
TO Botanik D, 11 (2):217-232.

DARA, R.2001 Bursa ve Marmara Bölgesi. Kare Yayınları, Berdan Matbaası Bursa . S:20-21

DAVIS,P.H.1965-1988. Flora Of Turkey and And The East Aegean Islands. Vol.1-10 Edinburg University Press,Edinburg.

DURAN, A.1998.Akseki İlçesindeki bazı bitkilerin yerel adı ve etnobotanik önemi Sistemetik Botanik Dergisi Vol:5 S.77-92

ENGİNALP, F. 1983 Marmara Bölgesi ve İlimiz Bursa . Alp Yayınları. Bursa S: 33-34

ERDOĞAN, E. 2005.Katırlı Dağı'nın Florası Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Bursa 146 S.

ERİK, S.1988. Edinburg Herbaryumun'daki Bazı Türkiye Bitkileri. Selçuk Üniv. Derg,7: 103-154.

GENÇ, Z. 1989. Bursa Çevresi ve Uludağ Euhorbia L. Türleri . Doktora Tezi (Yayınlanmamış), Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü , Bursa 156s.

GÖKÇEN, R. 1993. Bursa ve Marmara Bölgesi .Özyürek Basın ve Yayın Evi, İstanbul 128s.

GÜLERYÜZ, G., MALYER, H. 1998. Three *Verbascum* L. Species Endemic to Uludağ (Bursa): *Verbascum bombyciferum* Boiss., *V.prusiarum* Boiss. and *V.olympicum* Boiss. (Scrophulariaceae). The Karaca Arboretum Magazine, Vol. IV, Part 3.

GÜLERYÜZ, G., ASLAN, H. 1998. Uludağ Milli Parkı sarıalan mevki vejetasyon mozaığı. Kasnak Meşesi ve Türkiye Florası Simpozyumu, 21-23 Eylül 1998, İ.Ü. Orman Fakültesi; 66-76.

GÜNAY, R.2001 Bursa Şehir Florası Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Bursa 192 S.

KAAN, E.2002. Düş Kapı Bursa Pera Basın Evi Bursa S.122

KAYNAK,G., MALYER, H., TUYJİ, O.N. 1990. Armutlu Yarım Adası Geofittik Monokotiledonları Üzerinde Bazı Bulgu ve Gözlemler. Anadolu Üniv. Fen-Edeb. Dergisi, 2 (2:81-109).

KAYNAK, G. 1997a. Armutlu Yarım Adası Florası I. Selçuk Üniv. Fen Dergisi., Vol.13 S:152-164.

KAYNAK, G. 1997 b. Armutlu Yarım Adası Florası II. Selçuk Üniv. Fen Dergisi., Vol.13 S:165-179.

KAYNAK, G. , DAŞKIN, R., YILMAZ, Ö. 2005. Bursa Bitkileri . T.C.Uludağ Üniv. KETAM (Kent Tarihi ve Araştırmaları Merkezi.) 679 S.

KAYNAK VE O.N. TUYJİ, 1991. Bursa ve Çevresi Eğreltileri Üzerine Korolojik İncelemeler. Doğa – Tr. J.Of Botany,15 (2): 227-235.

MALYER, H.,TUNCA, H. 1990. Bursa ve Çevresinin park ve orman ağaçları üzerine inceleme Anadolu Üniv. Fen-Ed. Fak. Derg., c:2,S:2, 65-79.

MENGİLİ, H.A.1986. Bursa Uludağ Üzerine Araştırmalar 1, Bursa ve Çevresinden Toplanan Bitkiler Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa. 168 S.

ÖZHATAY, N. VE ÇIRPICI, A. 1987. Guide To Excursion (Uludağ-Bursa). Pharmacobotanical in Turkey, İstanbul, 32p.

REHDER ,H.,M. GÖKÇEOĞLU, G. GEBAUER UND GÜLERYÜZ, G. 1994. Die Vegetation des Uludağ-Gebirges(Anatolien).Phytocoenologia, 24:167-192

SADIK, E.,TARIKAHYA, B. 2004. Türkiye Florası Üzerine. Kebikeç Yayınları, Vol:17 S:139 -163.

SAYAR, A., GÜVENSEN, A., ÖZDEMİR, F., ÖZTÜRK, M. 1995. Muğladaki Bazı Bitkilerin Etnobotanik Önemi. Sistemetik Botanik Dergisi, Vol :2 S: 151-160

SEÇMEN, Ö., GEMİCİ, Y., GÖRK, G., BEKAT,L., LEBLEBİCİ, E., 1998. Tohumlu Bitkiler Ders Kitabı Egeüniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kitaplar Serisi No:116

TARIMCILAR, G., KAYNAK, G. 1994. Uludağ Üniversitesi (Bursa) Kampüs Alanı Florası II. Cumhuriyet Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Fen Bilimleri Dergisi, Sayı 17, 3-15.

TARIMCILAR, G., KAYNAK, G. 1995. Uludağ Üniversitesi (Bursa) Kampüs Alanı Florası I. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Dergisi, 6 (1), 21-45.

TAVUKÇUOĞLU, S., KAYNAK, G., TUYJİ, O.N. 1996. Uludağ'da Yayılışı olan Thymus L. türleri Üzerine Morfolojik ve Anatomik Araştırmalar. Tr. J. Of Botany, 20:59-71.

TUZLACI, E., 1981. Marmara Adasının Bitkileri İstanbul Üniv. Eczacılık Fak. Mec.17,138

TUZLACI, E., 1982. Türkiye Asphodeline , Asphodelus, Eremurus ve Anthericum (Liliaceae) cinslerinin taksonomik revizyonu, İstanbul Üniv. Eczacılık Fak.

TUZLACI, E., 2005. Türkiye Bitki Adları Sözlüğü. Alfa Kitap Evi.

TÜMEN, G., SEKENDİZ, O.A. 1989. Balıkesir ve Merkez Köylünde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler Uludağ Üniv. Balıkesir Necatibey Eğitim Fakültesi. 219 S.

YILDIRIMLI, Ş., AKAN, H. 1995. Türkiye Florasındaki çeşitli kareler için yeni kayıtlar, Sistematik Botanik Dergisi Vol 2, S.125-131

YILDIRIMLI, Ş. 2004. Ethnobotanik ve Türkiye Ethnobotaniği. Kebikeç Yayınları Vol: 17, S:175-193

YILMAZ, Ö. 2003. Uludağ da Yayılışı olan Linum L. Türleri Üzerine Morfolojik ve Anatomik Araştırmalar . Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış) Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü , Bursa , 134s.

7.1. EK:I TÜRKİYE EKONOMİK BİTKİLERİ BİLGİ TOPLAMA FORMU

İL:		İLÇESİ:
BELDE- KÖY- MEVKİİ		RAKIM:
1	Bitkinin Latince İsmi	
2	Yöresel İsmi	
3	Bulunduğu alanın özelli (orman bozkır,sulak alan,nemli çayır, tuzcul)	
4	Bitkini Bulunduğu Yerdeki yoğunluğu Nasıldır?	☐ Çok Sık ☐ Sık ☐ Seyrek ☐ Çok Seyrek
5	Bitkinin Toplanma Zamanı?	☐ İlk Bahar ☐ Yaz ☐ Sonbahar ☐ Kış
6	Bitki Hangi Amaçla Toplanmaktadır?	☐ Yiyecek ☐ İçecek ☐ Endüstri ☐ Baharat ☐ Süs ☐ Tıbbi İhtiyaç ☐ İç Ticaret ☐ Dış Ticaret ☐ Diğer
7	Tıbbi Amaçla Kullanılıyorsa Hangi Hastalık İçin Toplanmakta Ve Nasıl Kullanılmaktadır?	
8	Bitkini Yaralanılan Kısmı?	☐ Çiçeği ☐ Dalları ☐ Yaprağı ☐ Kökü ☐ Tohumu
9	Ticari amaçla toplanılan bitkinin miktarı?	..... Miktar (kg veya ton)
10	Ticari Amaçla Toplanılıyorsa Nerede Satılıyor?	☐ Pazardan Tüketicieye ☐ Pazardan Tüccara ☐ Arazide Alıcıya ☐ Arazide tüccara
11	Bitki Toplanması İçin Herhangi İr Kurumda İzin Alınıp Alınmadığı?	☐ Alınıyor ☐ Alınmıyor
12	İzin Alınıyorsa Hangi Kurumdan?	.....
13	Toplanan Bitkinin Yöre Ekonomisine Katkısı Nedir?	☐ Az ☐ Orta ☐ İyi ☐ Çok iyi
14	Bitki Ticaret Yapanların Ticari İsimleri Ve Adresleri	
15	Verilebilecek Diğer Bilgiler (Varsa bitkilerin fotoğrafı eklenecek)	

7.2. EK :II RESİMLER

7.2.1. Yenişehir Pazarı'ndan Genel Görünüm.

7.2.2. Balıkotu (*Trachystemon orientale*) – Bursa Reyhan Pazarı

7.2.3. Balıkcotu (*Trachystemon orientale*) ve Gelincik (*Papaver rhoeas*) – Karacabey Pazarı.

7.2.4. Gelincik (*Papaver rhoeas*) – Yenişehir Pazarı.

7.2.5. Isırgan Otu (*Urtica dioica*) ve Kazayağı (*Chelidonium majus*) – Kestel Pazarı.

7.2.6. İnegöl Pazarı Genel Görünüm.

7.2.7. Kuşburnu (*Rosa canina*) –Çarşamba Pazarı

7.2.7. Labada (*Rumex obtusifolius*) – Mustafakemalpaşa Pazarı.

7.2.8. Mustafakemalpaşa Pazarı Genel Görünüm.

Ölmez çiçek (*Helichrysum stoechas*),
Kantaron (*Hypericum perforatum*),
Kısa Mahmut (*Teucrium chamaedrys*).

Ardıç (*Juniperus oxycedrus*)

7.2.9. -İnegöl Pazarı-

7.2.10. İhsaniye Pazarı

7.2.11. Madımak (*Polygonum cognatum*) – Tuz Pazarı.

7.2.12. Bağla otu (*Lathyrus undulatus*) – Karacabey pazarı

7.2.13. Kestel Pazarı'ndan Genel Görünüm.

7.2.14. Adam Otu (*Mandragora autumnalis*) Tahtakale Pazarı-Ulucami Civarı.

7.2.15. İznik Pazarı

TEŞEKKÜR

Bana bu tezi veren, bütün çalışmam süresince yakın ilgilerini, yoğun desteğini gördüğüm ve çeşitli zorlukların çözümünde değerli fikirleri ile yardımcı olan başta danışman hocam Prof.Dr.Hulusi Malyer'e ve

Yüksek Lisans öğrenimim boyunca bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocam Biyoloji Ana Bilim Dalı Başkan Prof Dr. Gönül Kaynak olmak üzere

Araştırma ve tez yazımı aşamasında yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Ruhsar Çınar ve Aycan Bilişik'e

Ve tüm yaşamım boyunca desteklerinden hiç yoksun kalmadığım annem ve babama sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZGEÇMİŞ

08.01.1978 Diyarbakır doğumlu .İlk öğrenimini Hürriyet İlkokulu ,Orta öğrenimini Cumhuriyet Lisesin de tamamladıktan sonra 1996 yılında girdiği Uludağ Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümünden 2000 yılında mezun oldu. Aynı üniversitede 2003 Şubat döneminde FenBilimleri Enstitüsü Biyoloji AnaBilim Dalı Botanik Bilim Dalına Yüksek Lisans Öğrencisi olarak kabul edildi. Halen bu konu ile ilgili çalışmaları devam etmektedir.

